

TILASTA PAIKKAAN
Tutkimus marokkolaisten maahanmuuttajanaisten kulttuurisista tiloista

Mirella Huttunen

Pro Gradu

Kulttuuriantropologia

1.3.2004

Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat	1
· Tutkimuskysymykset	1
· Aineisto	2
· Tutkimuksen ajallinen, paikallinen ja sosiaalinen sidonnaisuus	5
1.2. Maahanmuuttajat antropologisena tutkimuskohteena: Kaukaisen kansan korvike, moderni marginaaliryhmä vai vieras naapuri	9
1.3. Maahanmuuttajatutkimuksia meillä ja muualla	12
2. TUTKIMUSMENETELMÄ	14
2.1. Tilan käsite antropologiassa	14
· Tapoja hahmottaa tila	14
· Tila, sosiaalinen ulottuvuus ja muutos	17
· Tila, suunnat ja rajat	18
2.2. Kulttuurisen tilan tarkastelua	20
· Yleistä	20
· Asetelma kulttuurisen tilan tarkasteluun	22
· Tilalliset tasot: Vuorovaikutuksia ja toimijuuksia	24
· Tilatyypit: Sosiaalisuuden ja toimijuuden tilat	26
2.3. Tilarakenteet: Tilassa liikkuminen	29
· Aluksi	29
· Koti	30
· Toiseus	32
· Paikka ja ei-paikka	33
3. MAROKKOLAISET MAAHANMUUTTAJANAISET	35
4. SOSIAALISET TILAT (KULTTUURINEN TILA I)	38
4.1. Ystävät ja kaverit	38
4.2. Naapurit ja tuttavat	50
4.3. Ryhmät	56
5. TOIMIJUUDEN TILAT (KULTTUURINEN TILA II)	62
5.1. Julkinen tila	62
5.2. Koulutus ja työ	66
5.3. Kotona vai matkalla	72
6. NEUVOTTELUJA KULTTUURISISSA TILOISSA	79
6.1. Kohtaamisia (sosiaalisuuden ja toimijuuden kentät)	79
6.2. Kenen tila – kuka päättää	82
6.3. Tilasta paikkaan	85
7. EPILOGI	88
LÄHTEET	90
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

- Tutkimuskysymykset

Antropologisen tutkimuksen kohteen muodostaa ihminen kulttuurisena olentona. Tämän työn kohderyhmän muodostaa seitsemän marokkolaista maahanmuuttajanaista Itä- ja Keski-Suomessa. Kirsten Hastrupin ja Karen Fog Olwigin mukaan yksi tärkeitä antropologisia tutkimuskohteita on määrittää kuinka ihmiset luovat merkityksellisiä ja hallittavia *elämänalueita* (1997, 12). Yhteistä tutkimuksen seitsemälle marokkolaiselle maahanmuuttajanaiselle on heidän elämässään tapahtunut muutos asuinmaan vaihtuessa Marokosta Suomeen. Maahanmuuttajuus näille seitsemälle informantille on nähtävissä eräänlaisena muutosprosessina, jossa he kulttuurisina olentoina luovat merkityksellisiä *elämänalueita*.

Tämän työn tutkimuskentän muodostamisessa otan avuksi Kirsten Hastrupin ja Karen Fog Olwigin määritelmän antropologisesta tutkimuskentästä: ”[...] we may define the field, not primarily in terms of a locality, but as the field of relations which are of significance to the people involved in the study” (1997, 8). Tutkimuskenttä tässä työssä muodostuu siis ihmisten välisistä suhteista, vuorovaikutuksesta ja kanssakäymisestä. Lähtökohta tutkimuksessa on sen *kulttuurisen tilan* hahmottaminen, jossa kyseessä olevat maahanmuuttajanaiset elävät, toteuttavat itseään, kommunikoivat, luovat suhteita ja ovat vuorovaikutuksessa ja kanssakäymisissä ihmisten kanssa.

Tutkimuksen alkuperäisenä lähtökohtana oli tarkastella marokkolaisten maahanmuuttajanaisten sosiaalisia suhteita sekä sitä, kuinka, missä ja keihin niitä solmitaan. Käydessäni läpi haastatteluita huomasin, että aineistosta nousee esiin *sosiaalisten suhteiden* lisäksi teema, jota nimitän *toimijuudeksi*. Kartoittaakseni tutkittavien elämää Marokossa sivusin haastatteluissa ammattia ja koulutusta koskevia kysymyksiä. Nämä kysymykset saivat kaikki haastattelijat puhumaan ammattiin ja koulutukseen liittyvistä toiveistaan, odotuksistaan ja mahdollisista ongelmistaan Suomessa. Toinen toimijuuteen liittyvä osa-alue, joka nousi haastatteluissa esiin informanttien itsensä aloitteesta muodostui satunnaisista kohtaamisista suomalaisten kanssa esimerkiksi kaupassa ja linja-autossa. Olen ottanut nämä toimijuuden teemat mukaan tutkimukseen sosiaalisten suhteiden lisäksi, koska mielestäni kaikki informantit kokivat ne

merkityksellisiksi osiksi maahanmuuttajaprosessia. ”Tuohon ”paikkansa löytämiseen” kuuluu varmasti myös ne haaveet siltä elämältä, mitä Suomessa elää: tulevaisuuden suunnitelmat ja miten ne voisi toteuttaa jne. Eli se miten pystyy elämänsä järjestämään täällä uusissa ympyröissä.” (KP 17.2.2002)

Kulttuurinen tila tässä tutkimuksessa muodostuu siis kahdesta kodin ulkopuolisesta ’tilasta’, joita työssäni nimitän *sosiaalisuuden ja toimijuuden tiloiksi*. Näissä tiloissa maahanmuuttajanaiset tapaavat ihmisiä, solmivat kontakteja ja suhteita, toteuttavat itseään ja suorittavat arkielämän askareita. Kulttuurista tilaa tarkastellaan lähemmin osiossa 2.2.

Sanoessaan ”paljon puhetta maahanmuuttajista, vähän puheenvuoroja maahanmuuttajilta” (2002, 14) Laura Huttunen viittaa 1990-luvulla lisääntyneestä maahanmuutosta syntyneisiin keskusteluihin kansainvälisyydestä, pakolaisuudesta ja maahanmuutosta ja näihin liittyviin hallinnollisiin käytäntöihin ja poliittisiin päätöksiin, joissa keskustelijoina ovat lähinnä vain virkamiehet ja asiantuntijat (2002, 13-14). Työssäni pyrin antamaan maahanmuuttajien itsensä kertoa, millaista heidän elämänsä Suomessa on. Tämän työn tarkoitus on hahmottaa kulttuurisen tilan käsitteen avulla seitsemän marokkolaisen maahanmuuttajanaisen elämää Suomessa heidän itsensä käsittämänä ja kertomana. Tutkimuksessani pyrin löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Kuinka nämä seitsemän maahanmuuttajanaista havainnoivat ja määrittävät sitä kulttuurista tilaa missä he elävät? Kuinka he havainnoivat ja määrittelevät oman paikkansa tässä tilassa?

• Aineisto

Työharjoittelussani 1990-luvun lopulla monikulttuurikeskuksessa tutustuin moniin eri maista tuleviin maahanmuuttajiin. Mietin tähän aikaan pro gradu -tutkimukseen sopivaa aihetta ja työ maahanmuuttajien parissa antoi idean tutkimukselle, jossa maahanmuuttajat itse pääsisivät kertomaan elämästään Suomessa. Monikulttuurikeskuksessa tutustuin kahteen marokkolaiseen naiseen, joiden kautta sain myöhemmin yhteyden tutkimuksen kolmeen muuhun informanttiin. Heidän lisäksi sain tutkimukseeni vielä muiden yhteyksien kautta kaksi muuta naista.

Marokkolaiset maahanmuuttajanaiset ovat kiinnostava tutkimuskohde siitä syystä, etteivät he ole tulleet Suomeen pakolaisina tai turvapaikanhakijoina, joten he eivät ole olleet virallisen koneiston kohteena Suomeen muuttaessaan. Kaikki seitsemän informanttia ovat tulleet

Suomeen avioliiton myötä ja esimerkiksi heidän asuinpaikkansa on määräytynyt aviomiehen asuinpaikan mukaan, ei viranomaisen sijoittamana. Tutkimuskohteeni muodostavat naiset ovat olleet tutkimusajankohtana alle viisi vuotta Suomessa, kun taas heidän marokkolaiset miehensä ovat usein olleet Suomessa jo yli kymmenen vuotta. Maahanmuuttajaprosessi on jatkuvaa liikettä ja itsensä paikantamista uudessa elinympäristössä. Syy sille miksi valitsin tutkimuskohteekseni ainoastaan marokkolaiset naiset on se, että heidän tilanteensa oman kulttuurisen tilan ja paikan hahmottamisessa oli tutkimushetkellä voimakkaammassa liikkeessä ja herkemässä vaiheessa kuin heidän aviomiestensä tilanne. Aviomiesten tilanne tuntui olevan jo varsin asettunut Suomeen ja uomiinsa. Vaikka informanttien aviomiehet olivat ystävällisiä minua kohtaan, muodostuivat suhteet naisten kanssa heti välittömiksi ja avoimiksi ja siten edesauttoivat päätöstä rajata tutkimus ainoastaan naisiin.

”Tuntuu, että naisten kanssa keskustelu ja haastattelujen tekeminen on paljon luontevampaa kuin miesten. [...] Pitää katsoa voisinko keskittyä työssä pelkkiin naisiin.” (KP 15.1.2002)

Osa tutkimuksen informanteista puhuu varsin sujuvaa suomea, mutta valitessani marokkolaiset tutkimuskohteeksi oli tärkeää, että meillä olisi joku muukin yhteinen kieli suomen lisäksi. Antropologian kenttätutkimusmenetelmiä tarkasteltaessa korostetaan usein tutkittavien kielen opettelemisen tärkeyttä merkityksellisen vuorovaikutuksen onnistumiseksi tutkittavien ja tutkijan välillä (Grönfors 1982, 98). En osaa arabiaa, mutta kaikki tutkimuksen naiset puhuivat ranskaa, jota myös itse puhun ja haastattelut onkin tehty suurimmaksi osaksi suomeksi ja ranskaksi. Osa haastateltavista puhui välillä englantia ja usein haastatteluissa käytettiin niin suomea, ranskaa kuin englantiaakin.

”oui, mais chez moi, là ou j’habite, nous avons, on peut dire omakotitalo, mais il y a les voisins, comme rivitalo, comme omakotitalo, on meidän ja meillä on jardin ha ha, tää on [kielten] sekoitus, meillä on puutarha edessä ja takana ja kaks kerrosta” (Informantti 6).

Haastateltavat aloittivat yleensä vastaamaan sillä kielellä, jolla olin esittänyt kysymyksen, mutta saattoivat vaihtaa kieltä kesken lauseen. Saatoin esittää kysymykset joko ranskaksi tai suomeksi aina sen mukaan kuinka arvioin haastateltavan ymmärtävän parhaiten. En halunnut kuitenkaan tietoisesti ohjata haastateltavia puhumaan vain yhtä kieltä vaan annoin heidän vapaasti ilmaista itseään aina sillä kielellä mikä heistä itsestään tuntui parhaalle ja sopivimmalle. Tärkeintä on, että tutkija ja tutkittavat ymmärtävät toisiaan (Grönfors 1982, 100). Esimerkiksi informantti 4:n haastattelussa apunani toimi informantti 1, joka käänsi kysymykset arabiaksi informantti 4:lle. Informantti 4 halusi kuitenkin vastata itse suomeksi ja

välillä ranskaksi ja sanoikin, että informantti 1 toimi tulkkina ainoastaan siitä syystä, että hän halusi varmistaa ymmärtäneensä oikein esittämäni kysymykset.

Tutkimuksen aineisto perustuu pääosiltaan haastatteluihin, jotka on tehty kevättalvella 2002 (haastattelurungot, liite). Haastattelut tapahtuivat haastateltavien kotona lukuun ottamatta informantti 4, jonka haastattelu tapahtui informantti 1:n kotona. Haastattelutilanteet eivät olleet pikaisia kysymys-vastaustuokioita, vaan saattoivat kestää kokonaisen iltapäivän, jolloin keskusteltiin myös tutkimuksen ulkopuolisista asioista, katsottiin valokuvia, videonauhoja Marokosta ja seurusteltiin teen äärellä.

”Juteltiin aluksi niitä näitä ja katsottiin telkkaria. Informantti 3:lla on satelliitti – kaikilla taitaa olla. Ja jälleen kerran todella kaunis koti ja siisti. [...] Pidimme vuorotellen poikaa sylissä Y:n kanssa ja juttelimme niitä näitä. Jossain vaiheessa Informantti 3 tarjosi teetä ja pikkuleipiä ja aloimme katsoa sukulaisten häistä olevaa videota – häät maksaneet n. 100 000 mk.” (KP 17.1.2002)

David Fettermanin mukaan haastattelut ovat etnografin tärkein tiedonkeruumenetelmä. Niiden avulla etnografi voi asettaa näkemänsä ja kokemansa laajempaan kontekstiin. Ero muodollisten ja epämuodollisten haastattelujen välillä on siinä, että muodollisissa haastatteluissa pitäydytään valmiiksi tehdyissä kysymyksissä ja niiden järjestyksessä kun taas epämuodollisessa haastattelussa käydään eräänlaista keskustelua, jota haastattelija satunnaisesti ohjaa. (Fetterman 1989, 47-50.) Tämän työn haastattelurungon (liite) tarkoituksena oli toimia ohjenuorana, jonka avulla olisi mahdollista ohjata haastattelun kulkua. Tämänäköisessä niin sanotussa teemahaastattelussa tutkijan tulee olla tietoinen siitä, mitä halutaan saada selville, mutta käytännön toteutus määräytyy aina kunkin haastattelutilanteen mukaan (Jauhiainen 1982, 181).

Jokainen haastattelutilanne on aina omanlaisensa ja siihen vaikuttaa niin haastateltavien kuin tutkijankin persoonallisuus, mieliala ja tapa suhtautua tutkimukseen. Haastatteluja tehdessä tunsin, että tunnelma oli vapautunut kaikkien haastateltavien kanssa. Osa informanteista odotti tarkkoja kysymyksiä, joihin he usein vastasivat varsin lyhyesti. Muutamassa tapauksessa haastattelu arabiaksi olisi saattanut muuttaa tilannetta ja ehkä nämä haastateltavat olisivat tunteneet olonsa ’kotoisammaksi’ pystyessään vastaamaan omalla äidinkielellään. Kuitenkin näissä haastattelutilanteissa olisi ollut mahdollista turvautua arabiankieliseen tulkkaukseen, mutta informantit itse halusivat vastata joko suomeksi tai ranskaksi. Heille oli tärkeää osoittaa kykynsä ymmärtää ja puhua suomea, mikä on ensiarvoisen mielenkiintoinen

ja tärkeä yksityiskohta tutkimuksen aihetta ajatellen. Toiset haastattelut taas muodostuivat eräänlaisiksi keskusteluiksi, joissa informantti toimi kertojana. Vaikka vastaustavat olivatkin erilaisia, kaikkien informanttien haastattelut ovat tutkimuksellisesti yhtä arvokkaita.

Haastattelujen lisäksi käytin aineiston kokoamisessa apunani jossain määrin myös osallistuvan havainnoinnin menetelmiä. Vaikka osallistuvan havainnoijan ei oleteta osallistuvan kokonaisvaltaisesti tutkittaviensa elämään, odotetaan tutkijalla olevan muukin rooli tutkittavien elämässä kuin pelkästään tutkijan rooli (Grönfors 1982, 97). Tämän tutkimuksen kenttä muodostuu ihmisten välisistä suhteista, vuorovaikutuksesta ja kanssakäymisestä. Kentällä tapahtuva osallistuva havainnointi tässä työssä rajoittui niihin kertoihin kun tapasin haastateltaviani. En siis tutkijana elänyt kokopäiväisesti tutkimukseni 'kentällä'. Informantteja on kaiken kaikkiaan seitsemän, joista kolmen kanssa vietin myös tutkimuksen ulkopuolista vapaa-aikaa. Tämä yhdessä vietetty aika tarjosi samalla mahdollisuuden toteuttaa osallistuvaa havainnointia. Jos kotiin palattuani totesin näissä tilanteissa tapahtuneen jotain tutkimuksellisesti tärkeää, kirjoitin sen ylös kenttäpäiväkirjaani.

”Su 17.2. oltiin informantti 3, minä, Z ja Y informantti 1:n luona. Tytöt tekivät ruokaa ja söimme yhdessä ja vietimme koko päivän yhdessä. Tytöt tanssivat ja minä loikoilin sohvalla. Jossain vaiheessa tuli puhe irakilaisista (Y aloitti) ja informantti 3 ja 1 tuhahtelivat yhteen ääneen kun irakilaisista tuli puhe ja näiden ”runoilusta”.” (KP 17.2.2002)

Kenttätyöpäiväkirjaan kirjoitin ylös tutkimuksen alusta lähtien kulloisetkin ajatukseni ja ideani tutkimuksesta ja sen edistymisestä sekä havaintoni informanttien elämästä.

- Tutkimuksen ajallinen, paikallinen ja sosiaalinen sidonnaisuus

Antropologiseen tutkimukseen kuuluu tärkeänä osana tutkimuksen ja sen kohteen ajan, paikan ja sosiaalisen sidonnaisuuden määrittely. Laura Huttusen väitöskirjan *Kotona, maanpaossa, matkalla* aineisto, joka koostuu maahanmuuttajien omaelämäkerrallisista tarinoista on kerätty neljä vuotta ennen tutkimuksen valmistumista. Huttunen sanookin, että varmasti moni kirjoittaja kirjoittaisi nyt jossain määrin erilaisen tarinan. Huttunen korostaa, ettei aineiston tarinoita tulisi tulkita lopullisina totuuksina vaan osana prosessia, jossa maahanmuuttaja hahmottaa juuri senhetkistä 'kotiaan' ja kuulumistaan. (Huttunen 2002, 21.) Oma aineistoni on kerätty kevättalvella 2002, ja vaikka informantit olisivatkin vielä tutkimuksen valmistumisen aikaan valmiita kertomaan yhteneväisen tarinan senhetkisestä elämästään tutkimuksessa esiintyvän tarinan kanssa, varmasti suuri osa informanteista kertoisi tarinansa

jo toisin. Aineisto koostuu siis eräiden marokkolaisten maahanmuuttajanaisten kertomuksista elämästään kevättalvella 2002. Prosessi, jota maahanmuuttajat käyvät läpi paikantaessaan itseään on jatkuva ja muuttuva. Aineistoni esittää eräänlaisen tilannekatsauksen tähän prosessiin, jossa tavoitteena on ymmärtää kuinka maahanmuuttajat asettuvat uuteen elinympäristöönsä.

Tutkimukseni tarkoituksena on siis tarkastella maahanmuuttajanaisten arkielämää Suomessa. Haastatteluissa olen sivunnut maahanmuuttajien elämää myös Marokossa. Tutkimuksen tarkoitus ei ole verrata maahanmuuttajanaisten elämää näissä kahdessa maassa. Ymmärtääkseni paremmin tutkittavieni tämänhetkistä elämää Suomessa on tutkimuksen kannalta kuitenkin välttämätöntä tarkastella myös heidän aikaisempaa elämäänsä Marokossa. Tutkittavien itsensä tekemään 'paikantamiseen' Suomessa liittyy siis myös tärkeänä osana heidän kotimaansa.

Myös se tosiasia, että antropologinen tutkimus lähtee olettamuksesta ihmisestä kulttuurisena olentona tekee mahdottomaksi marokkolaisten maahanmuuttajanaisten aikaisemman elämän pois jättämisen tutkimuksesta. Tutkimuksen kannalta tärkeää on selvittää mikä rooli Marokolla ja siellä asuvilla ihmisillä on tutkittavien tämänhetkiseen elämään Suomessa. Vaikka suhde Marokkoon näyttelee tärkeää osaa tutkimuksessa, tutkimuksen varsinainen maantieteellinen kenttä sijoittuu Suomeen ja niihin kulttuurisiin tiloihin ja paikkoihin, jotka Suomessa syntyvät. Tutkimuksen sosiaalinen sidonnaisuus sijoittuu siis kenttään, joka liikkuu suhteissa Marokkoon ja suhteissa Suomeen.

Maantieteellisesti maahanmuuttajat sijoittuvat Itä- ja Keski-Suomeen. Suomi edustaa samalla sitä kenttää, jossa tutkija ja tutkittavat kohtaavat. Laura Huttunen ilmaisee asian seuraavasti: ”Minä ja elämäkertojen kirjoittajat ikään kuin paikannumme samaan maisemaan eri kohtiin ja voimme ”keskustella” siitä, mitä näemme.” (2002, 27). Haastateltavien kanssa käydyt keskustelut elämästä Suomessa ja Marokossa innostivat informanteja esittämään kysymyksiä tutkijaltakin. Usein haastattelujen jälkeen alkoi uusi haastattelu, jossa haastateltavana oli tutkija:

”Informantti 1: ”Kaipasitko sinä tulla Suomeen silloin kun olit Ranskassa?”

-”eh, ehkä se oli vähän erilainen [tilanne] kun mä tiesin, että mä kahen vuoden jälkeen, että mä tuun takasin Suomeen, sillei ni, mut nyt jos mä menisin...”

II: ”etkä ajatellut koskaan, että minä en halua mennä takaisin Suomeen vaan jään tänne Ranskassa tai...”

I3:n mies: ”Kotimaa on kotimaa”

-”mutta kyllä mä ajattelin et mä voisin jäädä Ranskaan, mut mä halusin kuitenkin eka saaha nuo mun opinnot loppuun täällä. Nyt kun ne sit loppuu, niin saa nyt nähä, jos mä löytäsin töitä Ranskasta, ni kyl mä voisin vaikka lähteekin”

I1: ”siis ei sinusta tuntu ollenkaan, että en, en, en minä voi olla, siis minä olen semmonen ihminen että ei voi, joka ei voi olla vaan omassa maassa?”

-”Ai niin joo, no kyllä välillä tulee semmonen [olo], et mä en jaksa koko loppuelämää olla Suomessa”

I1: ”ai jaa”

Oma tuntemukseni Marokosta rajoittuu siihen, mitä kirjojen ja television kautta olen oppinut ja siihen mitä marokkolaiset tutkittavat ovat minulle kertoneet sekä näyttäneet videoilta ja valokuvista. Kuitenkin tietyt ennako-oletukset marokkolaisten tutkittavien elämästä ja käsityksistä, esimerkiksi miesten ja naisten kanssakäyminen, ohjasivat varmasti tutkimuksen tekemistä ja haastattelukysymyksiä. Etnologi ei koskaan pysty olemaan ’objektiivisten kohteiden’ objektiivinen tarkkailija, vaan subjektiivisten kohteiden subjektiivinen tarkkailija. ’Avoimin mielin’ kentälle menevällä tutkijalla on aina omat ennako-oletuksensa ja –odotuksensa. Nykyantropologisessa tutkimuksessa kehoitetaan tutkijoita kirjoittamaan tiedostamansa ennako-oletukset ja tutkimuksen herättämät henkilökohtaiset tunteet tutkimukseen esille. (Ghasarian 2002, 10-11.)

”Informantti 3:n mies oli oikein mukava, ja hän kiusoitteli informantti 1:a. Välit tuntuivat oikein luonnollisilta ja vapautuneilta. Mitähän sitä taas oikein odotti, varmaan jotain tosi jäykkää. Huomaa, että sitä on itse täynnä ennakkoluuloja tai pikemminkin ennako-oletuksia asioista, ja sitten tuntuu ihan tyhmälle kun huomaa miten asiat oikeasti menevät. Näitä ei edes varmaan huomaa vaikka yrittää olla niin avoin.” (KP 10.3.2002)

Yrityksessä paikallistaa seitsemän marokkolaista naista Suomeen on selvitettävä millä nimellä heitä tässä tutkimuksessa kutsutaan. Termi maahanmuuttaja pitää sisällään niin siirtolaiset, pakolaiset, turvapaikanhakijat kuin paluumuuttajatkin. Siirtolainen on henkilö, joka muuttaa toiseen maahan pysyvästi hankkiakseen siellä elantonsa. (Liebkind 1994a, 9-10.) Tutkimuksen marokkolaiset naiset eivät ole pakolaisia, turvapaikanhakijoita tai paluumuuttajia. Vaikka jokaisella tutkimukseen osallistuneella naisella on tavoitteena työpaikan saaminen Suomessa, pääsyy Suomeen tuloon oli avioliitto. Vaikka termi maahanmuuttaja käsittääkin useampia erilaisia luokitteluja, käytän tutkittavistani mieluummin nimitystä maahanmuuttaja, sillä se tarkoittaa yksinkertaisesti ei-suomalaissyntyistä ja ei-suomenkansalaista, joka on muuttanut uuteen asuinmaahan, Suomeen.

Tämän työn tarkoituksena on yrittää ymmärtää ja nähdä niitä tilanteita, joita eräät maahanmuuttajat, tässä tapauksessa Suomeen avioliiton vuoksi muuttaneet marokkolaiset naiset, uudessa asuinmaassaan kohtaavat. Tässä mielessä maahanmuuttajuus, marokkolaisuus ja Suomi ovat yhtä aikaa rajaavia, avoimia ja tarpeellisia kategorioita, joiden kautta tutkimuksen kohde tulee ymmärrettäväksi. Ensimmäinen hahmottaa tutkittavien ihmisten asemaa heidän uudessa asuinmaassaan, toinen liittää heidät tiettyyn kulttuuriseen perinteeseen ja tietouteen ja kolmas esittää sen maantieteellisen sijainnin ja rajatun tilan, missä tutkittavat henkilöt tällä hetkellä asuvat.

Pohtiessaan maahanmuuttajatutkimuksensa otoksen kattavuutta ja sitä, ketkä ovat vastanneet maahanmuuttajille tarkoitettuun kirjoituskyselyyn, Laura Huttunen pohtii sitä, kuinka itse tehty luokittelu toimii. Ryhmä, joka on jättänyt kokonaan osallistumasta kilpailuun ovat varta vasten Suomeen tulleet, hyvinkoulutetut eri alojen ammattilaiset. Huttusen mukaan nämä ihmiset eivät välttämättä pidä itseään maahanmuuttajina. Tämä voisi kertoa siitä, että sana maahanmuuttaja pitäisi sisällään luokkaan ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä merkityksiä. (Huttunen 2002: 21.) Vaikka käytän itse tutkittavistani laajempaa luokittelua 'maahanmuuttajat', tutkimuksessani pyrin hahmottamaan sitä, kuinka nämä seitsemän marokkolaista naista itse määrittelevät itsensä Suomessa.

Niin yleisessä kielenkäytössä kuin yhteiskuntaa tarkastelevissa puheenvuoroissa Suomessa asuvia maahanmuuttajia kutsutaan usein etnisiksi vähemmistöiksi. Erik Allardt tekee eron kieliryhmän ja etnisen ryhmän välillä. Esimerkiksi Pohjoismaissa asuvat englantilaiset eivät muodosta hänen mukaansa etnistä ryhmää, sillä he eivät ”etsi paikkaansa maiden sosiaalisessa tai poliittisessa organisaatiossa” (Allardt & Starck 1981, 40).

Tässä työssä en lähde liikkeelle ajatuksesta, että tutkimuksen informantit muodostavat etnisen ryhmän. Pyrin pikemminkin tarkastelemaan jokaista informanttia yksittäisenä kertojana, jonka tarinan kautta muodostuu se kulttuurinen tila missä hän elää. Tarinansa kautta informantti paikallistaa itse itsensä suhteessa ympäristöönsä ja määrittelee ne kuulumiset ja paikat, jotka hänelle ovat merkityksellisiä. Vasta tämän jälkeen on mahdollista tarkastella muiden marokkolaisten roolia yksittäisen tutkittavan elämässä.

1.2. Maahanmuuttajat antropologisena tutkimuskohteena: Kaukaisen kansan korvike, moderni marginaaliryhmä vai vieras naapuri

Perinteisesti antropologinen tutkimus liitetään kulttuureihin ja kansoihin, jotka tutkija 'löytää' läntisen maailman ulkopuolelta. Nämä kulttuurit ja kansat koostuvat selkeästi rajatuista paikallisyhteisöistä, jotka muodostavat antropologisen tutkimuskentän. Kaukaisten kansojen tutkiminen on vaatinut antropologia siirtymään konkreettisesti pois 'kodista' 'kentälle'. Kenttä on paikka, jossa antropologi kerää aineiston, suorittaa kenttätöön osallistumalla tutkittaviensa elämään ja sitä havainnoimalla. Kentällä työ tapahtuu usein eristyksissä, alkeellisissa ja vaikeissa oloissa. Kentälle mentäessä tutkija ylittää rajan, joka erottaa hänet kodista. Koti taas on paikka, joka tarjoaa akateemisen ympäristön, missä kenttätö voidaan kirjoittaa tieteelliseen muotoon. (Gupta & Ferguson 1997, 12.)

Puhuttaessa kentälle menosta ja kentältä paluusta muodostuu kuva, jossa kentälle meno tarkoittaa menoa 'toiseen ja erilaiseen maailmaan'. Mitä erilaisempi kenttä on kodista, sen antropologisempi siitä tulee. Antropologisen tutkimuksen tekemisessä Akhil Guptan ja James Fergusonin mielestä ongelma ei ole kotoa lähteminen, vaan erilaisuuden automaattinen liittäminen eksoottisiin paikkoihin. Tällöin kodista tulee paikka, joka on erilaisuudelta poissuljettu. (Gupta & Ferguson 1997, 13-35.)

Robert Park kehotti antropologeja jo vuonna 1925 tarkastelemaan 'primitiivisten' kansojen lisäksi omia aikalaisiaan, 'sivistyneitä' kansoja. Park näki molemmat 'kansat' yhtä kiinnostaviksi ja antoisiksi tutkimuskohteiksi. (Park 1925, 3.) 1960-luvulta lähtien antropologista tutkimusta onkin tehty yhä useammin tutkijoiden omissa yhteiskunnissa. Modernisaatio ja globalisaatio ovat tehneet entiset alueelliset rajanvedot mahdottomiksi, nykyisin on yhä vaikeampaa tehdä eroa 'kotona' ja 'muualla' välillä. Samanaikaisesti 'muualla' tehtyjen tutkimusten pohjalta syntynyttä tietoa on hyödynnetty oman yhteiskunnan tutkimisessa. Tutkimusten kohteen valitseminen omasta kotimaasta on myös seurausta 'muualla' tehtävien tutkimusten rahoituksen saamisen hankaluudesta ja entisten siirtomaavallan alaisena olleiden valtioiden varsin skeptisestä suhtautumisesta antropologisiin tutkimuksiin. (Eriksen 2001, 29-30.) Dekolonisaatio ja kansallisvaltiota koskevan ideologian (selkeästi rajattu, yhtenäinen kulttuurialue) muutos ovat myös osaltaan vaikuttaneet antropologiseen tutkimukseen liittyviin kysymyksiin, sen kohteisiin ja menetelmiin.

Ranskassa etnologisen tutkimusperinteen (Ranskassa termejä *ethnologie* ja *anthropologie* käytetään usein toistensa synonyymeinä) muutoksesta kertoo esimerkki etnologeista, jotka ovat valinneet tutkimuskohteekseen yhteiskuntansa etniset vähemmistöryhmät entisten kaukaisten kansojen sijaan. Usein nämä tutkijat haluavat hyödyntää kaukomailla tehtyjen kenttätöidensä kautta saavuttamaansa tuntemusta ja tuloksia jatkamalla tutkimuksia samoista kansoista tällä kertaa tutkijan omassa kotimaassa. (Althabe 1992, 254.)

Gérard Althaben mukaan vaarana on, että nämä tutkijat korostaessaan tutkittavien ryhmien etnistä ja kulttuurista erityisyyttä ja omalaatuisuutta osallistuvat osaltaan näiden ryhmien marginalisointiin ja yhteiskunnasta poissulkemiseen. Tämän tyyppiset tutkimukset ovat herättäneet vastustusta tutkittavissa ryhmissä, jotka hylkäävät ajatuksen, että heidän identiteettinsä rakentumista määräisi pääasiallisesti kuuluminen tiettyyn etniseen ja kulttuuriseen ryhmään. Ranskalainen äärioikeisto on käyttänyt tämän tyyppisiä tutkimuksia korostaessaan maahanmuuttajien erilaisuutta alkuperäisväestöön verrattuna ja näiden ryhmien epäonnistumista assimilaatioprosessissa. (Althabe 1992, 254-255.)

Sen sijaan, että tutkimuskohde muodostuisi yhdestä osa-alueesta, jonka oletetaan tekevän maahanmuuttajista yksittäisen ja erillisen sosiaalisen kokonaisuuden, tulisi antropologisissa maahanmuuttajatutkimuksissa Gérard Althaben mukaan keskittyä siihen kuinka nämä eri osa-alueet, kuten identiteetti, asumismuodot ja niin edelleen muodostuvat ja muuttuvat jokapäiväisen elämän kohtaamisissa ja kanssakäymisissä, vuorovaikutussuhteissa ja kommunikaatiotilanteissa. Tämän tyyppisten tutkimuksien pohjalta on mahdollista yrittää analysoida niitä käytäntöjä ja tapoja, joiden kautta etniset ja kulttuuriset kategorisoinnit syntyvät. (Althabe 1992, 255-257.)

Antropologisen nykytutkimuksen keskustelunaihe erilaisuuden ja toiseuden paikallistamisesta liittyy läheisesti maahanmuuttajatutkimuksiin. Vaikka 'koti' kulttuurisena samanlaisuutena ja 'muualla' oleva erilaisuus ovat pitkään muodostaneet antropologisen tutkimusperinteen kulmakiven, osoittavat nykyiset antropologiset tutkimukset, että 'koti' on lähtökohdiltaan paikka, jossa myös erilaisuus esiintyy (Gupta & Ferguson 1997, 32-33). Ne kysymykset kulttuurista ja yhteisöistä, jotka pohjimmiltaan kiinnostavat antropologeja, ovat yhtä olennaisia ja tärkeitä ja mahdollisia tutkittaviksi missä tahansa maailmanosassa (Eriksen 2001, 30).

Kulttuuristen kohtaamisten kautta syntyvät vuorovaikutussuhteet ja identiteettien rakentuminen muodostuvat Kirsten Hastrupin ja Karen Fog Olwigin mukaan nykyantropologian tutkimuksen kohteiksi kulttuurisesti yksittäisten ja erillisten ryhmien monografisen dokumentoinnin sijaan (1997, 5). Ajatus alueellisesti rajatuista yhteisöistä ja vakaista paikallisista kulttuureista on siis muuttumassa: verkostoituneessa maailmassa ihmiset, asiat ja ideat ovat jatkuvassa muutoksessa ja kieltäytyvät pysymästä paikallaan (Gupta & Ferguson 1997, 4).

Liike varsinaisena tutkimuksen kohteena ei ole mahtunut etnologian paikkaan sitoutuneeseen ajatusrakenteeseen ja liike on nähty vain liikkumisena eri päätepisteiden välillä (Junkala 2000 b, 126-127). Vaikeus nähdä liikkuvuus osana sosiaalista elämää johtuu näkemyksestä, jonka mukaan liikkuvuus on erityinen ja väliaikainen ilmiö. Esimerkiksi maahanmuuttajuus on nähty yksisuuntaisena ja lopullisena liikkeenä lähtöpisteestä päätepisteeseen. (Hastrup & Olwig 1997, 6.) Jonathan Schwartz osoittaa, ettei maahanmuuttajuus ole sidottu vain lähtö- ja tulomaahan ja yksisuuntaista liikettä näiden välillä. Maahanmuuttajuus on prosessi, johon vaikuttavat itse maahanmuuttajat, he, jotka palaavat kotimaahan ja he, jotka jäävät kotiin. (Schwartz 1997, 255.) Tärkeitä migraatioprosessiin vaikuttavia tekijöitä ovat eri tilojen ja paikkojen moninaisuus, päällekkäisyys ja samanaikaisuus. Maahanmuuttajat elävät koko ajan suhteessa moneen paikkaan: lähtömaahan, uuteen asuinmaahan ja muihin maantieteellisesti määrättyihin paikkoihin (Schwartz 1997; Huttunen 2002).

Marc Augé muistuttaa, että etnologinen tutkimus on perinteisesti ollut joko länsimaalaisen ihmisen tekemää tutkimusta muista, vieraista kansoista ja nyt myöhemmin myös näiden 'muiden' tekemää tutkimusta itsestään. Kun afrikkalaiset itse aloittivat etnologisten tutkimusten tekemisen Afrikasta, tämän sanottiin avaavan uuden tavan nähdä ja ymmärtää Afrikka. Augé toteaa, että on onnellista, ettei mitään radikaalia 'uutta ymmärrystä' syntynyt. (Augé 1989, 19-20) Etnologinen ja antropologinen tutkimus perustuu hermeneuttiseen menetelmään, joka tekee toisen ymmärtämisen mahdolliseksi. Tällöin tutkijan on mahdollista eläytyä toisen kulttuuriseen todellisuuteen ja ymmärtää sitä. (Lönnqvist 1999, 24.)

Antropologinen maahanmuuttajatutkimus on muuttunut antropologisen tutkimusperinteen, sen tutkimuskohteita ja –menetelmiä koskevien muutosten mukana. Maahanmuuttajia ei nähdä enää kaukaisten kansojen korvikkeena, kulttuurisena marginaaliryhmänä vaan pikemminkin vieraana naapurina, joka 'löytyy kotoa'. Tämänhetkinen antropologinen

tutkimus näkee maahanmuuttajuuden muutosprosessina, jossa on useita osatekijöitä: paikkoja, tiloja, aikoja, kohtaamisia ja vuorovaikutussuhteita. Antropologinen tieto pohjautuu fenomenologiseen käsitykseen tiedon muodostumisesta. Fenomenologisen tarkastelun kohteena on eletty maailma ja ne kokemukset, kuvitelmat, havainnot ja uskomukset, jotka siihen liittyvät (Ronkainen 1999, 81). Tarkastellessani niitä kokemuksia ja tunteita, joita elämä Suomessa näille seitsemälle maahanmuuttajanaishelle synnyttää, sijoittuu työni tätä kautta tiettyyn antropologiseen tutkimusperinteeseen ja näkemysmaailmaan.

1.3. Maahanmuuttajatutkimuksia meillä ja muualla

Maahanmuuttajatutkimuksissa on usein keskitytty tarkastelemaan niitä syitä, jotka saavat ihmiset liikkeelle ja niitä tilanteita, joita maahanmuuttajuus uudessa asuinmaassa synnyttää (Schwartz 1997, 255; Huttunen 2002, 41). Ensimmäisiä sosiologisia ja antropologisia maahanmuuttajuutta koskevia tutkimuksia ovat Chicagon koulukunnan 1920-luvulla tehdyt työt Pohjois-Amerikan siirtolaisista. Koulukunnassa tutkittiin rotusuhteita sekä kaupunkien siirtolaisyhteisöjä (ks. Park et al. 1925). Yksi merkittäviä Chicagon koulukunnassa kehitettyjä teorioita oli maahanmuuttajien sosiaalisia suhteita tarkasteleva assimilaation kehäteoria, jonka vaiheita ovat kilpailu, konflikti, mukautuminen (accommodation) ja assimilaatio (Harvey 1987, 120). Chicagon koulukunta näki assimilaation yksisuuntaisena prosessina, jossa tärkeää oli siirtolaisten osallistuminen amerikkalaisen yhteiskunnan toimintoihin ja tunne oman elämänsä hallitsemisesta (Riihinen 1996, 16). Sittemmin maahanmuuttajatutkimusta on leimannut voimakkaasti akkulturaatioajattelu. Yksi tapa tarkastella yksilön sopeutumista uuteen asuinmaahan on hahmottaa akkulturaatioasenteita, joiden perusteella on mahdollista tarkastella yksilön tapaa jäsentää suhtautumistaan uuden asuinympäristön kulttuuria kohtaan. Akkulturaatioasenteiden seurauksena on joko integraatio, assimilaatio, separaatio tai marginalisaatio. (Berry et al. 1987, 494-496.)

Maahanmuuttajia koskevien tutkimusten kohteena on usein niin sanottu kulttuurien kohtaaminen. Kulttuurien kohtaamisessa on kyse juuri edellä mainitusta akkulturaatio-prosessista, jossa ihmiset kahdesta (tai useammasta) eri kulttuuriryhmästä ovat kosketuksissa toisiinsa. Näitä kosketuksia seuraavat ilmiöt ja muutokset vaikuttavat molempiin osapuoliin. Kulttuuriryhmien välillä esiintyy eroja uusien kulttuuristen vaikutteiden vastaanottamisessa. Toiset kulttuurit ovat avoimia ja omaksuvat helposti uusia vaikutteita, kun taas toiset pitävät yllä tiukkoja rajoja, jolloin vaikutukset jäävät vähäisiksi. Pitkään jatkuneen akkulturaation

seurauksena voi tapahtua kahden eri kulttuuriryhmän sulautuminen, jossa syntyy uusi kulttuurinen kokonaisuus. Assimilaatio on seurausta yhden kulttuuriryhmän täydellisestä identifioitumisesta toiseen ryhmään kun taas integraatiossa eri ryhmät esiintyvät rinnakkain niin sanotussa monikulttuurisessa yhteiskunnassa. (Hunter & Whitten 1976, 1-2.) Esimerkiksi Suomen maahanmuuttajapolitiikassa on siirrytty assimilaatiota suosivista menettelyistä monikulttuurisen yhteiskunnan ihanteeseen, jossa maahanmuuttajia tuetaan valtakulttuuriin sopeutumisessa ja samalla oman kulttuurin ja etnisyyden ylläpitämisessä (Matinheikki-Kokko 1997a, 10-11).

Suomessa asuvien maahanmuuttajien määrä 1980-luvun lopussa, noin 17 000, oli varsin vähäinen naapurimaan Ruotsin ulkomaan kansalaisten määrään, 700 000, verrattuna. 1990-luvulla maahanmuuttajien määrä Suomessa on kuitenkin kasvanut huomattavasti. (Matinheikki-Kokko 1997a, 10.) Maahanmuuttajia koskeva tutkimus Suomessa ajoittuu tästä syystä suurimmaksi osaksi juuri 1990-luvulle.

Maahanmuuttajuutta on tutkittu monesta eri näkökulmasta käsin etenkin sosiologiassa, psykologiassa ja kulttuuriantropologiassa. Tutkimuksia on tehty niin valtaväestön, viranomaisten kuin maahanmuuttajienkin näkökulmasta. Usein tutkimukset ovat eri ministeriöiden (kuten sisä-, sosiaali- ja terveys-, opetus- ja työministeriö) tuottamia selvityksiä maahanmuuttajien elämästä Suomessa. Tarkastelun kohteena ovat olleet valtaväestön asenteet maahanmuuttajia kohtaan (ks. Söderling 1997; Jaakkola 1999; Suurpää 2002), rasismi (ks. Jasinska-Lahti et al. 2002; Dahlgren et al. 1996), monikulttuurinen työ (ks. Forsander et al. 1994; Matinheikki-Kokko 1997b), Suomi monikulttuurisena yhteiskuntana (ks. Pitkänen 1997; Ekholm 2001) ja maahanmuuttajien tarinat elämästä Suomessa heidän itsensä kertomana (ks. Huttunen 1999; Kekäläinen 1999).

Suomessa maahanmuuttajien integroitumista (ks. Jasinskaja-Lahti & Liebkind 1997; Ruusunen 1998; Åström 1995; Marjeta 2001) ja sitä muutosta minkä maahanmuuttajat ovat kokeneet elämässään on tutkittu muun muassa maahanmuuttajalasten ja -nuorten koulumenestyksen (ks. Marjak 1998), kotoutumisprosessin (ks. Marjeta 1998; Valtonen 1999) ja maahanmuuttajien työllistymisen (ks. Forsander 2002; Jaakkola 2000) kautta. Integraatiotutkimukseen liittyviä teemoja ovat esimerkiksi identiteetti (ks. Mikkola 2001; Leskelä 1999) ja etnisuus (ks. Liebkind 1988; Liebkind 1994; Oinonen 1999; Liebkind 2000).

Etnisten ryhmien sisäisten sosiaalisten suhteiden merkitystä on tarkasteltu esimerkiksi akkulturaatioon liittyvän stressin sietokyvyn kannalta (ks. Liebkind 1994b). Samoin on tutkittu kuinka etniset ryhmät ovat järjestäytyneet ja mikä merkitys ryhmän jäsenten välisillä suhteilla on maahanmuuttajan elämässä ja sopeutumisessa Suomeen (ks. Jaakkola 1994b; Pohjola 1989; Liebkind 1988). Etnisten suhteiden merkitystä on tarkasteltu myös pakolaisvastaanoton ja pakolaisten sijoittamisen kannalta (ks. Matinheikki-Kokko 1994). Etnisyyttä on tutkittu myös poliittisena välineenä ja itsemäärittelyn kohteena (ks. Anttonen, 1999). Esimerkiksi informaalisia suhteita suomalaisiin (ystävyyys, naapuruus, työ) ei juurikaan ole tarkasteltu. Samoin eri vähemmistöjen keskinäiset suhteet ovat jääneet tarkasteluissa taka-alalle.

Maahanmuuttajuuteen liitettävä mielikuva yksisuuntaisesta liikkeestä lähtömaasta tulomaahan ja samoin yksisuuntaisesta liikkeestä akkulturaatioprosessiin liittyen on muuttunut käsitteiden kuten *diaspora* ja *transnationaali* myötä. Näiden käsitteiden kautta on mahdollista nähdä monien kansalliset rajat ylittävien paikkojen yhtäaikaaisesti vaikuttavan maahanmuuttajien elämään. (Huttunen 2002, 44.) Yksi esimerkki tämänytyypisistä, moniin eri paikkoihin suuntautuvasta, maahanmuuttajuutta hahmottavasta tutkimuksesta on Laura Huttusen väitöskirja *Kotona, maanpaossa, matkalla* (2002).

2. TUTKIMUSMENETELMÄ

2.1. Tilan käsite antropologiassa

- Tapoja hahmottaa tila

Johdannossa olen selvittänyt oman työni ajallisen, paikallisen ja sosiaalisen sidonnaisuuden. Olisi vaikeaa tarkastella tila-käsitettä antropologiassa mainitsematta näitä kolmea edellä mainittua ulottuvuutta. Antropologisessa tutkimuksessa tutkittavat yhteisöt ja ryhmät elävät tietyssä paikassa maailmankartalla, tutkimus heistä tehdään tietyinä ajankohtana ja tutkittavat yhteisöt muodostuvat ja kiinnittyvät tiettyihin sosiaalisiin tiloihin. Antropologiassa tutkimuksen ajallisen, paikallisen ja sosiaalisen rajaamisen kautta on siis mahdollista erotella kulttuurialueita ja kulttuurisia kategorioita. Ajan, paikan ja sosiaalisen ulottuvuuksilla rakentuvat rajat meihin ja muihin. (Junkala 2000a, 98.)

Vaikka aika, paikka ja sosiaalinen sidonnaisuus ovat antropologista tutkimusta määrittelevät ulottuvuudet, itse tilaa ei ennen 1980-lukua juurikaan pidetty erityisenä antropologisena tutkimuskohteena, vaikka se satunnaisesti esiintyikin tutkimuksissa (P.-Lévy & Segaud 1983, 21). Esimerkkejä tilan esiintymisestä perinteisissä antropologisissa tutkimuksissa on yhteisöjen luokittelu metsästys- ja viljelykulttuureihin ruoanhankintatapojen mukaan. Metsästyskulttuurissa, liikkuvassa elämänmuodossa, liike on elämisen perusta, kun taas viljelykulttuureja leimaa usein paikallaan pysyvyys. Antropologisen tutkimuksen kohteena on myös perinteisesti ollut kulttuuristen tuotteiden ja piirteiden vaihto ja leviäminen, jossa tila näyttelee merkittävää osaa. Etnologiassa paikka on nähty lähinnä sijainnillisena paikkana ja etäisyys on hahmottunut suhteessa tähän maantieteelliseen pisteeseen. Kiinnostavana etnologisessa tutkimuksessa ei ole pidetty itse kulkijaa ja hänen liikettään, vaan tärkeämpänä on katsottu olevan kulkemisen ja liikkeen liittäminen aineellisten ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. (Junkala 2000 b, 123-127.)

Jos tila määritellään suhteina, jotka yhdistävät yksilöt ympäristöönsä, tulee nykyinen antropologinen kiinnostus tilaa kohtaan ymmärrettäväksi (Blanquart 1983, 8). Raimondo Strassoldo antaa kaksi pääsyytä sille, miksi tilaa koskevat kysymykset ovat tulleet yhä tärkeämmäksi sosiologisessa tutkimuksessa. Nämä syyt ovat yhteneväisiä tila-käsitteen käytön lisääntymiselle myös antropologisessa tutkimuksessa. Ensimmäinen syy liittyy lisääntyneeseen suunnittelutoimintaan, kuten rakennus- ja kaupunkisuunnitteluun, joihin sekä sosiologia että antropologia ovat osallistuneet (ks. esim. Junkala & Sämskilähti 1999). Toinen syy liittyy tyytymättömyyteen niin sanottuja 'suuria teorioita' ja makrohistoriallisia lähestymistapoja kohtaan. (Strassoldo 1993, 12.) Samasta tyytymättömyydestä puhuu myös ranskalainen antropologi Christian Bromberger, joka näkee antropologisten ja etnologisten tutkimusmenetelmien ja -kohteiden siirtymiseen 'suuresta' 'pieneen'. 'Suuria' menetelmiä ja kohteita ovat esimerkiksi laajat Ranskan maaseudun suullisen ja materiaalisen kulttuuriperinteen tallentaminen. Pieniksi kohteiksi Bromberger luettelee jalkapallo-otteluiden tunnelman, moottoritiet, supermarketit ja mielenosoitukset. Keskittymällä tutkimaan näitä pieniä kohteita on mahdollista ymmärtää nykypäivän maailmaa, jossa elämme. (Bromberger 1987, 67-94.)

Teoksessa *Anthropologie de l'espace* (P.-Lévy & Segaud 1983) tilaa tarkastellaan eri aikakausien antropologien tekstien kautta. Tekstit käsittelevät miehuutta, naiseutta, ikäluokkia, perhe- ja sukulaisjärjestelmiä, sosiaalisia luokkia, uskomuksia, kieltä ja

kosmologioita. Tekstien lukeminen mahdollistaa etäisyyden oton omaan kulttuuriimme ja auttaa näkemään niitä eroja ja yhteneväisyyksiä, joita omien ja tekstien 'toisten' kulttuureissa on. Tekstien kautta avautuvat käsitykset tilasta, joka toimii samanlaisena antropologisena luokittelun, ymmärryksen ja selittämisen välineenä kuin esimerkiksi sosiaaliset organisaatiot tai taloudelliset systeemit. (P.-Lévy & Segaud 1983, 26.) Samalla tavalla Henri Lefebvre näkee sosiaalisen tilan yhteisön analyysin välineenä (2000, 43).

Tilan voi ymmärtää *primitiivisenä tilana*, jossa yhteys luonnon ja esitetyn tilan välillä on selkeä: kylien talot asettuvat tilaan maantieteellisten akseleiden, kuten auringon ja jokien tai ihmisruumiin muotoja noudattaen. Primitiivisissä tiloissa kulttuurin ja luonnon, yksilön ja yhteisön suhteet esitetään eleyissä ja muodostetuissa tiloissa ja samalla nämä suhteet esittävät ryhmän identiteettiä. *Moderni tila* taas on abstrakti, homogeeninen, jatkuva ja tyhjä. Nämä modernit representaation tilat ovat välinpitämättömyydellä leimattuja: missä tahansa tilassa voidaan rakentaa ja muodostaa samalla tavalla mihinkään ajatusmaailmaan tai symboliseen kiinnittymättä. (Blanquart 1983, 9.)

Jaot *julkiseen ja yksityiseen* sekä *fyysiseen ja symboliseen* ovat *primitiivisen ja modernin* ohella mahdollisia tapoja hahmottaa ja kategorisoida tilaa. Asunto on hyvä esimerkki julkisen ja yksityisen kohtaamisesta (Junkala 2000a, 99). Pekka Junkala kuvailee 1800-luvun olleen aikaa, jolloin kotia koskevat käsitykset yksityisyydestä ja julkisuudesta kehittyivät, jolloin kodista tuli yksityisen elämän aluetta. Tämä käsitys levisi myöhemmin kaupungeista maaseudulle. Koti voidaan siis nähdä eräänlaisena kulttuurisena konstruktiona, joka on ollut eriyttämässä yksityistä julkisesta. (Junkala 2000a, 103-105.)

Ruumiin kautta liikkuminen yksityisen ja julkisen akseleilla on nähtävissä seuraavasti: yksityisessä tilassa ruumis lähenee materiaalista ympäristöä kun taas julkisessa tilassa se loittonee materiaalisesta ympäristöstä. Tämä todentuu esimerkiksi vaatetuksen muutoksena siirryttäessä yksityisestä julkiseen tilaan. Vieraillessaan toisen yksityisessä tilassa, vieras joutuu minimoimaan oman henkilökohtaisen tilansa. (Junkala 2000a, 111.) Liikkumisia yksityisen ja julkisen akseleilla tapahtuu siis jokapäiväisessä elämässä ja niitä noudatetaan ja käsitetään tiettyjen kulttuuristen tietojen pohjalta.

Tutkiessaan singalibuddhalaisia munkkeja René Gothoni odotti löytävänsä perinteiset munkin ulkoiset tunnusmerkit: ajellun pään, sahraminvärisen asun ja almukulhon. Almukulhojen

sijaan munkit kantoivatkin suurta mustaa sateenvarjoa. Gothonille sateenvarjo on merkki yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta muutoksesta Sri Lankassa. Jos almukulho kuului maalaismunkille ja symboloi hengellistä valtaa, on sateenvarjo merkki nykymunkkien kaupunkilaistumisesta ja maallistumisesta. Gothoni näkee singalibuddhalaisen munkin sateenvarjon käytön julkisissa tiloissa ja yhteisössä eräänlaisena yksityisen tilan luomisena. Sateenvarjon avulla munkki onnistuu luomaan oman fyysisen ja katseilta suojatun tilan yhteisössä liikkeessaan. (Gothi 2000, 89-97.)

Kulttuureja leimaava perusteema on erottautuminen meihin ja muihin. Tämä erottautuminen voi hahmottaa fyysisten esteiden, kuten aitojen ja muurien kautta tai symbolisena rajan tekemisenä 'näkyttömien muurien' avulla. (Junkala 2000a, 95.) Magdalena Jaakkolan tutkimuksissa osa Ruotsissa asuvista suomalaisista häpesi suomen kielen käyttöä julkisilla paikoilla ja kieltäytyi puhumasta sitä lainkaan tai korkeintaan kuiskaamalla. Samasta syystä vältettiin tervehtimästä suomalaisia tuttaviam kadulla. Jaakkola puhuikin suomalaisten muodostamasta 'hiljaisuuden alakulttuurista', jonka avulla tehdään eroa ruotsalaisiin. (Jaakkola 1984a, 36; ks. myös Allardt & Starck 1981.)

Tilan fyysisestä luonteesta kertoo se, että se on yksi maantieteen keskeisiä käsitteitä. Sillä on tarkasteltu esimerkiksi ympäristöjä, territorioita ja asioiden alueellisia jakautumia. (Strassoldo 1993, 6.) Aivan kuten fyysisiäkin tiloja, myös symbolisia tiloja voidaan halkaista, järjestellä ja muokata (ibid, 40). Suomessa maaseudulla asuntojen tilan jakautuminen perustui yksilön sukupuoleen, ikään ja sosiaaliseen asemaan (Junkala 2000a, 105). Tilan fyysinen jakautuminen voi olla lähtökohtena symbolisen tilan tarkastelulle: Missä kulkevat ja kuinka muotoutuvat rajat eri tilojen välillä? Mitkä ovat eri tilojen tehtävät; pitää yllä tiettyä käsitystä maailmasta vai samanaikaisesti myös järjestää ympäröivää maailmaa?

- Tila, sosiaalinen ulottuvuus ja muutos

Jokainen ihmisyhteisö ja kulttuuri on sijoittunut tilaan, jota yhteisö muokkaa ja yksilöllistää ja joka muokkaa ja yksilöllistää yhteisöä. Françoise P.-Lévyn ja Marion Segaud'n mukaan yhteisön tilallinen järjestäytyminen on eräänlainen peilikuva yhteisön sosiaaliselle organisoitumiselle, sillä tilallista järjestystä luodessaan yhteisön jäsenet antavat sille merkityksiä, jotka pohjautuvat yhteisön sosiaalisiin ja symbolisiin tapoihin ja representaatioihin. Yhteisön suhde tilaan heijastaa siis jokaisen yhteisön erityisyyttä ja

omalaatuisuutta. (P.-Lévy & Segaud 1983, 28-30.) Henrietta Mooren mukaan tämäntyyppinen ajattelutapa, jossa yhteisön tilallisen organisoitumisen kautta olisi mahdollista hahmottaa yhteisön sosiaalista rakennetta on osoittautunut ongelmalliseksi. Tilaa on tarkasteltu yhä enemmän niiden merkityksien kautta, joita se saa ihmisten toiminnan tuloksena. (Junkala 1999, 20 – Moore 1986, 191.)

Tila on sosiaalisen toiminnan tulosta ja jokainen yhteisö tuottaa oman tilansa (Lefebvre 2000, 39-40). Tapa käsittää tila, puhua tilasta ja käyttää tilaa on siis erilainen eri yhteisöissä. Yhteisön tilallinen ulottuvuus on piilossa, se paljastuu sosiaalisten rakenteiden ja systeemien takaa: kuinka yhteisössä puhutaan, käsitetään ja osoitetaan tilalliset ulottuvuudet kuten 'sisällä' tai 'ulkona', esiintyykö tällaisia termejä ylipäätään kyseessä olevassa yhteisössä. (P.-Lévy & Segaud 1983, 30.) Esimerkiksi tunnustautuminen tai määräytyminen tiettyyn ikäluokkaan tai asemaan ja identifioituminen tiettyyn maantieteelliseen paikkaan "olen kotoisin..." omaavat tilallisia ulottuvuuksia (P.-Lévy & Segaud 1983, 164-192.)

Yhteisöjen, ryhmien ja yksilöiden tilassa tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Muutokset voivat olla joko yhteisön sisältä (endogeenisiä) tai ulkopuolelta (eksogeenisiä) alkunsa saavia, nopeita tai hitaita. Yhteistä kaikille muutoksille on se, että yksilöt ja ryhmät etsivät jatkuvasti mahdollisuuksia tehdä tilasta asuinpaikkansa. (P.-Lévy & Segaud 1983, 246-247.) Ne yhteisön jäsenet, jotka tekevät tilan ottamalla sen haltuunsa, eivät kuitenkaan ole niitä, jotka ohjaavat ja hallitsevat tilaa (Lefebvre 2000, 60). Vaikka tilan hallinnassa tapahtuu muutos (esimerkiksi vallanvaihtuminen) jatkuu ihmisten yritys tehdä tilasta omaa paikkaansa.

- Tila, suunnat ja rajat

Rajat, orientaatio ja suunnat ovat tekijöitä, joiden avulla rakennetaan suhdetta yhteisön ja sen tilan välillä. Kaikki yhteisöt ovat liikkeittensä ja liikkumisiensa kautta tekemisessä suuntien kanssa. Orientaatio- ja suuntarakenteiden tehtävänä on tarjota välineet liikkumiselle, mutta myös määrittellä ja järjestää tilaa maantieteellisesti, sosiaalisesti ja symbolisesti. (P.-Lévy & Segaud 1983, 103-111.) Ilmari Vesterinen näyttää, että shirahamalaisten elämää voidaan tarkastella vertikaalisilla ja horisontaalisilla ulottuvuuksilla. Vertikaalisilla tasoilla liikuttaessa käsitellään kylän sisäisiä suhteita esi-isiin ja ystäviin. Horisontaalitasolla liikutaan kun kohteena ovat kylän ulkopuolelle ulottuvat suhteet. (Vesterinen 1995, 298-299.)

Rajanvedoilla on mahdollista jakaa tilaa selvästi osiin: sisä- ja ulkopuoleen, meihin ja muihin. Sosiaalisten ja kulttuuristen järjestelmien päätarkoitus on pitää yllä ja maksimoida tätä sisäpuolen ja ulkopuolen välistä eroa, rajaa. (Strassoldo 1993, 33.) Rajanvedoilla tilaa jaetaan villiin – asuttuun, julkiseen – yleiseen, sallittuun – kiellettyyn ja niin edelleen.

Rajoja rakennetaan, ylläpidetään ja kontrolloidaan. Niistä neuvotellaan ja niitä ylitetään. Rajojen 'paikka' arkielämässä selviää usein vasta silloin, kun niitä ylitetään ja rikotaan rajankäynnin kontrollia vastaan. (Junkala 2000a, 97-108). Pekka Junkala huomauttaa, että tarkastelun keskittyessä rajaan kulttuurisena ja sosiaalisena luokittelun välineenä, on unohdettu usein kuinka rajat rakentuvat ihmisten kokemuksessa: ”Miten ihmiset rakentavat – osin materiaalisestikin – tiloista paikkoja ja niihin rajoja henkilökohtaista kokemustaan käyttäen? Miten ihmiset kiinnittyvät kokemuksen ja toiminnan avulla paikkaan ja ennen kaikkea, miten he kontrolloivat rajaamaansa tilaa?” (Junkala 2000a, 97).

Rajan ideaali on ylitsepääsemättömyys, mutta mikään tila ei voi olla täysin suljettu, joten rajassa on oltava läpimenoaukko. Niin näkyvien kuin näkymättömienkin rajojen tehtävä on vahvistaa sääntöä pysähtymisestä. Ovet esimerkiksi organisoivat hallittua rajanylitystä. Ne ovat paikkoja, jossa ylitsepääsemättömän rajan mahti rikkoutuu. (P.-Lévy & Segaud 1983, 62-63.) Ovet ja portit ovat valvonnan ja kontrollin välineitä sisä- ja ulkopuolisen maailman välillä. Ne voivat olla myös tilallisesti yhdistäviä tekijöitä, mutta tällöin kontrolli on 'sisäpuolella'. (Junkala 2000a, 102.) Kun sisäpuoli menettää rajankäynnin kontrollin, rajat menettävät merkityksensä (P.-Lévy & Segaud 1983, 62).

Japanilaisessa kylätutkimuksessaan Ilmari Vesterinen tarkastelee kotiin, kylään ja maailmankatsomukseen liittyviä rajoja. Rajakitka-käsitteen avulla Vesterinen osoittaa rajojen luonteen ongelmallisuuden. Jotta rajanylitys on mahdollista, vaatii se ylimääräistä energiaa. Esimerkiksi kotiovella tulee kitka esiin vaatteiden kautta, sillä kodin ulkopuolella tulee pukeutua toisin kuin kotona. Rajakitkan voittamiseksi kyläläiset tarvitsevat välineitä, joita ovat rajasta riippuen vaatteet tai eri kulkuvälineet. (Vesterinen 1995, 292-293.)

Fyysisissä tiloissa näkyvät ja näkymättömät rajat muokkaavat ihmisten kulkureittejä (Junkala 2000 b, 124). Samalla tavalla rajat kontrolloivat ihmisten symbolista tilaa. Pekka Junkala kuvaa luvattomuuden tunnetta, joka syntyy hänen astuessaan museon ja testamentin suomin virallisin valtuuksin taloon, jossa ei ole mahdollista käydä rajaneuvotteluita ihmisten kanssa,

kuten tervehdyksiä tai ovelle koputtamista. Rajaneuvottelut joudutaan käymään rakennuksen kanssa, johon liittyvät tietyt käytännöt ja odotukset. Tämän tyyppisissä poikkeuksellisissa tilanteissa tulijan käyttäytymistä ohjaavat aikaisemmat kokemukset, joiden ansiosta tulija löytää rajan läpimenoaukot ja 'uskaltaa' astua taloon. Tilassa oleminen on siis sekä omien kokemusten että jaettujen ruumiinkokemusten (kuten ulos – sisään, eteenpäin – paikalla) summa. (Junkala 2000a, 112-113.)

2.2. Kulttuurisen tilan tarkastelua

• Yleistä

Sosiologina Raimondo Strassoldo määrittelee ihmisen tilan sosiaalisesti tilaksi, ”koska ihminen on läpikotaisin sosiaalinen olento” (1993, 3). Tässä työssä lähestymistapa aiheeseen on antropologinen ja edellinen lause voidaankin muokata seuraavasti: ihmisen tila on kulttuurista tilaa, koska ihminen on läpikotaisin kulttuurinen olento. Strassoldo jatkaa: ”ihmisen tila rakentuu hänen omista artefakteistaan, hänen aivojensa ja käsiensä tuotteista, jotka ovat aina kulttuurisen järjestelmän tuotteita” (1993, 3), mikä tukee käsitystä siitä, että tilaa voidaan tarkastella myös kulttuurisena tilana.

Kulttuurisen tilan määrittelemiseksi sivuan seuraavaksi lyhyesti niin sanottuja suuria antropologisia teemoja kuten kulttuuri ja identiteetti. Karmela Liebkind on verrannut edellä mainittujen termien analysointia miinakentän ylittämiseksi (Liebkind 1994a, 12). Olenkin käsitellyt näitä termejä vain siinä laajuudessaan, jonka olen kokenut riittäväksi, jotta työssäni käyttämä termi 'kulttuurinen tila' tulisi ymmärretyksi.

Identiteetti on paljon käytetty käsite antropologisessa tutkimuksessa. Vaikka tämän työn tarkoituksena ei ole tarkastella maahanmuuttajien identiteettiä, ei se ole myöskään identiteettien kieltäminen. Identiteettien pohjalta maahanmuuttajat hahmottavat itseään toisiin ja nämä identiteetit ohjaavat maahanmuuttajien käyttäytymistä eri vuorovaikutustilanteissa. Jos identiteettiä tarkastellaan kysymällä 'kuka olen?', kulttuurista tilaa voi tarkastella kysymällä 'missä olen?'. Työssäni yritän saada näkyväksi niitä tilanteita ja aiheita, joita maahanmuuttaja kohtaa elämässään Suomessa sekä niitä käsityksiä ja tunteita, joita edellä mainitut tilanteet ja aiheet maahanmuuttajissa synnyttävät. Näiden tuntemuksien ja käsitysten kautta hahmottuu se kulttuurinen tila, jossa maahanmuuttajat Suomessa elävät.

Suvi Ronkainen käyttää tutkimuksessaan *Ajan ja paikan merkitsemät: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus* (1999) subjektiviteetin käsitettä. Subjektiviteetti voidaan nähdä yksilön aikaan ja paikkaan nivoutuneena kokemushistoriana, johon identiteetti pohjautuu. Subjektiviteetin eli minuuden tietynlaisuus muotoutuu yksilön eletyn elämän tietynlaisuudesta ja kokemuksista. Yksilöiden elämää tietynlaistavat yhteiskunnalliset erottelut eli partikulariteetit, kuten sukupuoli ja etnisyys (Ronkainen 1999, 42-77.) Ronkainen huomauttaa, että subjektiviteetti vastaa pikemminkin kysymykseen ”kuinka maailmassa elämme kuin mitä me olemme.” (1999, 70). Pohtimalla identiteettiä yritämme siis vastata kysymykseen ’mitä me olemme?’ ja subjektiviteetin kautta tarkastelussa on se ’kuinka maailmassa elämme’. Kulttuurisen tilan kautta taas hahmottuu se ’missä olemme’. Identiteetti ja subjektiviteetti ovat siis tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen kuinka ihmiset toimivat eri tilanteissa. Toiminnan kautta ihmiset kiinnittyvät tiettyihin paikkoihin. Kulttuurisen tilan kautta yritän tässä työssä hahmottaa sitä, kuinka tutkittavat toimintojensa kautta kiinnittyvät paikkoihin ja millaisia paikkoja he luovat tämänhetkisessä elämäntilanteessaan.

Kulttuuri-käsitteen määrittely on ollut koko antropologian historian ajan yksi sen tärkeimpiä tehtäviä. Tässä työssä ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista käydä läpi eri antropologisia kulttuuriteorioita tai yrittää antaa määritelmää siitä, mitä kulttuurilla antropologiassa ollaan eri aikoina ja nykyisin tarkoitettu ja tarkoitetaan. Tämän työn tarkastelun kohteena on kuitenkin aihe, jota kutsun työssä ’kulttuuriseksi tilaksi’. Jotta ’kulttuurinen tila’ tulisi ymmärretyksi, tulee tarkastella sitä, mitä tässä työssä ’kulttuurisuudella’ tarkoitan.

Maarit Anttonen kehittää ajatusta, jonka mukaan ”yhteisön ”kulttuurisuus” ei ole yhtenäinen kokonaisuus, joka määrää jäsenten käyttäytymistä, vaan erilaisen ymmärtämisen ja odotusten sekoitus, joka liittyy erilaisiin toimintoihin ja opastaa niiden tekoon ja tulkintaan.” (Anttonen 1999, 205). Robert Keesing käsittää kulttuurin tiedoksi, jonka yhteisön jäsenet ovat enemmän tai vähemmän omaksuneet (1981, 509). Jos ymmärrämme kulttuurin siis eräänlaisena tietona tai ymmärtämisen ja odotusten sekoituksena, voidaan kulttuurinen tila nähdä jokaisen yksilön omana konkreettisena ja mentaalisenä toimintakenttänä. Tämä toimintakenttä muodostuu ja muuttuu kohtaamistilanteissa sen perusteella, kuinka yksilö ’käyttää’ kulttuurista tietoaan. Toimintakenttä sisältää kaikki ne suhteet ja verkostot, joita yksilöllä on ympäristöönsä. Kyse ei siis ole kahden kulttuurisesti erilaisen ryhmän ’taistelusta’ tilasta tai marokkolaisen kulttuurisen tilan tulemisesta suomalaisen kulttuuriseen tilan reviiirille. Kyse ei myöskään ole

niin sanotusta kulttuurien kohtaamisesta, vaan yksilöiden kohtaamisesta, jotka käyttävät kulttuurista tietoaan kohtaamistilanteissa, jonka seurauksena tässä kulttuurisessa tietoudessa voi tapahtua ja tapahtuu muutoksia.

• Asetelma kulttuurisen tilan tarkasteluun

Raimondo Strassoldon mukaan on epätodennäköistä, että mitään yleistä sosiaalis-tilallista teoriaa saadaan koskaan kehitettyä ja vaikka saataisiinkin, puuttuisi siitä todennäköisesti kaikki sisältö. Tästä syystä Strassoldo tyytyy tilaa tarkastellessaan kutsumiinsa yleisiin tilallisiin lähestymistapoihin ja tilallisiin suhtautumisiin. (1993, 16.) Tässä työssä en käytä apuna mitään tiettyä antropologista kulttuurisen tilan teoriaa analyysini pohjana, vaan hahmotan kulttuurista tilaa tiettyjen antropologisten käsitteiden kautta.

Raimondo Strassoldo on koonnut kolmiulotteisen mallin, jossa tarkastelun kohteena ovat sosiaalis-tilalliset asetelmat. Malli rakentuu kolmesta dimensiosta, jotka ovat 1) sosio-tilalliset tasot, 2) tilatyypit ja 3) tilarakenteet.

Sosiaalis-tilallisten tarkastelujen asetelmat

Sosio-tilalliset tasot	Maailma	Tilarakenteet	Keskus
	Ylikansalliset järjestöt		Ääriviiva
	Kansallisvaltio		Väliraja
	Urbaani yhteisö		Ylös/alas
	Organisaatio		Etu/taka
	Pienyhteisö		Oikea/vasen
	Pienryhmä		Suora/vino, väärä
	Yksilö		Kaukana/lähellä
Tilatyypit		Pohjoinen/etelä	
	Etologinen	Itä/länsi	
	Yksilöllinen	Polku	
	Eletty	Alue	
	Symbolinen	Portti	
	Ekologinen	Silta yms.	
Organisatorinen			

(Strassoldo 1993, 43)

Ensimmäistä dimensiota eli sosiaalis-tilallista yksikköä määrittävä peruskriteeri on koko, toisin sanoen toimijoiden määrä. Näiden sosiaaliryhmien luokittelu on esitetty tavalla, jossa yhdistyvät tilalliset (kuten koko ja mittakaava) ja sisällölliset (kuten organisaatio ja toiminta) kriteerit: 1. yksilö, 2. pienryhmät, 3. muodolliset organisaatiot, 4. pienyhteisöt, 5. kaupunki- ja seutukunnat, 6. valtakunnat, 7. ylikansalliset yhteisöt (yhteiskunnat, kulttuurit) ja 8. ihmiskunta. (Strassoldo 1993, 19-22.)

Mallin toinen dimensio viittaa sosiaalis-tilallisten ilmiöiden luonteeseen. Tilatyyppeiden luonnehdinnat ovat jossain määrin päällekkäisiä, sillä samaa ilmiötä on mahdollista tarkastella eri näkökulmista. Tilaluokkia on yhteensä kuusi: 1) etologiset tilat, jotka perustuvat biologiseen luontoon ja territoriaalisuuteen, 2) henkilökohtaiset tilat, jonka juuret ovat psykologiassa ja sosiaalisissa kokemuksissa, 3) elämistilat, jotka koostuvat yksilöllisistä havainnoista ja arvioinneista sekä merkitysten antamisesta eri tiloille ja paikoille, 4) symboliset tilat, jotka ovat kollektiivisia ja julkisia, kuten kosmologiat, 5) ekologiset tilat, jotka perustuvat ei-intentionaalisiin toimintoihin, joita ihmisten tarpeet ohjaavat ja 6) organisaatiotilat ja poliittiset tilat, jotka ovat tietoisesti aikaansaatuja ja tarkoitusta varten luotuja. (Strassoldo 1993, 24-27.)

Kolmas dimensio keskittyy sosiaalis-tilallisten struktuurien hahmottamiseen. Sosiaalinen tila järjestäytyy erilaisten sosiaalisten mallien, kuvioiden, kategorioiden ja symbolisten muotojen mukaan. Tilaa koskevia struktuureja ovat esimerkiksi keskus, ääriväiva, raja, polku, itä/länsi ja oikea/vasen. (Strassoldo 1993, 31-39.)

Strassoldon mallin avulla on mahdollista järjestää suurta joukkoa sosiaalis-tilallisia tietoja ja tarkastella sosiaalis-tilallisia asetelmia. Mallia voidaan soveltaa myös kulttuurisen tilan tarkasteluun ja kulttuuris-tilallisten tietojen järjestelemiseen. En tässä työssä lähde rakentamaan kokonaisia Strassoldon mallin mukaisia luokitteluja, joiden pohjalta syntyisi yleispätevä kulttuuris-tilallinen asetelma tai malli. Strassoldon analyttistä asetelmaa on mahdollista soveltaa tietyin muutoksin tässä työssä tarvittavan kulttuurisen tilan hahmottamiseksi, sillä sosiaalisen ja kulttuurisen tilan tarkastelukriteerit ovat hyvin yhteneväisiä. Asetelman tarkoituksena tässä työssä on siis toimia eräänlaisena työkaluna, apuvälineenä tutkimuksen kulttuurisen tilan hahmottamiseen ja sitä koskevan tiedon jäsentämiseen.

Asetelma kulttuurisen tilan tarkasteluun

Tilalliset tasot	Ylikansalliset yhteisöt	Koti ja paikka	Toiseus	Ei-paikka
	Urbaani yhteisö			
	Organisaatio (koulu ja työ)			
	Ryhmät			
	Naapurit ja tuttavat			
	Ystävät ja kaverit			
	Yksilö			
	Sosiaalinen	Tilarakenteet		
	Toimijuus/ toiminnallinen	Tilatyypit		

Tämän työn tilalliset tasot muodostuvat *yksilön, ystävien, kavereiden, naapureiden, tuttavien, ryhmien, muodollisten organisaatioiden (työ ja koulutus), urbaanin yhteisön ja ylikansallisten yhteisöjen (Marokko ja muut maantieteelliset paikat)* kautta. Näitä tilallisia tasoja käsitellään tarkemmin seuraavassa osiossa **Tilalliset tasot: Vuorovaikutuksia ja toimijuuksia**. Kulttuuriset tilatyypit tässä työssä jakautuvat *sosiaalisen ja toimijuuden* tiloihin, joita käsitellen tarkemmin osiossa **Tilatyypit: Sosiaalisuuden ja toimijuuden tilat**. Tilarakenteita tarkastelen luvussa **2.3. Tilarakenteet: Tilassa liikkuminen** käsitteiden *koti, toiseus, paikka* ja *ei-paikka* kautta.

- Tilalliset tasot: Vuorovaikutuksia ja toimijuuksia

Raimondo Strassoldon tilallisia tasoja määrittäviä peruskriteerejä ovat koko ja sisällöllinen kriteeri eli kuinka kyseessä oleva ryhmä toimii ja organisoituu. Näitä sosiaaliryhmiä ovat: yksilö, pienryhmät (ystävyykset, perheet jne.), muodolliset organisaatiot, pienyhteisöt, kaupunki- ja seutukunnat, valtakunnat, ylikansalliset yhteisöt (yhteiskunnat, kulttuurit) ja ihmiskunta. Tämän työn tilalliset tasot ovat muotoutuneet osittain tutkimuksen lähtöasetelman, tietyn ja tietoisien rajoituksen kautta ja osittain aineistosta nousseena. Kuten jo

johdannossa käy ilmi, *sosiaaliset suhteet ja toimijuus* ovat niitä teemoja, joiden kautta tässä työssä maahanmuuttajien elämää uudessa asuinmaassa tarkastellaan. Nämä kaksi teemaa vaikuttavat siis siihen, millaisia tilallisia tasoja tässä työssä on mahdollista käsitellä. Samoin kuin Strassoldolla, tilallisia tasoja tässä työssä määrittävät peruskriteerit ovat koko ja se kuinka nimenomainen ryhmä toimii.

Tämän työn *sosiaalisten suhteiden* tarkastelussa liikutaan ystävien, kavereiden, naapureiden, tuttavien sekä ryhmien muodostamisesta kulttuuris-tilallisissa tasoissa. *Toimijuus* taas keskittyy lähinnä muodollisten organisaatioiden, kuten työn ja koulun tai opintojen kautta syntyviin, urbaanin yhteisön sekä ylikansallisten yhteisöjen (tässä työssä lähinnä suhteet Marokkoon) muodostamiin tilallisiin tasoihin.

Strassoldon sosio-tilalliset tasot	Tämän työn tilalliset tasot
Yksilö	Yksilö
Pienryhmä	Ystävät, kaverit, naapurit, tuttavat, ryhmä
Pienet paikallisyhteisöt	Ryhmä
Muodolliset organisaatiot	Työyhteisö, kouluyhteisö
Kaupunki- ja seutukunnat	Urbaani yhteisö
Valtakunnat	
Ylikansalliset yhteisöt	Ylikansalliset yhteisöt (suhde Marokkoon)
Ihmiskunta	-

Tässä työssä tarkastelun lähtökohtana on yksilö. Tilalliset tasot tässä työssä ovat jossain määrin päällekkäisiä. Kaikkiin tasoihin vaikuttaa esimerkiksi yksilön suhde Suomeen ja Marokkoon (ylikansalliset yhteisöt). Strassoldo on määritellyt pienryhmiksi ryhmät, jotka tapaavat satunnaisesti ja pienet paikallisyhteisöt taas pieniyhteisöiksi, jotka ovat kontrolloituja (1993, 21). Strassoldon paikallisyhteisöt muistuttavat määrittelyltään etnistä ryhmää, johon kontrolli kuuluu merkittävänä osana. Olen merkinnyt edelliseen taulukkoon tämän työn ryhmät sekä Strassoldon pienryhmiä että paikallisyhteisöä vastaavaksi, sillä eri ryhmien (suomalaiset, marokkolaiset, muut maahanmuuttajat) roolit ja vaikutukset tutkittavien elämään eroavat toisistaan. Urbaanilla yhteisöllä tarkoitan niitä kanssakäymisiä ja kohtaamisia, joita syntyy kun toisilleen tuntemattomat ihmiset kohtaavat julkisissa tiloissa.

Elizabeth Bott lukee epävirallisiksi suhteiksi suhteet ystäviin, naapureihin ja sukulaisiin. Nämä suhteet ovat henkilökohtaisempia ja emotionaalisesti tärkeämpiä kuin viralliset suhteet esimerkiksi lääkäreihin, kouluihin ja virastoihin. (1957, 101-102.) Myös tässä työssä tarkastelun kohteena ovat epäviralliset suhteet. Sosiaaliset suhteet ystävien, naapureiden ja Marokkoon jääneiden sukulaisten ja ystävien kanssa, sekä julkisissa tiloissa (kadulla, kaupassa, liikennevälineissä) ja työn ja koulutuksen kautta avautuvat mahdollisuudet toimijuudelle muodostavat tämän työn aineiston.

Palaan tässä vielä Suvi Ronkaisen subjektiviteetti-käsitteeseen, koska sen kautta on mahdollista selittää mikä merkitys kohtaamisilla ja vuorovaikutuksilla on maahanmuuttajan elämään. Ronkainen ymmärtää subjektiviteetin merkityksellistyneenä minänä. Minuutta muovaavat paikkoihin ja tiloihin kiinnittyneet merkitykset, jotka eletään jokapäiväisissä sosiaalisissa suhteissa. Sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutukset merkityksellistyvät, koska juuri me olemme tekemisissä juuri toistemme kanssa. (Ronkainen 40-41). Magdalena Jaakkolan tutkimuksissa Ruotsissa asuvat suomalaiset luokittelivat ruotsalaisia läheisiksi ystäviksi vaikka ystävyys perustuikin usein varsin ohuelle pohjalle ja tuntemiselle. Moni suomalaisen myös toi julki toiveen ruotsalaisesta ystävästä. Vaikka negatiivisiakin mielipiteitä ruotsalaisista tuotiin tutkimuksissa julki, eivät suhteet ruotsalaisiin olleet kenellekään yhdentekeviä. Jaakkolan mukaan näiden tietojen perusteella voi päätellä, että ruotsalaiset ovat eräänlaisia 'merkittäviä toisia' suomalaisille. (Jaakkola 1984b, 75.)

Inga Jasinskaja-Lahti & et al. toteavat maahanmuuttajien sopeutumisen helpottuvan työnsaannin ja kouluttautumisen kautta. Taloudellinen riippumattomuus, sosiaaliset suhteet ja parempi itsetunto ovat asioita, jotka seuraavat maahanmuuttajan työllistyessä. Nämä tekijät lisäävät maahanmuuttajien henkistä hyvinvointia. (Jasinskaja-Lahti et al. 2002, 22.) Työnsaannin ja koulutuksen kautta saavutetun toimijuuden voidaan nähdä olevan yksi tekijä, joka ohjaa maahanmuuttajan tapoja reagoida jokapäiväisissä tilanteissa.

• Tilatyypit: Sosiaalisuuden ja toimijuuden tilat

Kulttuurisen tilan tilatyyppejä voi olla muitakin kuin tässä tutkimuksessa esiintyvät *sosiaalisuuden ja toimijuuden tilat* (ks. em. Strassoldon kuusi tilatyyppeä). Kuten tilatasot, tämän tutkimuksen kaksi tilatyyppeäkin ovat valikoituneet tähän työhön osittain lähtöasetelman, tietyn ja tietoisien rajoituksen kautta ja osittain aineistosta nousseena. Yksi tapa

hahmottaa ihmisen toimintaa tilassa sosiaalisuuden ja toimijuuden sekä Strassoldon kuuden tilatyypin lisäksi on aktiviteettimalli, jossa hahmotetaan ihmisten spatiotemporaalista aktiviteettikenttää. Ihmisten ajan- ja alueenkäyttöön vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa ikä, sukupuoli, ekologiset tekijät, perinteet, uskonto ja tabut. (Vesterinen 1995, 56-58.) Esimerkiksi Ilmari Vesterisen itäjapanilaista pienyhteisöä koskevan tutkimuksen aktiviteettikenttä muodostuu toimista, jotka ylläpitävät japanilaisen kylän perinteisiä elinkeinoja. Näin ollen Vesterinen jättää tietoisesti esimerkiksi tehtaissa ja toimistoissa tapahtuvat työt tarkastelun ulkopuolelle. (Vesterinen 1995, 56-57.) Myös tässä työssä vain tietyt teemat (sosiaalisuus ja toimijuus) muodostavat tutkimuksen kohteena olevan kulttuurisen tilan, muiden teemojen jäädessä tarkastelun ulkopuolelle.

Yksi Raimondo Strassoldon esittämistä tilatyypeistä on yksilöllinen, yksityinen ja subjektiivinen *elämistila*. Elämistilaan kuuluvia ilmiöitä ovat ”ympäristön havaitseminen ja arviointi, merkitysten antaminen eri tiloille ja paikoille, asentojen, eleiden, liikkeiden ja sijaintien merkitys, kodin ja jokapäiväisen toiminnan paikkojen identiteetti” (Strassoldo 1993, 27). Tässä työssä luokittelemani sosiaalisuuden ja toimijuuden tila-tyypit vastaavat hyvin pitkälle Strassoldon elämistilaa. Elämistilan käsitteen sijaan tämän työn tilatyypien jakaminen sosiaalisuuden ja toimijuuden tiloihin jäsentää ja vastaa selvemmin tutkimuksen tilallisia tasoja (yksilö, ystävät ja kaverit, ryhmät jne.). Tilalliset tasot onkin mahdollista nähdä tilatyyppejä vastaavina kategorioina:

Tilatyyppi	Tilallinen taso
Sosiaalinen	Yksilö – ystävät ja kaverit Yksilö – naapurit ja tuttavat Yksilö – ryhmät
Toimijuus/toiminnallinen	Yksilö – organisaatio Yksilö – urbaani yhteisö Yksilö – maailma

Osiossa **2.3. Tilarakenteet: Tilassa liikkuminen** käsitellään tarkemmin niitä rakenteita, jotka järjestävät tilatyypien ja tilallisten tasojen suhdetta. Näiden rakenteiden kautta hahmottuvat ne positiot, joita maahanmuuttajilla on kulttuurisessa tilassa.

Elizabeth Bott osoittaa 1950-luvulle ajoittuneessa tutkimuksessaan urbaanin perheen välittömän sosiaalisen ympäristön muodostuvan pikemminkin verkostoista kuin organisoituneesta ryhmästä. Organisoidussa ryhmässä yksilöt muodostavat sosiaalisen ja kulttuurisen kokonaisuuden, jolla on yhteiset tavoitteet ja joiden jäsenten henkilökohtaiset roolit ovat toisista ryhmän jäsenistä riippuvaisia (vrt. etnisen ryhmän käsitteeseen esim. Anttonen 1999, 213-257). Verkosto taas on sosiaalinen rakennelma, jossa vain osalla yksilöistä on suhteita toisiinsa. (Bott 1957, 58.) Verkostot eivät muodosta laajaa sosiaalista kokonaisuutta eivätkä niitä ympäröi yhteiset rajat. Bott esittää, että perinteisissä ja pienimuotoisissa yhteisöissä tietty organisoitu ryhmä kontrolloi monia perheen jokapäiväisiä toimia. Urbaanien perheiden suhteen asia ei ole näin. Perheen yksittäiset henkilöt voivat kuulua edellä mainittuihin ryhmiin, mutta mikään erillinen ryhmä ei ole vaikuttamassa perheen epävirallisiin tai virallisiin suhteisiin. (Bott 1957, 216-217.)

Osiassa **4. Sosiaaliset tilat (kulttuurinen tila I)** tarkastelun lähtökohtana ovat marokkolaisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Se tosiasia jo tutkimusta tehdessä, että marokkolaiset tuntevat kaikki toisensa asuinpaikkakunnillaan ei vielä kerro sitä, muodostavatko he organisoidun ryhmän tai etnisen yhteisön. Vasta tarkastelemalla maahanmuuttajien epävirallisia sosiaalisia suhteita kaikessa laajuudessaan ja niitä vaikutuksia, joita näillä suhteilla on tutkittavien elämään, on mahdollista vetää tämänsuuntaisia johtopäätöksiä.

Tutkimuksessaan *Ajan ja paikan merkitykset: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus* Suvi Ronkainen kysyy millaiset toimijuudet ovat mahdollisia sukupuolittuneessa kehossa ja ruumiissa (1999, 11). Tässä työssä tarkastelun kohteena on se, millaiset toimijuudet ovat mahdollisia Suomessa eläville maahanmuuttajille. Toimiessaan, tehdessään valintoja, hyväksyessään ja kieltäytyessään toimija muuttaa ympäröivää todellisuutta ja itseään. Toimijalle kehittyy kykyjä, hänellä on käsitys kyvyistään sekä elämäntilanteestaan ja siitä, mitä elämänalueita hän kyvyillään voi hallita ja mitä mahdollisuuksia hänellä siihen on. (Ronkainen 1999, 53.)

Ronkainen puhuu elämän rutinoitumisesta, kun toistuvasti kohtaamme samantyyppisiä ihmisiä, samanlaisissa ja tutuissa tilanteissa, joissa vuorovaikutusta ohjaavat tietyt ja tutut toimintakulttuurit. Toimija on toisin sanoen rutinoitunut. (Ronkainen 1999, 65.) Tämän työn marokkolaiset naiset eivät ole 'rutinoituneita toimijoita', vaan hakevat uudessa elinympäristössään paikkaansa ja rutiineitaan. Osiassa **5. Toimijuuden tilat (kulttuurinen**

tila II) tarkastellaan niitä tilanteita ja toimintoja, jotka syntyvät tässä paikallistumisen prosessissa ja niitä merkityksiä, mitä nämä tilanteet ja toiminnot saavat sekä pohditaan sitä, mitkä tekijät vaikuttavat tähän paikallistumisen prosessiin.

2.3. Tilarakenteet: Tilassa liikkuminen

• Aluksi

Termi kulttuurinen tila tässä työssä hahmottuu siis tilallisten tasojen, tilatyypien ja tilarakenteiden kautta. Tässä osiossa käsitteiden *koti*, *toiseus*, *paikka* ja *ei-paikka* avulla tarkastellaan niitä tilarakenteita, joiden kautta tilatyypit ja tilalliset tasot yhdistyvät ja muotoutuvat. Toisin sanoen, kun maahanmuuttaja tapaa ystäviään tai kohtaa naapureitaan (tilalliset tasot), vaikuttaa se maahanmuuttajan sosiaalisiin verkostoihin ja niiden muotoutumiseen (tilatyypit). Ne tavat, joilla maahanmuuttaja liikkuu näissä vuorovaikutusten ja kohtaamisten tiloissa muodostavat siten tämän osion tarkastelun kohteena olevat tilarakenteet. Puhuessaan tilarakenteista Raimondo Strassoldo tarkoittaa tapoja jäsentää ja organisoida sosiaalista tilaa. Nämä tavat ovat aina joidenkin tiettyjen sosiaalisten skeemojen, kuten mallit, kuviot ja kategoriat mukaisia. Esimerkiksi tilannetta, jossa samanlaiset ihmiset pyrkivät kokoontumaan yhteen ja vieraita ihmisiä yritetään pitää loitolla, voidaan tarkastella 'lähellä ja kaukana' -tilannerakenteen kautta (Strassoldo 1993, 31-36).

Termien *koti*, *toiseus*, *paikka* ja *ei-paikka* tarkastelussa ei päämääränä ole muodostaa asteikkoa, jonka avulla esimerkiksi maahanmuuttajien integroitumista voitaisiin mitata (vrt. sosiologiassa usein käytetty akkulturaatioasenteiden nelikenttä, ks. Berry et al.), vaan pikemminkin valottaa niitä erilaisia *positioita*, joiden kautta maahanmuuttaja rakentaa ja hahmottaa omaa paikkaansa kulttuurisessa tilassa. Samalla ne auttavat näkemään kuinka maahanmuuttaja liikkuu eri tiloissa Suomessa ja kuinka uuteen asuinmaahan asettuminen on prosessi, jossa neuvottelun kohteena on koko elämän kirjo ja jossa menneisyys ja nykyisyys kohtaavat.

Tässä osiossa on tarkoituksena hahmottaa niitä positioita, jotka vaikuttavat maahanmuuttajuusprosessiin. Suvi Ronkainen määrittelee position seuraavasti: ”Positio ei ole identiteetti tai subjektipositio, vaan se kuvaa sitä, millaisessa suhteessa olemme meitä määrittäviin diskursseihin. Kannatammeko, uskommeko, epäilemmekö, vastustammeko, tyydymmekö,

tunnistammeko vai käytämmekö rutiininomaisesti, hyväksymmekö lämpimästi vai nihkeästi jne.” (Ronkainen 1999, 36.) Marokkolaisia maahanmuuttajia ’määrittävät diskurssit’ tässä tutkimuksessa koostuvat sosiaalisten suhteiden ja toimijuuden kautta. Kuinka maahanmuuttaja suhtautuu kun suomalaisen ystävän mies ei suostu maistamaan kahvipöydässä mitään marokkolaisista antimista? Miten maahanmuuttaja taas kokee sen, kun työvoimatoimiston järjestämällä kurssilla erään suomalaisen osallistujan mielestä kurssin paras anti on se, että sai tutustua kyseiseen maahanmuuttajaan?

Yksilön tietty positio tarkoittaa siis yksilön kiinnittyneisyyttä tiettyihin kokemusmaailmoihin ja ymmärrystapoihin. Yksilö on aina kiinnittynyt tiettyihin kulttuurisiin konstruktioihin ja tapoihin jäsentää ympäröivää maailmaa. Ruumiillisuus mahdollistaa kuitenkin kokemusten monitasoisuuden, sillä ruumiillisuus sitoo erilaiset ajat, paikat ja kokemukset toisiinsa ja yhdistää näin eri kokemukset minäksi. Yksilöllä on näin ollen mahdollisuus useampiin positioihin suhteessa kulttuuriseen. (Ronkainen 1999, 47-106.) Positio ei ole pysymistä tietyissä tilassa, vaan siihen liittyy toiminnallisuus. Reagoidessaan ympäristöönsä ja tekemällä valintoja yksilö rakentaa toimijuuttaan positioista käsin. Positiossa on kyse siis sekä niistä yhteiskunnallisista suhteista, joissa elämme että toimijuuden rakentumisesta. (Ronkainen 1999, 53-203.) Samanaikaisesti yksilö myös hahmottaa maailmaa tiettyjen positioiden kautta. Vuorovaikutusten ja toiminnan kautta positiot myös muuttuvat.

• Koti

Koti on aina sijoittunut tilaan, mutta se ei välttämättä ole tietty ja määrätty tila. Koti syntyy, kun tietty tila on hallussa tai kontrollissa (Douglas 1991, 289). Avtar Brahmin mukaan koti on jokapäiväisen elämän kokemuspaiikka. Kotiin liittyy paikallisuus ja kuuluminen. Kotiin kuuluvat suhteet perheeseen, sukulaisiin, ystäviin ja muihin merkittäviin toisiin. Jokapäiväiset kohtaamiset ja kanssakäymiset tämän ’kuvitellun yhteisön’ kanssa rakentavat käsitystä kodista. Näiden kohtaamisten kautta kodista rakentuu paikka, joka on läheinen ja tärkeä vaikka olisimme kaukana siitä. Tunne läheisyydestä ja kuulumisesta on tunnetta ’kotona olemisesta’. (Brah 1996, 4.) Vaikka ihmiset usein osoittavat kuulumisensa tiettyyn paikkaan sanomalla ’olen kotoisin’, voi tunne kodista syntyä missä tahansa. Koti on siis aina tilallisesti sijoittunut, mutta ei määrätty esimerkiksi tiettyyn maantieteelliseen paikkaan.

Territorio, reviiri ja paikka ovat termejä, joita käytetään kun puhutaan rajoitetun tilan osasta, johon liittyy merkityksiä ja tunteita. Tällainen rajoitettu tilan osa voidaan nähdä *kotina*, toimeentulon, turvallisuuden sekä rakkauden ja uskollisen puolustamisen kohteena. Se on ihmiselle samanaikaisesti maailman sisäpuoli ja minän ulkopuolinen heijastuma. Kotia kannetaan siis jatkuvasti mukana, sen voi nähdä eräänlaisena 'kannettavana reviirinä', joka ympäröi jokaista yksilöä. (Strassoldo 1993, 38.)

Laura Huttunen (2002, 12-13) pohtii väitöskirjassaan kodin saamia merkityksiä ihmisen muuttaessa maasta toiseen. Tutkimuksessaan hän tarkastelee maahanmuuttajien omaelämäkerrallisten tekstien kautta tilan, paikan, kodin ja kuulumisen merkityksiä. Koti ja kuuluminen ovat merkittäviä maahanmuuttajalle, sillä ne jäsentävät tämän suhdetta lähtömaahan ja Suomeen. Huttunen lähtee ajatuksesta, jossa koti on eräänlainen "kiintopiste, paikka johon ihminen tuntee jollakin tavalla kuuluvansa ja josta olla suhteessa maailmaan" (2002, 17). Maahanmuuttajien kirjoittamissa tarinoissa koti esiintyy erilaisissa ulottuvuuksissa ja merkityksissä: kodin tunne syntyy silloin kun ihmisillä on mahdollisuus hallita omaa ruumistaan sekä ympäristöään, jolloin mielekkään tekemisen mahdollisuus on olemassa. Toisilla kirjoittajilla koti merkityksellistyy maisemien, talon tai asunnon, perheen ja ihmissuhteiden kautta. (Huttunen 2002, 328-329.)

Maahanmuuttajan suhde lähtömaahan ja uuteen asuinmaahan sekä suhde menneeseen ja nykyiseen vaikuttavat kodin paikantumiseen. Nämä suhteet muodostavat prosessin, jossa maahanmuuttajalla on erilaisia asentoja. Asento, jossa selkä käännetään kokonaan lähtömaalle ja jolloin uudesta asuinmaasta tulee uusi kotimaa, eroaa asennosta, jossa kasvot on käännetty lähtömaahan. Tällöin paluu kotimaahan on ajatus ja toive, joka hallitsee maahanmuuttajan elämää. Asennot eivät suuntaudu kuitenkaan vain joko lähtö- tai tulomaahan, vaan maahanmuuttaja saattaa katsoa sekä menneeseen että tulevaan samanaikaisesti, jolloin tunne kodista on suuntautunut useampaan paikkaan. Elämän eri maisemat, menneet ja nykyiset, vaikuttavat niihin asentoihin, joita maahanmuuttajat ottavat. (Huttunen 2002, 30.)

Koti voidaan siis ymmärtää sekä fyysisenä paikkana että henkisenä olotilana (Kateb 1991, 135). Tässä työssä koti käsitetään henkisenä olotilana, jonka kautta on mahdollista tarkastella marokkolaisten maahanmuuttajanaisten suhdetta uuteen asuinmaahansa. Koti on siis yksi tapa hahmottaa millaisessa suhteessa maahanmuuttaja on uuteen asuinmaahansa ja kuinka hän reagoi ympärillään tapahtuviin asioihin. Tässä työssä tarkastellaan tapahtumia, jotka saavat

maahanmuuttajassa aikaan tunteen kodista sekä tapahtumia, jotka eivät saa aikaan tätä tunnetta.

• Toiseus

Kysymys, joka esiintyy kaikissa antropologisissa tutkimuksissa niiden varsinaisista aiheista riippumatta, liittyy sen selvittämiseen, keitä tutkimuskohteen muodostavat ihmiset ovat. Toisen ymmärtäminen saattaa alkaa fyysisten piirteiden huomioimisella, kuten André Leroi-Gourhanin Japanissa asuvia ainoja koskevassa tutkimuksessa. Kontakti tutkittaviin saa aikaan shokin tutkijassa: ensimmäinen kohdattu ainou on karvainen nainen, jolle on tatuoitu viikset. Myöhemmin tutkimuksen edetessä nämä karvaiset ja viiksekkäät naiset tulevat tutummaksi sekä tutkijalle että lukijoille. (Leroi-Gourhan 1989, 33.)

Emilios Christodoulidis näkee toiseuden välttämättömänä osana itsensä ymmärtämisen prosessia. Antamalla toisen tulla omaan tilaan ja yrittämällä tehdä tästä toisesta mielekäs ja ymmärrettävä on tapa, jolla ihminen voi ymmärtää itseään. Toista ei siis suljeta pois vaan toisen kautta itseymmärrys mahdollistuu. (Christodoulidis 1999, 21.) Samasta ilmiöstä puhuu Marc Augé, jonka mukaan etnologien tulisi hahmottaa sitä, kuinka tutkimuksen kohteena olevat ihmiset itse ymmärtävät itsensä ja rakentavat omaa itseymmärrystään suhteessa toiseen (Augé 1994, 43).

Toiseutta voidaan tarkastella myös käsitteen *muukalainen* kautta. Muukalainen on Georg Simmelin mukaan potentiaalinen kulkuri, joka on kiinnittynyt tiettyyn yhteisöön. Muukalainen vaikuttaa yhteisöön tuomalla siihen ulottuvuuksia ja piirteitä, jotka eivät ole olleet osa alkuperäistä ryhmää. Muukalainen ei ole kuulunut yhteisöön alusta asti ja hänen asemaansa yhteisössä säädellään tämän kriteerin perusteella. Muukalaisen asemaa yhteisössä leimaa objektiivisuus: hänellä ei ole juuria tässä yhteisössä. Objektiivisuus ei ole passiivisuutta tai eriytymistä, vaan asenne, joka muodostuu läheisyydestä ja etäisyydestä sekä osallistumisesta ja välinpitämättömyydestä. Muukalainen on eräänlainen osallistuva havainnoija yhteisössä. (Simmel 1950, 402-404.)

Toiseus syntyy suhteessa sosiaaliseen. Sosiaalisten suhteiden kautta ihminen kiinnittyy ja osoittaa kuulumisensa tiettyihin yhteisöihin ja ryhmiin sekä osoittaa erilaisuutensa tiettyihin muihin yksilöihin ja ei-kuulumisensa tiettyihin muihin yhteisöihin. (Augé 1994, 49-50.)

Toiseutta ei tässä työssä nähdä marginaalisena tilana, vaan se kuvaa pikemminkin niitä todellisuuksia, joissa maahanmuuttaja huomaa olevansa erilainen suhteessa ympäristöönsä. Käsitän toiseuden tässä sekä maahanmuuttajan itsensä kokemana että niinä asenteina, joita ympäristö tuottaa ja näyttää. Toiseus ilmenee eri elämäntilanteissa, jotka voivat olla positiivisia tai negatiivisia. Toiseus itsessään viittaa siis erilaisuuden todentamiseen ja sen tajuamiseen. Toiseus ei sulje yksilöä pois yhteisöstä, mutta oman paikan etsiminen yhteisössä voi vaikeutua jos toiseus todentuu. Toisen on löydettävä rajojen läpimenopaikat osallistuakseen yhteisön elämään.

• Paikka ja ei-paikka

Paikka voidaan yhdistää kodin käsitteeseen. Syyt ihmisten liikkeellelähtöön voivat olla makrotasolla taloudellisia ja poliittisia, mikrotasolla esimerkiksi seikkailunhalu ja vaellusvietti. Kun ihminen asettuu tiettyyn paikkaan, liike pysähtyy. Kulkuri on henkilö, joka on jatkuvassa liikkeessä. Tämä tekee kulkurista marginaalin, ulkopuolisen, koska hän ei ole kiinni pysyvässä paikassa. Kulkurin voi kuitenkin katsoa sitoutuneeksi liikkeeseen ja tiehen, jossa kulkuri voi kontrolloida oman henkilökohtaista tilaansa. Kulkurille tie on kontrolloitu, hallittu ja suojaa antava tila eli koti. (Junkala 2000b, 123-128.)

Paikantuminen on kiinnittymistä paikkaan, kuulumista johonkin. Humanistisessa maantieteessä paikka tarkoittaa ”tilaa, johon ihminen liittyy merkityksiä elämismaailmassaan.” (Haarni et al. 1997, 16). Ihmiset kiinnittyvät paikkoihin elämisen kautta. Yksilölle merkitykselliset paikat syntyvät kokemusten ja tulkintojen perusteella. Tuntiessaan kuuluvuutta tiettyyn paikkaan, tulee paikasta osa ihmistä itseään. Näin vieraasta ympäristöstä tulee tuttu ja oma. (Ibid, 16-17.)

Suvi Ronkaiselle paikantuminen liittyy yksilön tiedonsyntyprosessiin. Paikantumisen kautta tieto siitä mistä ja kuinka tiedetään selkiytyy. (Ronkainen 1999, 117). Tiedon paikantuneisuus viittaa siihen, että jokainen ihminen näkee ja käsittää ympäröivät sosiaaliset, kulttuuriset ja vallan merkitsemät järjestykset aina jossakin tai jostakin. Yksilöt eivät ole vain miehiä tai naisia, maahanmuuttajia tai keskiluokkaisia. Näin ollen yksilön tieto ei paikallistu vain yhteen näistä kategorioista. (Huttunen 2002, 24.) Tietämisen paikkojen suhteuttaminen siihen, mitä tiedetään, avaa tilan, jossa erojen kohtaaminen on mahdollista. Yksilö ei voi tuntea toista ihmistä täysin, mutta seuraamalla tämän toisen viitoittamia tietämisen paikkoja, hän voi

ymmärtää omat rajansa ja erilaisuutensa suhteessa toiseen kohtaamalla oman tietämisensä paikat. (Ronkainen 1999, 121.)

Migraatiotutkimuksissa muuttoprosessia on totuttu tarkastelemaan usein kolmevaiheisesti *koti-poissa-koti*-rakenteen kautta. Ensimmäinen koti on paikka, jossa yksilön identiteetti ja eheys ovat syntyneet. Poissa on väliaikainen vaihe, jossa yksilö on joutunut pois kotoa, pois paikaltaan (displacement) ja häilyy eräänlaisessa ei-paikassa tai ei-tilassa kunnes onnistuu taas asettumaan uuteen paikkaan, jonne rakentaa onnistuneen integraation kautta uuden kodin. Nykyisin migraatiokeskusteluissa ei yksilöä enää nähdä tahdottomana massaliikkeen uhrina, vaan itsenäisenä ja oman tahdon omaavana toimijana, joka ohjaa elämänsä suuntaa ja sisältöä haluamilleen raiteille. Näin ollen myös *poissa* -vaihe saa uusia ulottuvuuksia, eikä se enää ole epämääräinen ei-tila, johon yksilöllä ei olisi mahdollisuuksia vaikuttaa. (Sørensen 1997, 145-147.)

Marc Augé puhuu *paikasta* (lieu) ja *ei-paikasta* (non-lieu) tehdessään eroa perinteisen, antropologisen paikan ja ei-antropologisen paikan välillä. Antropologiselle paikalle on ominaista identiteetti, suhde ympäristöön ja historiallisuus kun taas ei-paikalle ominaista on väliaikaisuus, läpikulku ja katoavaisuus. (Augé 1992, 100-101.) Kun yksilö on kiinnittynyt antropologiseen paikkaan, ei-paikassa yksilön identiteetti tulee esiin vain erilaisissa henkilöllisyyden tarkastusta vaativissa tilanteissa kuten tullissa ja laskujen maksamistilanteessa (ibid, 130). Augén mukaan paikka ja ei-paikka voivat yhtä lailla tarkoittaa konkreettista tilaa, mutta myös niitä asenteita ja asentoja, joita yksilöllä on sitä tilaa kohtaan, missä hän elää tai joka osuu hänen matkalleen. Ei-paikkaan liittyvät kokemukset liittyvät maailmanlaajuisiin tapahtumiin, joissa ihmiset liikkuvat paikasta toiseen. Näille ilmiöille yhteistä on sosiaalisen sidoksen kadottaminen, joka jokaisella yksilöllä on ollut tiettyyn paikkaan. Augé antaa esimerkin siirtolaisista, jotka joutuvat tekemään heille oudoista tiloista paikkoja olosuhteissa, joissa rajojen ylläpitäminen ja sulkeutuminen ovat leimallisia. (Augé 1994, 167-169.) *Paikkaan* liittyvät tunteet kuulumisesta ja *ei-paikan* kautta hahmottuva tunne vieraudesta ja kuulumattomuudesta ovat *kodin* ja *toiseuden* ohella niitä tilarakenteita, joiden kautta tässä työssä tarkastellaan maahanmuuttajien asentoja ja asenteita heidän uudessa asuinmaassaan.

3. MAROKKOLAISET MAAHANMUUTTAJANAISET

Tutkimuksen kaikki maahanmuuttajanaiset tulivat Suomeen avioliiton takia. Syy informantti 2:n Suomeen tuloon oli perheen yhdistäminen, sillä hänen tutkimushetkellä 15-vuotias tyttärensä oli asunut jo useamman vuoden Suomessa isänsä luona. Kaikkien tutkittavien aviomiehet olivat marokkolaissyntyisiä ja he olivat tutkimushetkellä asuneet jo pitkään Suomessa. Usealla heistä oli takanaan avioliitto suomalaisen naisen kanssa. Informantti 2 oli tutkimushetkellä ollut vuoden Suomessa. Pisimpään Suomessa olivat olleet informantit 1 ja 4, jotka molemmat olivat olleet Suomessa viisi vuotta tutkimuksen teon aikaan. Kukaan tutkittavista ei tuntenut muita henkilöitä kuin aviomiehensä Suomeen tullessaan.

Nuorin informantti oli iältään 22 vuotta (informantti 7) ja vanhin 37 vuotta (informantti 2). Muiden informanttien iät asettuivat 23-30 vuoden väliin. Informantti 2 oli koulutukseltaan sairaanhoitaja ja tehnyt koulutustaan vastaavia töitä useamman vuoden ajan Marokossa. Informantti 1:n naimisiinmeno ja Suomeen tulo keskeyttivät hänen lukio-opintonsa Marokossa. Informantti 3 oli ollut Marokossa useamman vuoden töissä toimistosihteerinä. Informantti 4 oli työskennellyt vaatetuslalla, kun taas informantti 5 oli opiskellut vaate- ja tekstiilisuunnittelua. Informantti 6 oli opiskellut sihteeriksi ja informantti 7 oli ehtinyt opiskella vuoden yliopistossa ennen Suomeen tuloaan.

Suomi maana ei ollut kenellekään informantille tuttu ennen muuttoa. Tietoa Suomesta saatiin ensisijaisesti aviomiehiltä, mutta myös ystäviltä ja sukulaisilta. Tutkittavien mukaan Suomi ei ole tunnettu maa Marokossa, Ruotsin sen sijaan tiesivät kaikki.

”...ja kun he [aviomiehen vanhemmat] sanovat Suomi, mä katon ensin missä tää Suomi on. Ensin mä katon Amerikassa, ei oo. Mä katon no varmaan Aasiassa, ei oo, no Euroopassa? No missä se on, voi voi, se on kaukana, tosi kaukana, voi. X [aviomies] sano ”et ole opiskellut se... la géographie (maantieto)”, mä sanon ”kyllä mä opiskelin, mutta Suomi ei oo meidän opiskelu” ha ha ha, se on vähän hassu asia. [...] Ruotsi, kaikki, jos sä sanot Ruotsi, kaikki tietävät tämä.” (informantti 6).

”silloin [ennen Suomeen tuloa] tiedän, että vain pääkaupunki on Helsinki ja kun olen miehen kanssa siellä [Marokossa], ennen kuin me menemme naimisissa hän sanoi ”siellä on kylmä, ajattele haluat sä mennä naimisiin!”...kun tulin, oli kesä, silloin oli hieno...se oli vaalea ja me tulemme kello viisi aamulla ja mä sanoin ”miten mä voin nukkua”, mä sanoin hänelle ”mitäs kello nyt on?” hän sanoi ”kello on viisi”, mä sanoin ”älä sano, että klo on viisi, ei...miten? Kello on neljä päivässä tai kolme”, hän sanoi ”ei kun viisi”, ”älä valehtele”, mutta se on näin.” (informantti 7).

”No kaunis maa minä tiesin, että liian kaunis luonto kesällä ja tiesin, että pimeä päivä on, lyhyitä päiviä on ja pakkasta ja melkein kaikki tiedän, kun minun veli, hän opiskeli näitä, lue paljon näitä historiaa ja géographie [maantieto].” (informantti 1).

”presque rien, je ne connais même pas, avant je ne connais même pas la Finlande où se trouve dans le monde. [...] La Suède et la Norvège, c’est reconnu, mais la Finlande, il n’est pas...peu de... même [dans] un journal jamais la Finlande, au Maroc même les taxis quand j’ai voulu donné mon dossier, le taxi ne connais pas l’ambassade de Finlande, ça existe!” (informantti 2). (en juuri mitään, en tuntenut ollenkaan, ennen en tiennyt koko Suomesta, missä päin maailmaa se on. [...] Ruotsi ja Norja, ne tunnetaan, mutta Suomi, se ei ole...vähän...lehdissäkin ei ole koskaan Suomesta, Marokossa taksitkaan, kun halusin viedä hakemukseni, taksitkaan ei tiennyt Suomen suurlähetystä, se on olemassa!)

Informantit 1, 2, 3, 4 ja 5 asuvat paikkakunnalla, jossa marokkolaisia maahanmuuttajia on noin 60 henkilöä. Informantit 6 ja 7 taas asuvat paikkakunnalla, jossa heidän lisäksi ei asu kuin muutama marokkolainen maahanmuuttaja. Molemmilla paikkakunnilla on yleisesti ottaen varsin suuri määrä maahanmuuttajia. Jokainen nainen asuu aviomiehensä ja lastensa kanssa kerrostaloasunnossa. Tutkimushetkellä informantti 2:n aviomies oli työnhaussa ulkomailla ja informantti asuikin tyttäriensä kanssa kolmestaan. Tutkittavien asunnot olivat usein kolmioita ja sisustettu marokkolaisittain:

”Minusta on mukavaa, että olen päässyt tekemään haastattelut informanttien kotona. Ne kaksi kotia, jotka olen nähnyt ovat muistuttaneet toisiaan: siellä oli vähän huonekaluja: isot ja pitkät sohvut, iso kirjahylly, jossa marokkolaisia teekannuja + kauniita ja arvokkaita astiastoja (morsiamen häälahjoja) ja televisio. Muuten olohuoneessa ei ole paljon tavaraa. [...] Molemmissa kodeissa oli kaapelitv ja satelliitti, jonka kautta oli mahdollista seurata pohjoisafrikkalaisia tv-asemia. Egypti vastaa Hollywoodia: sieltä tulee suosituimmat sarjat ja elokuvat.” (KP 15.1.2002)

”Tuntuu niin hausalle, kun menee uuteen marokkolaiseen kotiin, niin jotenkin sellainen tuttuuden tunne tulee vastaan: Isot sohvut, iso ”itämainen” matto, vaalea kirjahylly, jossa lasikaapeissa marokkolaisia posliiniastioita ja teekannuja ja astiastoja, verhot ovat kokonaan ikkunan edessä ja parvekkeella on satelliittiantenni – totta kai. Haastattelun loppupuolella informantti 6 laitto näkyviin marokkolaisen tv-kanavan. TV taitaa olla tärkeä linkki marokkolaisille.” (KP 13.3.2002)

Tutkimuksen informantit ovat kaikki perheenäitejä. Informantti 7:llä ei ollut tutkimushetkellä omaa lasta, mutta hänen aviomiehensä edellisestä avioliitosta syntynyt lapsi vietti osan ajastaan isänsä ja tämän uuden vaimon luona. Ainoastaan informantti 2:n lapset olivat jo yläasteikäisiä, informanttien 1, 3, 4, 5 ja 6 lapset olivat alle kouluikäisiä. Tarkasteltaessa marokkolaisten naisten sosiaalisia suhteita ja heidän toimijuuttaan ei tule unohtaa heidän roolejaan vaimoina ja perheenäiteinä. Marokossa perheen merkitys eroaa tutkittavien mukaan

usein selvästikin suomalaisesta. Perheen merkitystä korostettiin jokaisessa haastattelussa, minkä informantti 1 pukee sanoiksi seuraavasti:

”mutta minä kaipaen Marokossa enemmän mitä minä kaipaen se, niitä hetkiä missä me oltiin kaikki yhdessä minun perheeni yhdessä ja naurettiin ja puhuttiin ja vielä kun me oltiin kaikki yhdessä ja... me ollaan paljon yhdessä ja jokainen aina ajattelee toisen mitä hän haluaa ja että hän pystyy tekemään hänelle aina parempi ja parempi... ja vielä mä kaipaen minun perheeni, minä en osaa suomeksi, mutta ranskaksi la tendresse [hellyys ja rakkaus]. [...] Mitä minä kaipaen siellä minun siskot ja velit, aina minä ajattelin, siis minä en ajattele mitä minä haluaisin, minä ajattelen aina mitä minun velit ja siskot haluaisivat, minä haluaisin aina heille parempaa kun mulla, mutta tässä Suomessa jokainen vain elää [ajattelee vain itseään]...ja minä tässä huomasin, että joskus jotkut perheet eivät auta omia lapsia, niin, meillä se, se, se on velvollisuus, voi sanoa että pakko auttaa.” (informantti 1).

Informantti 2 tuo esille marokkolaisten talojen ja asuntojen suuremmat koot, mikä mahdollistaa useimpien sukupolvien asumisen samassa talossa. Hänen mukaansa suomalaiset eivät pystyisi asumaan samalla tavalla, koska suomalaisista perhesuhteista puuttuu usein läheisyys:

”ici en Finlande, je ne trouve pas la ....la relation...c’est pas amoureux...entre les enfants et la maman ou le père il n’y a pas comme entre les marocains, [chez nous] c’est l’amour, c’est...c’est la fidélité surtout ” (informantti 2). (täällä Suomessa, ei mielestäni...ole suhdetta...se ei ole rakkautta, äidin ja lasten ja isän ja lasten välillä ei ole kuten meillä marokkolaisilla, [meillä] se on rakkautta, se...se on uskollisuutta ennen kaikkea)

Antropologiseen tutkimukseen voi liittyä informanttien oikeiden henkilöllisyyksien salaaminen. Syitä tähän voivat olla esimerkiksi aiheen arkaluonteisuus ja informanttien yksityisyyden suojelu. Kun aloitin informanttien etsimisen tutkimukseeni, kerroin kahdelle jo tuntemalleni marokkolaiselle naiselle, jotka lupasivat auttaa minua informanttien saamisessa, että tutkimuksessa on mahdollisuus pitää tutkittavien henkilöllisyys salassa. Arvelin tämän madaltavan kynnystä tutkimukseen osallistumiselle. Näin arvelivat myös marokkolaiset tuttavani. Olen tutkimuksessani jättänyt pois tutkittavien nimet enkä määrittele heidän asuinpaikkaansa sen tarkemmin, koska nimillä tai asuinpaikoilla ei mielestäni ole vaikutusta tutkimuksen sisältöön. Häivyttän tutkittavieni oikeat henkilöllisyydet myös siksi, etten halua tutkimukseni aiheuttavan hankaluuksia tutkittaville.

4. SOSIAALISET TILAT (KULTTUURINEN TILA I)

4.1. Ystävät ja kaverit

Ystävyyttä ja kavereutta tarkasteltaessa informanteilta kysyttiin heidän suhteistaan niin Suomessa kuin Marokossakin oleviin ystäviin ja kavereihin. Suomessa ystävät ja kaverit olivat useimmiten joko marokkolaisia tai suomalaisia, mutta lähes jokainen informantti mainitsi myös muiden maahanmuuttajaryhmien edustajia puhuessaan ystäväpiiristään. Tutkittavat itse määrittelivät ystävien ja kavereiden eroja seuraavasti:

”minä tunnen monet naiset ja puhun heidän kanssaan ja nauramme kun olemme yhdessä, mutta kun minä en voi kertoa heille henkilökohtaisia asioita tai omat, oma ongelma tai, ei oo sama, mutta minun ystävä minä voin ihan mitä vaan kertoa hänelle tai jos minulla on paha olo, minä aina menen sen ystävän luokse ja puhun hänelle, se helpottaa minua paljon. Ja tuttujen kanssa harvoin kun me tapaamme vain joskus vain, ei ole sovittu aika” (informantti 1).

”Un ami, c’est un ami! Un ami intime, on lui raconte des secrets, des choses qu’on ne peut pas raconter à un copain.” (informantti 3). (Ystävä on ystävä! Hyvälle ystävälle voi kertoa salaisuuksia, asioita, joita ei voi kertoa kavereille)

”C’est toujours comme ça, copine, amie, c’est pas intime, je les connais pas de l’intérieur. [...] J’avais des intimes amis, une au travail et l’autre, c’est ma voisine, j’avais beaucoup de copins, mais...mais je ne me sens pas libre de raconter mes problèmes [à ces copins]. Chacun de nous a besoin [des amis intimes]” (Informantti 2). (Niin se on aina, kaveri, ystävä, siinä ei ole läheisyyttä, en tunne heidän sisintään. [...] Minulla oli läheisiä ystäviä, toinen töistä ja toinen on naapurini, minulla oli paljon kavereita, mutta...mutta en tunne itseäni vapaaksi kertomaan [näille kavereille] ongelmistani.)

Tutkittavien oli kuitenkin vaikea tehdä konkreettisesti eroa ystävien ja kavereiden välillä esimerkiksi silloin kun he luettelivat ketkä olivat heidän ystäviään ja ketkä heidän kavereitaan Suomessa. Usein kun tutkittavat alkoivat kertoa ystävistään, he jatkoivat ystävien luettelemista sanoen ”ja X:kin on minun kaveri”. Tässä osiossa tarkastelun kohteena ovatkin ne ihmissuhteet, joita tutkittavat itse pitivät merkityksellisinä ja tärkeimpinä. Seuraavassa kaaviossa tarkastellaan sitä, mistä eri ihmisryhmistä tutkittavien ystäväpiiri ja lähin kaveripiiri Suomessa koostuu.

Ystävät ja kaverit	Marokkolainen	Suomalainen	Muu
Informantti 1	3	2	2
Informantti 2	Kaikki marokkolaiset naiset paikkakunnalla (n.12)	-	-
Informantti 3	2	2	2
Informantti 4	2	-	2
Informantti 5	-	2	-
Informantti 6	1	1	2
Informantti 7	2	3	2

Monet informanteista pitivät tärkeämpänä muutamaa hyvää ystävää kuin laajaa tuttavapiiriä. Informantti 2 luki kaikki samalla paikkakunnalla asuvat marokkolaiset naiset osaksi ystäväpiiriään, kun taas Marokossa hänellä oli vain kaksi oikein hyvää ystävää. Informantti 4 mainitsi nimeltä kaksi marokkolaista naisystävää ja lisäsi ystävikseen vielä ”muut marokkolaiset tytöt” viitaten paikkakunnallaan asuviin marokkolaisiin naisiin. Mutta esimerkiksi informantti 5 koki, ettei hän tarvitse tällä hetkellä niin sanottua parasta ystävää. Hän oli Marokossakin tottunut olemaan ilman läheistä ystävää, eikä hän sellaista kaivannut Suomessakaan. Suomessa informantti 5:llä on tosin laaja kaveri- ja tuttavapiiri:

Informantti 5: ”mul on tässä [Suomessa] myös ystäviä ja ei haittaa mulle [että ystävät jäi Marokkoon] koska aina mulla ei paljon ystäviä... mulla on paljon ystäviä, mutta paljon ei les amis intimes, j'ai pas...” (Mutta paljon ei läheisiä ystäviä, ei ole...)

-vous voulez dire que vous n'avez pas beaucoup des amis intimes? (Tarkoitatteko, että teillä ei ole monia läheisiä ystäviä?)

I5: ”j'ai beaucoup des amis” (Minulla on paljon ystäviä)

-des copins et copines? (kavereita?)

I5: ”des copins et des copines, mais j'ai pas une amie intime ou un ami intime...pour rigoler pour dire des blagues avec tous, mais avec une ou avec un...” (kavereita, mutta ei läheistä ystävää...hauskanpitämistä voi kaikkien kanssa tehdä, mutta jonkun kanssa...)

-pour parler des choses personnelles, un ami comme ça? (puhua henkilökohtaisista asioista, sellaista ystävää?)

I5: ”oui” (kyllä)

-et vous en avez au Maroc, comme ça les amis intimes? (ja Marokossa, onko teillä tällaisia läheisiä ystäviä?)

I5: ”non pas vraiment, je suis comme ça ha ha ha...” (ei oikeastaan, minä olen vähän tällainen, heh heh...) (informantti 5).

Lähes jokainen informantti totesi ystävyys olevan heille tärkeää. ”Informantti 1 puhui tänään muistelleensa kotimaataan tai lähinnä ystäviään ja sitä, kuinka he olivat olleet yhdessä ja nauraneet ja pitäneet hauskaa. Sitä hän kaipasi.” (KP17.1.2002) Osalle tutkittavista Marokossa syntyneet ja pitkään jatkuneet ystävyysuhteet olivat kaipauksen kohde ja tutkittavat toivoivat saavansa hyviä ystäviä myös Suomessa. Vaikka ystävyys syntymistä ei pidetty itsestäänselvytenä, ystävien osalta tilanteen Suomessa toivottiin muistuttavan tilannetta Marokossa:

Informantti 6: ”ihminen yrittää että hän, miten mä sanon, että teki saman mitä hänellä oli, siis hän.. mutta ei voi olla, se on aivan harvoin, että saa joku hyvä ihminen kenelle sä voit puhua ja sä sanot sille, sä kerrot hänelle salaisuus tai joku jotain mitä sä et halua sanoa kellekkään, on aivan harvoin, täällä Suomessa siis marokkolaiset, ei minulla...”

-onko sulla yhtään semmosta ystävää täällä Suomessa? Kelle sä voit kertoa?

I6: ”Ei, vaikka X on hyvä ihminen, mutta ei mä sanon hänelle jotain, mä sanon sulle jotain personelle (henkilökohtaista), mutta en voi sanoo kaikki, mutta minun siis, minun hyvä ystävä se on minun aviomies, mä voin sanoa hänelle kaikki...” (informantti 6).

Ystävien yhdessäolo ja hauskanpitäminen Marokossa ovat asioita, joita Suomessa kaivataan. Ystävyys kautta syntyvät ihmissuhteet ja yhdessä oleminen kiinnittävät yksilön tiettyyn yhteisöön ja paikkaan. Kuitenkaan ystävyyttä ja sen mukanaan tuomia tunteita kuulumisesta ei liitetä ainoastaan Marokkoon, vaan esitetään toive siitä, että myös Suomessa ystävät, yhdessäolo ja hauskanpitäminen olisivat mahdollisia.

Kun informantit puhuivat ystävyys, he mainitsivat usein seuraavat teemat: *apu, luottamus, mahdollisuus keskustella kaikesta sekä molemminpuolinen vierailu*. Informantti 2 turvautui ongelmatilanteissa, lähinnä kieliongelmissa, Suomessa jo pitkään asuneen tyttärensä puoleen. Kieliongelmissa informantit kertoivat usein turvautuvansa aviomiestensä apuun, sillä heillä on jo pitkä kokemus Suomessa asumisesta ja suomen kielestä. Informantti 5 oli ainoa tutkittavista, joka mainitsi kieliongelmissa kääntyvänsä aviomiehensä jälkeen joko suomalaisiin ystäviin tai sanakirjaan. Muissa mahdollisissa ongelmissa mainittiin ensisijaiseksi avunpyynnin kohteeksi joko aviomies tai marokkolainen naisystävä. Aviomiehen ja marokkolaisten naisystävien jälkeen vuoroon tulivat muut marokkolaiset. Suomalaisia ystäviä ei tässä vaiheessa kukaan maininnut erikseen. Esimerkiksi informantti 7 mainitsi aviomiehen ja marokkolaisten ystäviensä jälkeen ”muut arabit” mahdollisina avunantajina.

Puhuessaan Marokossa olevista ystävistään, informantti 2 kuvailee ystävyuden muistuttavan sisarusten välistä suhdetta, jossa keskinäinen avunanto on erittäin tärkeää:

”j’en avais beaucoup [d’amis], comme des frères et sœurs...la relation marocaine, frères et sœurs...parce que si tu connais une camarade au Maroc, tu dois leur faire comme ça et pas comme ça [...] Quand il y a quelque chose de malheur, nous sommes ensemble, on aide...c’est différent ici, c’est très différent” (informantti 2). (minulla oli paljon [ystäviä], kuin veljiä ja siskoja...marokkolainen suhde, veljiä ja siskoja...sillä, jos sinulla on kaveri Marokossa sinun tulee kohdella häntä tietyllä tavalla [...] Kun on jotain ikävyyksiä, olemme yhdessä, autamme toisiamme...täällä se on erilaista, todella erilaista.)

Avunanto ja avunpyynti liitetään perheeseen ja sukuun kuuluviksi asioiksi. Hyvät ystävät Marokossa ovat kuin sisaruksia ja avunannon ja -pyynnin osalta ystäviin pätevät samat säännöt kuin sukulaisiin. Informantti 2:lla ei ole Suomessa sellaista perheen ulkopuolista ystävää, joka olisi tutkittavalle kuin sisar tai veli. Hänen mielestään Suomessa ystävyys ei liitetä näitä Marokossa esiintyviä sisarellisia ominaisuuksia. Kukaan tutkittavista ei turvautunut avuntarpeessa suomalaisen ystävään eikä liittänyt sisarellisia tunteita näihin ystävyysuhteisiin. Sisarelliset ominaisuudet tulivat kuitenkin esiin myös Suomessa, kun kyseessä olivat ystävyysuhteet toisiin marokkolaisiin:

”Nyt informantti 1 ihan sama [kuin] sisko. Jos minä sairas, jos minulla ongelma, tulen heti informantti 1 [luo]” (informantti 4).

Kohdatessaan ongelmia, tutkittavat turvautuvat eri tavoin muiden ihmisten apuun. Avunantaminen ja sen pyytäminen vaativat tietynlaisten ihmissuhteiden olemassaoloa ja marokkolaisille tutkittaville nämä ihmissuhteet liittyvät sukulaisiin tai sukulaisuussuhdetta muistuttaviin ystävyysuhteisiin. Tunne siitä, ettei ongelmatilanteissa ole yksin on osoitus kuulumisesta tiettyyn yhteisöön ja paikkaan. Avuntarvitsemisen tai -saamisen hetkellä suomalaiset ystävät ja suomalaiset ystävyysuhteet eivät saa samaa merkitystä kuin suhteet aviomieheen tai muihin marokkolaisiin. Suomalaiset ystävät jätetään apuun liittyvien asioiden ulkopuolelle, koska koetaan, ettei suomalaiseen ystävyysuhteeseen kuulu edellä mainitut asiat. Marokkolaiset voivat myös kokea, etteivät he kuulu suomalaisten ystäviensä keskinäisen avun rinkiin ja siitä syystä eivät turvaudu suomalaisiin ystäviin apua tarvitessaan.

Kertoessaan hyvästä ystävästään ja naapuristaan Marokossa, informantti 2 korostaa luottamuksen tärkeyttä tässä ystävyysuhteessa:

”tout était ouvert, même notre chambre, même notre cuisine, tout ouvert, on faisait tout ensemble..moi je vais au travail et c’est tout qui reste ouvert, il n’y avait pas de problème, pas de problème...” (informantti 2). (kaikki oli avoinna, meidän huoneetkin ja keittiökin, kaikki avoinna, teimme kaiken yhdessä...kun lähdin töihin jätin kaiken auki, eikä siinä ollut mitään ongelmaa, ei mitään ongelmaa).

Vaikka informantti 2 luki paikkakuntansa kaikki marokkolaiset naiset ystävikseen, on huomioitava, että hän oli tutkimushetkellä ollut vain vuoden Suomessa. Informantti 2 ei esimerkiksi maininnut nimeltä yhtään paikkakuntansa marokkolaista naista ystäväkseen, vaikka korosti jokaisen ihmisen kaipaavan läheistä ystävää. Informantti 2:lla oli mahdollisuus keskustella luottamuksellisesti tietyistä asioista teini-ikäisten tytärtensä ja samalla paikkakunnalla asuvan aviomiehensä siskon kanssa. Samalla paikkakunnalla asuvat marokkolaiset naiset ovat tärkeitä informantti 2:lle, mutta avunantajiksi ja luottamuksen kohteiksi hän luki ainoastaan perheenjäsenensä. Myös informantit 6 ja 7 korostivat, että heidän täydellinen luottamuksensa kohdistui ainoastaan heidän aviomiehiinsä. Vaikka muut ystävät olivatkin tärkeitä, nämä kaksi informanttia eivät voineet keskustella luottamuksellisesti kuin aviomiestensä kanssa. Informantti 7:lle myös Marokossa asuva veli oli henkilö, jolle hän pystyi aviomiehen lisäksi uskoutumaan täydellisesti:

”joskus en mä voin sanoa jos joku asia tapahtuu kotona ja joku ongelma tai jotain, mutta veljelle mä sanon aina tai miehelle, jos jotain särkee minua, jos jotain sattuu, jos mulla on surullinen, mä voin sanoa miehelle ja veljelle vaan, toiset en” (informantti 7).

Informantti 7 ei uskoutunut perheen ulkopuolisille Marokossakaan, mutta informantti 6:lla taas oli Marokossa ystäviä, joille hän pystyi kertomaan kaiken. Kun informantit 1, 3 ja 4 uskoutuivat Suomessa asuville marokkolaisille naisystävillään ja kokivat pystyvänsä keskustelemaan heidän kanssaan aiheesta kuin aiheesta, informantti 5 kertoi miettivänsä asioitaan yksin:

-niin onko sulla sitten semmosta hyvää ystävää, jollekka voisit puhua vai ratkasetko sinä kaikki itse?

I5: ”[Ratkaisen kaikki] täällä [näyttää päätään], koska ei, minä tulin, terveyskeskuksessa koko ajan yksin, [vanhimman tyttären] kanssa koko ajan yksin, minä selviän” (informantti 5).

Monien informanttien suomalaiset ystävät olivat naimisissa marokkolaisten miesten kanssa. Esimerkiksi informantti 3 epäili, että hänen suomalainen ystävänsä ymmärsi häntä hyvin osittain sen takia, koska tämä oli naimisissa marokkolaisen miehen kanssa. Informantti 3 keskustelikin suomalaisen ystävänsä kanssa kaikesta mahdollisesta:

”mème avec X [amie finlandaise], oui souvent on parle des hommes, des problèmes, le climat, l’argent, problème d’argent, problèmes de la vie, des enfants, de tout...” (informantti 3). (niin myös X:n [suomalainen ystävä] kanssa, joo usein puhutaan miehistä, ongelmista, ilmastosta, rahasta, rahaongelmista, elämänongelmista, lapsista, kaikesta...)

Informantti 5:llä on suomalainen ystävä, joka on naimisissa suomalaisen miehen kanssa. Vaikka suomalainen ystävätär oli avoin ja ymmärtäväinen informantti 5:n mielestä, ystävän suomalaisen aviomiehen käytös herätti informantissa ihmetystä:

”minun kavereita [suomalainen ystävätär] ihan normaali, kyllä kun hän tulee ja näyttää jottain kun minä leivon jottain, kyllä hän maistaa, hän haluaa maistaa tai voi maistaa mutta mies ei. Sanoo ”onko tämä suomalainen”, sanon ”ei, kun on marokkolainen” niin ei sitten maista” (informantti 5).

Puhuessaan ”normaalista”, informantti 5 yhdistää normaaliuden ominaisuuksiin, jotka mahdollistavat suomalaisen ja marokkolaisen välisen ystävyuden. Kun marokkolaisia yhdistää sama kulttuurinen tietous ja tausta, on suomalaisen ja marokkolaisen ystävyudessa tärkeää avoimuus ja toisten käyttäytymistapojen huomioonottaminen. Suomalaisen ja marokkolaisen väliseen ystävyysuhteeseen kuuluu tietynlainen vaivannäkö, jossa molemmat osapuolet tekevät töitä oppiakseen tuntemaan toisen tavat ja käsitykset.

”ei oo niinku suomalaiset koska esimerkiksi suomalaisella on eri kulttuuri kuin meillä on. [...] Mutta suomalaiselle mä en voi suudella, mä sanon vain hei ja näin.” (informantti 7).

Informantti 7 jatkaa, että hänen suomalainen ystävänsä yllätti hänet kerran suutelemalla tutkittavaa poskille marokkolaiseen tapaan. Kuitenkin informantti 7 tietää, ettei tämä kuulu suomalaisiin tapoihin, mutta oli iloisesti yllätynyt siitä, että hänen suomalainen ystävänsä halusi ilahduttaa häntä tällä marokkolaisella tavalla.

Toiset tutkittavista kertoivat pystyvänsä puhumaan samoista aiheista kaikkien ystäviensä kanssa, mutta Marokkoon liittyvistä aiheista oli kuitenkin helpompi keskustella marokkolaisten ystävien kanssa omalla äidinkielellä. Kuuluminen marokkolaisten ystävien muodostamaan yhteisöön tulee tärkeäksi myös silloin, kun halutaan helpotusta koti-ikävään.

”Niin se on paljon helpompi kun omalla kielellä ja vielä kun kato ku meitä marokkolaisia, meillä on samoja tapoja ja meillä on samoja elämää, esimerkiksi Marokossa ja perheet ja jos me puhutaan omasta perheestä Marokossa, meillä on samoja asioita, mutta X [ystävä Dominikaanisesta tasavallasta] esim. tai Y [somalialainen ystävä], meillä on erilaisia juttuja” (informantti 1).

-Est-ce que vous de temps en temps parlez du Maroc avec l'informateur 7? (Puhutteko te informantti 7 kanssa joskus myös Marokosta?)

I6: ”Oui, chaque fois!” (informantti 6). (Kyllä, joka kerta!)

Tutkittavat korostivat kuitenkin, että ihmiset olivat erilaisia. Tärkeämpää ystävyuden syntymiselle ovat ihmisen luonteeseen liittyvät piirteet kuin sama kulttuuritausta:

”joka, joka ihminen on erilainen. On hyviä ja huonoja. Marokkolaisia ja suomalaisiakin, joka maassa on hyviä ja huonoja.” (informantti 6)

Jokainen informantti piti apua ja luottamuksellista kanssakäymistä osana ystävyyttä. Tutkittavasta riippuen ystävyyssuhteet kuitenkin syntyivät joko ainoastaan perheenjäseniin tai muihin marokkolaisiin, tai näiden kahden ryhmän lisäksi myös suomalaisiin ja muihin maahanmuuttajiin. Luottamus mainittiin usein osaksi marokkolaisia ystävyyssuhteita, mutta esimerkiksi suomalaisten kanssa pystyttiin kuitenkin keskustelemaan avoimesti.

Magdalena Jaakkolan (1984b, 70-71) Ruotsissa asuvia suomalaisia koskevassa tutkimuksessa käy ilmi, että ne ruotsalaiset, joita suomalaiset lukivat ystävikseen eivät olleet välttämättä koskaan vierailleet suomalaisten ystäviensä luona ja harvat suomalaisetkaan olivat käyneet mainitsemiensa ruotsalaisten ystäviensä kotona. Marokkolaisille naisille vastavuoroinen vierailu oli tärkeä seikka ystävyyttä määriteltäessä. Vieraillessani marokkolaisten tutkittavien kotona muutoin kuin tutkimusmielessä huomasin, että tutkittavien luona oli usein joku heidän ystävistään:

”Kun olin kerran informantti 1: n luona käymässä, oli siellä myös yksi informantti 1:n kaveri, X. Kun tulin, olivat ”tytöt” katsomassa tv:a. Myöhemmin siirryttiin kahvipöytään: jotenkin kotoista!” (KP 15.1.2002)

Informanttien ystävät olivat vierailleet informanttien kotona ja kaikki informantit olivat vastavuoroisesti vierailleet ystäviensä kotona. Informantti 1:n mukaan tuttavien kanssa tapaaminen tapahtuu sattumalta, mutta ystävien ja kavereiden kanssa sovitaan varta vasten tapaamisista tai sitten vain yksinkertaisesti mennään ilmoittamatta vierailulle.

Ystävyteen liitettävistä neljästä kriteeristä (apu, luottamus, mahdollisuus keskustella kaikesta sekä vastavuoroinen vierailu) lähinnä keskustelun mahdollisuus ja vastavuoroiset vierailut kuuluivat mainittavasti suomalaisten ja marokkolaisten välisiin ystävyyssuhteisiin. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että suomalaiset ystävät olisivat tutkimuksen naisille vähempiarvoisia kuin heidän marokkolaiset ystävänsä. Magdalena Jaakkolan (1984b, 75) tutkimuksessa Ruotsissa asuvien suomalaisten ystävyyssuhteet ruotsalaisiin olivat varsin etäisiä ja perustuivat varsin ohuelle pohjalle ja tuntemiselle. Silti nämä suhteet ruotsalaisiin ystäviin olivat tärkeitä suomalaisille. Tutkittavista informantit 2 ja 4 kertoivat, ettei heillä ole suomalaisia ystäviä. Informantti 2 oli tutkimushetkellä ollut Suomessa vain vuoden ja osasi suomea vasta auttavasti, mikä voi selittää suomalaisten ystävien puuttumisen. Informantti 4 oli ollut Suomessa jo viisi vuotta, mutta korosti haluavansa suomalaisia ystäviä. Informantti 4:n mielestä suomalaisen ystävän avulla hän oppisi paremmin suomea ja samanaikaisesti suomalainen oppisi tuntemaan muita kulttuureja. Informantti 4 koki hankaluudeksi

suomalaisten ennakkoluulot ja toivoikin, että suomalaiset ymmärtäisivät, että maahanmuuttajat ovat potentiaalisia ystäviä suomalaisille siinä missä suomalaisetkin: ”Minä, X [informantti 1] ja muut tytöt olla ihan normaaleja!”

Jokaisella naisella oli ystäviä Marokossa, joihin pidettiin Suomesta käsin vaihtelevasti yhteyttä:

”minä olen vähän vihainen itselleni kun minä en ole kirjoittanut hänelle [paras ystävä Marokossa], hän kirjoittanut minulle kaks kertaa.. mutta minä oon vähän laiska..en, minä voin soittaa mutta [en kirjoittaa]...Sama jos hän minun kanssa, sama jos hän on Suomessa, aina kuvittelen että minä puhun hänen kanssaan ja näin, koska hän ymmärsi minua ihan hyvin, minä tykkään hänestä paljon” (informantti 1)

”biensûr, par lettre par téléphone [...] j’aime bien écrire, et j’aime bien quand je reçois une lettre, du joie!” (informantti 2). (tottakai [pidän yhteyttä ystävääni Marokossa], kirjein ja puhelimella [...] tykkään kirjoittaa, ja tykkään saada kirjeitä, mikä ilo se onkaan!)

”Oui, un peu, oui, on se téléphone de temps en temps parce que ....si tu es loin de l’oeil alors...et d’ailleurs il y en a des filles qui sont mariées maintenant et elles ont fait leurs petits et...” (informantti 3). (Kyllä, vähän, kyllä, me soitellaan silloin tällöin koska... jos toinen on poissa silmistä niin...ja sitä paitsi on sellaisia tyttökavereita, jotka ovat naimissa ja niillä on pieniä lapsia ja...)

Informantit 4, 5 ja 7 eivät pidä yhteyttä enää marokkolaisiin ystäviinsä Marokossa, mutta esimerkiksi informantti 4 mainitsi tapaavansa ystäviään Marokossa siellä käydessään. Sukulaisiinsa yhteyttä pitivät kaikki informantit ja lähes kaikkien tutkittavien sukulaisia, usein oma äiti, oli vierailut Suomessa. Jos vierailuja ei vielä ollut tapahtunut, olivat ne ainakin suunnitteilla.

Marokossa ystävyysuhteet syntyivät usein koulun, naapuruston, töiden tai sukulaisuuden kautta. Informantti 3 korostaa sitä, kuinka Marokossa hyvät ystävät valikoituivat ajan kanssa. Kouluaikoina saattoi vielä olla laaja kaveripiiri, mutta vanhemmiten ystävien määrä väheni, mutta tällöin ystävyys merkitys syveni. Ystävien kanssa vietettiin vapaa-aikaa, tehtiin koulutehtäviä, juhlittiin ja kuunneltiin musiikkia:

”voyager, sortir, tout tas de chose...sortir le dimanche, et le week end par exemple...restaurants, les fêtes, la plage...” (informantti 3). (matkustella, käydä ulkona, kaikkea mahdollista...tehdä jotain yhdessä sunnuntaisin ja viikonloppuisin esimerkiksi...ravintolat, juhlat, olla rannalla...)

”s’il y a une sujet on peut le discuter ensemble, on boit du café, du thé, surtout le thé marocain, on parle, s’il y a une fête, on chante, on danse, on fait tout!” (informantti 6). (keskustellaan yhdessä eri aiheista, juodaan kahvia, teetä, eritoten marokkolaista teetä, puhutaan, jos on joku juhla niin lauletaan, tanssitaan, tehdään kaikkea mahdollista!)

”musiikkia, me kuunneltiin paljon musiikkia, keskusteltiin ja vitsiä kerrottiin ja ihan, ihan mitä vaan, tehtäviä tehdään” (informantti 1).

Suomessa ensimmäiset kontaktit ulkomaailmaan syntyivät lähes aina aviomiehen kautta. Kun naiset saapuivat Suomeen, alkuaikoina kotona vieraili aviomiesten pariskuntatuttavia, joihin naiset tekivät tuttavuutta. Tutkittavat kertoivatkin kaveripiirinsä karttuneen niin sanotun lumipallomenetelmän kautta, jossa tutustutaan ensin yhteen ihmiseen, jonka kautta on mahdollista solmia jälleen uusia tuttavuuksia. Kun tutkittaville oli syntynyt oma ystäväpiiri, alkoivat miehet yhä enemmän tavata ystäviään baareissa ja kahviloissa, kun taas tutkittavien luona vierailivat nyt entistä enemmän heidän omat henkilökohtaiset ystävänsä:

-käykö usein miehen ystävät [täällä kotona]?

Informantti 1: ”Ei, alussa oli vähän enemmän, mutta nyt ei”

-onko sinun luona enemmän sitten sinun ystäviä...että tulee esimerkiksi X tai...?

I1: ”joo, enemmän minun ystäviä...aina miehet tapasivat [tapaavat] kahvilassa tai jossakin muualla...jalkapalloa, minä inhoan sitä...” (informantti 1).

Usein nämä ensimmäiset tuttavuudet olivat muita marokkolaisia maahanmuuttajia ja aviopareja, joissa marokkolainen mies oli naimisissa suomalaisen naisen kanssa. Arvioidessaan muiden marokkolaisten naisten ystävyys- ja kaveruussuhteita tutkittavat kertoivat esimerkkejä myös naisista, joiden ystävyysuhteet suomalaisiin olivat syntyneet töiden kautta tai naapuriin tutustumalla. Suhteet muihin maahanmuuttajaryhmien edustajiin olivat usein syntyneet suomenkielen tai työllistymiseen liittyvillä kursseilla. Jotkut informanteista olivat tavanneet muita muslimeja esimerkiksi moskeijassa tai muslimien yhteisissä juhlissa. Suomessa ystävyysuhteiden muodostuminen ei useinkaan synny samoja reittejä kuin Marokossa. Esimerkiksi kukaan tutkittavista ei ollut tutkimusajankohtana töissä, joten työn kautta syntyneitä suhteita ei juurikaan esiintynyt. Jokaisen tutkittavan kohdalla aviomiehen rooli ensimmäisissä kontakteissa kodin ulkopuolisiin ihmisiin oli erittäin tärkeä. Myöhemmin tutkittavat alkoivat kuitenkin itse vaikuttaa siihen, ketä he tapasivat ja keihin he solmivat ystävyysuhteita.

Vaikka ongelmien ratkaisusta tai avusta puhuessaan tutkittavat kertoivat kääntyvänsä aviomiehen, marokkolaisten ystävien tai muiden arabien puoleen, ei yhteisen uskonnon koettu olevan erityinen syy ystävyysuhteiden syntyyn:

”mä luulen, että se keskustelu ja jutella, ei riipu uskonnosta, en minä nyt puhu, en minä nyt tykkää X koska hän on muslimilainen tai Y, koska... enkä mä tykännyt Y ensimmäisestä päivästä koska vain hän on muslimilainen, ei siitä! Se riippuu aivoista ja ajatuksista ja mitä ihmiset ajattelevat ja ei kaikki muslimilaiset ovat minun ystäviä, ei riipu uskonnosta varmaankin. Mä halusin vain sanoa, että uskonto on se, ei riipu ihmisistä, jos minä haluaisin uskonto, mä voin tehdä vain itse ja silloin kun mulla...siis ei tarvi, että minä

tutustun ihmisille, koska he ovat muslimilaisia tai me puhutaan vain uskonnosta, me ei nyt, esimerkiksi minä ja informantti 3, me ollaan ystäviä, mutta emme puhuta että uskonnosta, me puhutaan toisista asioista, uskonto riippuu jokaisesta ihmisestä ja mitä hän haluaa ja haluaisinko minä esimerkiksi rukoilla tai en halua, se riippuu toisista ihmisistä... ei tule aihe, siis keskustelun” (informantti 1).

”No en ajattele sama, että se riippuu millainen ihminen, millainen ajatus. Joskus on sama, sama, sama uskonto ja sama kulttuuri, mutta en hyväksy ihminen, että ole mun ystävä. Meillä on eri ajatus, ja se ajattelee näin, vastakohta ja sama uskonto ja sama kulttuuri. Ja joskus on eri kulttuuri ja eri uskonto ja on hyvä olla se ystävä, se riippuu aja...miten ja millainen ihminen ajattelee” (informantti 7).

Informantti 1 oli sitä mieltä, että aviomies ei miehenä pystynyt ymmärtämään kaikkea ja siksi naisystävät olivat hänelle niin tärkeitä. Vaikka paikkakunnan kaikki marokkolaiset naiset kuuluivat informantti 1:n tuttavapiiriin, korosti hän, etteivät nämä kaikki naiset suinkaan olleet hänen ystäviään. Vaikka lähes kaikki paikkakunnan marokkolaiset olivat vierailleet informantti 1:n kotona, ei ystävyys syntynyt kuin muutamiin heistä. Ystävyuden syntyminen marokkolaisten välille ei informantti 1:lle ollut siis itsestäänselvyys. Informantti 1 kuvaa informantti 3:n kanssa syntyneitä ystävyyttä seuraavasti:

”ensimmäinen kerta ja toinen kerta, ja sitten me tavattiin päiväkodissa, me oltiin molemmat töissä päiväkodissa ja sitten keskusteltiin joka päivä ja sitten mä näin, tuli enemmän tunteita meidän välillämme....” (informantti 1).

Informantti 6:n kertomus ystävyuden synnystä informantti 7:n kanssa eroaa jossain määrin edellä olevasta kertomuksesta:

Informantti 6: ”No hänen [informantti 7] mies on aviomieheni ystävä, ja hän [informantti 7:n aviomies] tulee monta kertaa ennen kuin hän menee naimisiin hänen kanssa, hän tulee meille ja he, aviomieheni ja hänen mies he ovat yleensä, he menevät moskeijaan ja aina tuo mies tulee meille ja kun hän menee naimisiin, hän sanoo, että nyt mä olen naimisissa, ja mun vaimo varmaan tulee, en muista milloin, ja hän on tulossa kyllä, ja kun hän tulee mä soitan niille ja mä sanon tervetuloa Suomeen mikä on kylmä ha ha ha, ja mä sanon hänelle no tervetuloa meille, mä oon tehnyt ruokaa ja mä sanon tervetuloa meille ja sen jälkeen...”

-sitten syntyi ystävyys?

I6: ”joo, se on pakko ha ha ha! Joo, se on pakko puhua arabian kieli...” (informantti 6).

Tässä on otettava huomioon se, että informantti 1 asuu paikkakunnalla, jossa on varsin suuri marokkolainen maahanmuuttajaryhmä kun taas seudulla, jossa informantti 6 asuu, elää vain muutama marokkolainen nainen. Tutkittavat korostivat marokkolaisten ystävien tärkeyttä esimerkiksi oman äidinkielen puhumiseen ja koti-ikävään liittyvissä asioissa sekä avuntarpeessa. Nämä tekijät voivat vaikuttaa siihen, että paikkakunnalla, jossa elää vain muutama marokkolainen, marokkolaisten välistä ystävyyttä pidetään itsestäänselvytenä.

Kun tuli puhe suomalaisista ystäväistä, jokainen tutkittava kertoi, että suomalaisiin oli hankala tutustua. Tutkittavat liittivät kotimaahansa ystävällisen ilmapiirin, jota uudessa asuinmaassa ei esiintynyt. Kun Suomessa ystävyys solmiminen koettiin hankalaksi, korostui uudessa asuinmaassa helposti yksinäisyyden tunne:

”Kyllä tämä Suomi, mä tunnen tää asia, sama jos minä olen yksin ja se on tosi, tosi vaikea”
(Informantti 6).

Marokkolaisten naisten kommentit ystävyys ja yleisestikin tuttavuuden solmimisesta muiden kuin marokkolaisten kanssa liittyivät usein juuri ongelmiin, joiksi mainittiin pukeutuminen, kieliongelmat, molemminpuoliset ennakkoluulot sekä ihmisten, niin tutkittavien kuin suomalaistenkin, luonne:

Informantti 1: ”Minä oon vielä ujo, ja minä aina esimerkiksi minä sanon, tuntuu, että minä en puhu suomea, tuntuu, että minä en pysty puhumaan kenenkään kanssa. [...] Mä luulen, että kaikilla marokkolaisilla ei ole ongelma tutustua esimerkiksi suomalaisiin tai muihin ihmisiin, meillä on omassa maassakin, että voi tutustua ihan kaikille ihmisille, mutta se riippuu toisista. [...] Ja vielä mä luulen, et heillä [suomalaisilla] on jotakin ennakkoluulot, että ja meille naisille kun me laitetaan niitä huivia ja vähän erilaisia vaatteita kuin heitä, mä luulen, että heillä on erilaisia ajatuksia ja mä tiedän sen, koska silloin kun mä olin kurssilla ensimmäinen, ei tämä kurssi vaan ensimmäinen kurssi vaikka venäläisten kanssa ja toisten kanssa aina he luulevat, että minä en tiedä mitä heillä, mitä he ajattelevat meistä ja sen jälkeen kun he esimerkiksi tämä kurssi, se oli ihan uskomatonta, he puhuvat mulle ja jotkut halusivat minua ja ihan, ihan oli hieno, minä tykkäsin heistä, ja vaikka tuo X, tuo nuori poika, ensimmäinen päivä minä luulin, että hän on vähän rasisti, mutta siis, sen jälkeen aina hän tuli keskustelemaan minun kanssa ja hän halusi puhua minun kanssa ja se oli se vaan se ennakkoluulot aina.”

-niin se on, molemmilla, suomalaisilla on ennakkoluulot ja ...

I1: ”niin ja meilläkin, se on totta, ja kieli vielä, meillä kieli.[...] Minun kokemuksta, kieli vielä, kaks vuotta minä en tiennyt kukaan, enkä pystynyt puhumaan kenenkään kanssa, esimerkiksi X [eräs suomalainen ystävä] tuli meille monta kertaa ja minä teen parhaani, että ymmärrän, mutta koko ajan vain nauran koska en voi puhua, en voi sanoa mitään” (informantti 1).

Paikkakunnalla, joissa marokkolaisia maahanmuuttajia oli vain muutama tutkittavien lisäksi, nousi aviomiehen rooli tutkittaville tärkeämmäksi kuin tutkimuksen toisella paikkakunnalla asuvien informanttien keskuudessa. Hankaluudet tutustua suomalaisiin ja muihin maahanmuuttajaryhmiin rajasivat myös ystävyys-suhteiden luomista. Vaatetus, ulkonäkö ja kieli olivat tekijöitä, jotka tekivät marokkolaisista tutkittavista ’toisia’ suomalaisten ja joidenkin maahanmuuttajaryhmien edustajien, kuten venäläisten, silmissä. Ystävyys-suhteet muihin arabeihin ja esimerkiksi somaleihin olivatkin yleisimpiä kuin muihin maahanmuuttajaryhmiin. Tutkittavien mielestä yhteinen uskonto ei kuitenkaan selittänyt tätä. Uskontoa ei siis pidetty esimerkiksi ystävien välisten keskustelujen avoimuuden tai

keskinäisen ymmärtämisen edellytyksenä. Uskontoon liittyvän samankaltaisen pukeutumisen voidaan kuitenkin katsoa hälventävän 'toiseuteen' liittyvää eroa, joka hankaloittaa suhteiden solmimisesta suomalaisiin, mutta joka ei muodostu ongelmaksi suhteissa muihin muslimeihin.

Vaikka kaikki tutkittavat eivät pitäneetkään marokkolaisten välisen ystävyuden syntymistä itsestäänselvyytenä, oli monen tutkittavan lähin ystävä kuitenkin marokkolainen nainen. Toisille tutkittaville ystävyys marokkolaiseen oli eräänlainen henkireikä koti-ikävänsä iskiessä, jolloin oli mahdollista puhua kotimaasta ja käyttää omaa äidinkieltä. Puhuessaan eri ystävyys-suhteistaan tutkittavat korostivat suhteiden erilaisuutta ja erityisyyttä. Suomessa jokapäiväisen elämään liittyvät asiat tulivat merkityksellisiksi ystävyys-suhteita solmittaessa. Suomalaisen ystävyys kielitaitoa parantavana tekijänä ja mahdollisuus vastavuoroisesti avartaa suomalaisen kulttuurista tuntemusta osoittavat tutkittavien halun osallistua suomalaiseen elämään, ei pelkästään tehdäkseen uudesta ympäristöstään kodin itselleen vaan myös vaikuttamalla osaltaan ympäröivään todellisuuteen.

Tutkittavat tapasivat ystäviään usein toistensa kodeissa. Kesäisin naiset tapasivat ystäviään myös ulkona puistoissa ja kävivät ostoksilla. Informantit 3 ja 5 korostivat sitä, kuinka hankalaa talvella oli pienten lasten kanssa liikkua ja odottivatkin ystävien käyvän pikemminkin heidän luonaan kylässä. Informantti 3 saattoi myös jättää lapsen isän hoiviin, jotta pääsisi vierailemaan ystäviensä luona:

”Oui, des fois [je rends visite à mes amis avec mon enfant], mais pas souvent parce que, il [l'enfant] me gêne, ça me gêne, il pleure des fois surtout quand on rend visite à quelqu'un. [...] Oui, ou bien je le laisse avec son père, je pars, je sors, surtout maintenant en hiver, c'est dur, en été, c'est plus facile. [...] Oui, mais c'est pas bien d'utiliser la voiture maintenant, en hiver avec un bébé, c'est très dur, il faut le mettre dans sa chaise dans la voiture et les poussettes...” (informantti 3). (Kyllä, silloin tällöin [käyn ystävieni luona lapseni kanssa], mutta en usein, koska hän [lapsi] häiritsee minua, se häiritsee minua, hän itkee joskus juuri silloin kun olemme vierailulla jonkun luona. [...] Kyllä, tai sitten jätän hänet isänsä kanssa, lähdän, menen ulos, eritoten nyt talvella se on hankalaa, kesällä se on paljon helpompaa. [...] Niin, mutta nyt ei ole helppo käyttää autoa, talvella lapsen kanssa, se on todella vaikeaa, lapsi täytyy laittaa sen turvaistuimeen ja lastenrattaat...)

Informantit 1, 2, 3 ja 5 olivat myös osallistuneet asuinalueensa toimintatiloissa järjestettäviin naistentilaisuuksiin, joita tarkastellaan enemmän tämän työn **4.3. Ryhmät** osiossa. Kukaan informanteista ei maininnut esimerkiksi kahvilaa tai baaria tapaamispaikaksi ystäviensä kanssa, mutta kertoivat, että aviomiehet sen sijaan tapasivat toisiaan näissä nimenomaisissa paikoissa. Asiat, joita tehtiin Marokossa ystävien kanssa eivät juurikaan eronneet niistä, mitä

ystävien kanssa Suomessa tehtiin. Myös ystävien tapaamispaikat Marokossa ja Suomessa olivat samankaltaisia. Ainoa muuttunut tekijä oli ilmaston vaihdokseen liittyvä Suomen talvi, joka koettiin joskus hankalaksi. Talvella oli vaikeampaa liikkua lasten kanssa ja ulkona oleminen ei ollut mahdollista. Talvisaikaan tutkittavat eivät vierailleet ystäviensä luona niin usein kuin kesällä, koska heille talvella ulkona liikkuminen oli vaivalloista.

Ihmissuhteet, tieto avusta ja kokemukset arjesta selviytymisestä saavat aikaan tunteen elämän hallitsemisesta. Oudosta ja uudesta asuinmaasta tulee paikka, jossa tutkittava osaakin toimia ja jonka tutkittava tunnistaa ennen pitkää omakseen. Ystävyysuhteen kohteesta riippumatta Suomessa syntyneet ystävyudet saavat aikaan samoja merkityksellisiä kuulumisen tunteita kuin Marokossa.

4.2. Naapurit ja tuttavat

Kun edellisessä osiossa tutkittavat luokittelivat ystävät ja kaverit ihmisiksi, joiden kanssa vietetään vapaa-aikaa ja joille voi vapaasti kertoa murheistaan, tuttaviksi tässä osiossa luokitellaan yleensäkin ihmiset, jotka maahanmuuttaja tuntee nimeltä. Tuttavat ovat ihmisiä, joihin ei pidetä yhteyttä, mutta joiden kanssa saatetaan viettää aikaa, kun heitä sattumalta tavataan. Vaikka naapurit on tässä työssä yhdistetty tuttavien kanssa samaan osioon, en oleta, että naapurit Suomessa ovat edellä mainitun kaltaisia tuttavilla tutkittaville. Kaikki tutkittavat asuvat kaupungeissa ja vaikka naapuruus kaupungissa voi olla sekä ystävyyttä, tuttavuutta että tuntemattomuutta, kävi haastatteluissa ilmi, että naapurit Marokossa luetaan usein tuttaviksi tai rinnastetaan jopa perheeksi. Tässä osiossa onkin tarkoituksena tuoda jälleen kerran esiin ne suhteet ja paikantumiset, joiden kautta tutkittavat tarkastelevat naapuruussuhteitaan Suomessa. Tarkoituksena ei ole vain vertailla eroa kotimaan ja uuden asuinmaan välillä, vaan hahmottaa kuinka maahanmuuttajat kokemustensa perusteella suhtautuvat naapuruus- ja tuttavuussuhteisiinsa Suomessa.

Tutkittavat muistelevat marokkolaisia naapurisuhteitaan seuraavasti:

”Ja meilläkin Marokossa on se naapurit, tässä oli minulle outo, meillä on naapurit, sama kun jos he kuuluvat meidän sukuun tai meidän perhe, aina on ovi auki, meidän ovi, on auki, kaikki naapurit voivat tulla ihan milloin vaan ja koko, koko katu, ei vaan meidän naapurit...mä voin, esimerkiksi mä voin jättää minun lapseni naapurille ja he voivat tulla jos jotakin tapahtuu tai, ei, ei, ei sama kuin tässä Suomessa, eivät tervehdikään toisiaan” (informantti 1).

”les voisins...une relation proche, très proche...j’ai une voisine, que je la connais depuis mon arrivée à Tanger...et c’est elle qui s’occupe de mes filles quand je travaille...c’est comme ma sœur” (informantti 2). (naapurit...läheinen suhde, erittäin läheinen...minulla on yksi naapuri, johon tutustuin heti saavuttuani Tangeriin...ja se on hän, joka huolehtii tytöistäni kun olen töissä...hän on kuin siskoni)

Kaikki informantit eivät verranneet marokkolaisia naapuruussuhteitaan perhesuhteisiin. Informanttien kertomuksista käy kuitenkin ilmi, että marokkolaisiin naapuruussuhteisiin liittyy tuttavallisuus, joka Suomen naapuruussuhteista joidenkin tutkittavien mielestä puuttui kokonaan. Suurimmalle osalle informanteista naapuruussuhteet Suomessa rajoittuivat naapureiden kanssa vaihdettuihin tervehdyksiin:

”les voisins, [on dit] ”terve terve”, ”hyvää joulua”, mais nous n’avons pas de joulu mais [pourtant on dit] hyvää joulua!” (informantti 2). (naapurit, [sanotaan] ”terve terve”, ”hyvää joulua”, mutta meillä ei ole joulua, mutta [silti sanotaan] hyvää joulua!)

”minun, minä unohdin eilen, minun naapuri, tuo mies, muistatko eilen se musta koira, tuo mies vie aina tuo koira aamulla, kun minä vien tyttäreni ja aina se puhuu ”huomenta” ja joskus tytär säikähti ja aina hän kysyy että...hän puhuu mulle ja toinen naapuri, mutta muut ei” (informantti 1).

Suomalaisten tapa jättää tervehtimättä naapureita rappukäytävässä ihmetyttää tutkittavia:

”mutta miksi, se on ihmeellinen meille tämä asia, että miksi...vaikka suomalaiset on välillä...meillä ei ole tämä tapa, vaikka ei tunneta, me sanotaan terve” (informantti 1).

Osa tutkittavista nostaa esille suomalaisten naapureiden heille ihmeelliset käyttäytymistavat, kuten sen, etteivät suomalaiset naapurit tervehdi. Osa tutkittavista ei kokenut tätä merkittäväksi, mutta osa taas pohti, miksi suomalaiset käyttäytyivät näin. Vaikka suomalaiset naapurit ovat ihmeellisiä tervehtimisen suhteen, ne informantit, jotka eivät nostaneet asiaa esille olivat ikään kuin hyväksyneet tilanteen ja paikantaneet itsensä osaksi tämäntyyppistä naapurikäyttäytymistä, jossa sanotaan korkeintaan ”terve” tai mahdollisesti ei sitäkään. Oman paikan löytäminen naapurisuhteissa ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö näitä suomalaisten marokkolaisille kummallisia tapoja voisi edelleenkin ihmetellä ja kummastella. Osalle informanteista suomalaisten käyttäytyminen oli kuitenkin enemmän kuin kummallista, se koettiin myös eräällä tavalla poissulkevaksi. Marokon naapuruussuhteisiin kuuluvat piirteet vaikuttavat näiden informanttien tapaan hahmottaa naapuruussuhteita Suomessa. Osalle tutkittavista tervehdyksen poisjättäminen sai aikaan tunteen siitä, etteivät he kuuluneet naapurustoon. Tervehdyksen puuttuminen on merkki näin ajatteleville maahanmuuttajille siitä, etteivät he ole ’kotonaan’.

Ystävyyttä ja kavertuutta tarkastelevassa osiossa tuli esiin, että tutkittavat toivoivat Suomen tilanteen ystävien suhteen muistuttavan tilannetta Marokossa. Informantti 2 toivoo tätä samaa naapureiden suhteen:

”c’est comme ça, c’est comme ici, c’est quand...nous habitons nouveau, de nouveau, nous connaissions personne, peu à peu on fera la connaissance avec les voisins. Moi, je préfère être seule, je ne veux pas...les voisins, les relations avec les voisins, beaucoup de relations, je ne veux pas, je choisis une ou deux. Même au Maroc, j’avais pas des voisins [comme amis]...C’était une seule voisine que je connais, j’habitais à Tanger la première fois, c’est, c’est une seule voisine. Notre relation...avant de, qu’on soit amis, jusqu’à ...il n’y avait pas de problèmes, aucun problème, c’est une sœur, comme une sœur.” (informantti 2). (niin se on, kuten täälläkin, kun...me asuimme uusina, olimme uusia, emme tunteneet ketään, pikku hiljaa aletaan tehdä tuttavuutta naapureiden kanssa. Minusta on parempi olla yksin, en halua...naapureita, suhteita naapureiden kanssa, paljon suhteita, en halua, minä valitsen yhden tai kaksi. Marokossakin, minulla ei ollut naapureita [ystävinä]...Oli vain yksi naapuri, jonka tunsin, asuin Tangerissa ensimmäistä kertaa, se, se oli yksi ainoa naapuri. Meidän suhteemme...ennen kuin meistä tuli ystävät...ei ollut mitään ongelmia, ei mitään ongelmia, hän on sisko, hän on kuin sisko.)

Informantti 1, joka korosti naapurisuhteiden muistuttavan Marokossa sukulaisuussuhteita, toivoi, että myös hän informantti 5:n tapaan saisi suomalaisesta naapuristaan ystävän:

”esimerkiksi minun kavert marokkolainen, hän tutustuu hänen naapuriin ja he tulivat hyvin ystäviä, ihan...minä halusin sitä, mutta ei oo...” (informantti 1).

Informantti 1 toteaa, että ystävyyden syntyä saattoi edistää se, että informantti 5:n naapurin sisko oli naimisissa ulkomaalaisen miehen kanssa:

”se naapuri oli vähän avoin kun hänen sisko ehkä, minä kuulin, minä en tiedä, mutta hänen sisko on naimisissa jonkun ulkomaalainen kanssa” (informantti 1).

Toive siitä, että uudessa asuinmaassa asiat järjestäytyisivät kuten kotimaassa viittaa siihen, kuinka kotimaassa ihminen tuntee olevansa osa tiettyä yhteisöä. Kavert- ja ystäväpiirin sekä naapureiden ja tuttavien muodostamat ihmissuhdeverkostot kiinnittävät ihmistä paikkaan. Ystävyyttä tarkasteltaessa tutkittavat totesivat, että suomalaisten ja muiden maahanmuuttajien kanssa solmitut ystävyydet erosivat marokkolaisten kanssa solmituista ystävyyssuhteista. Kuitenkin kaikki nämä ystävyyssuhteet olivat jollakin tavalla merkityksellisiä tutkittaville. Samaan tapaan toivoessaan tilanteen naapuruussuhteiden osalta muistuttavan tilannetta Marokossa, tutkittavat toivovat saavansa aikaan verkoston, joka kiinnittäisi heidät uuteen asuinmaahan.

Kun osa informanteista on tottunut suomalaisten naapureiden tapaan olla tervehtimättä, osaa tämä kuitenkin häiritsee. Informantit 1 ja 5 mainitsivat erikseen, että heillä on ollut ikäviä naapureita Suomessa:

”valitettavasti mulla ei ole hyviä naapureita tässä, en tiä miksi, mutta nyt tuli joku uusi naapuri, en siis, hän ei keskustele minun kanssa, mutta ainut joka sanoo terve, hän ja hänen mies” (informantti 1).

Informantti 6:n kertoma esimerkki naapurin kohtaamisesta on selvä osoitus siitä, kuinka suomalaiset naapurit voivat käytöksellään osoittaa selvästi maahanmuuttajalle tämän olevan ei-toivottu toinen:

”ihan tässä meiän asunto, meiän [seinänaapuri], kerran mä, hän, yks nainen oli tulossa pois sieltä hissistä ja mä oon menossa hissiin ja kun hän avasi ovi, mä sanoin hänelle ”hei” ja hän teki mulle näin [näyttää, että nainen katsoi häntä päästä varpaisiin ylenkatsovasti eikä sanonut mitään] ja hän meni. Voi, mulla oli aivan paha, nyt ei ikinä mä sano kellekään hei, jos joku sanoo mulle kyllä mä vastaan, mutta en minä ensin, en voi. Yleensä kaikki, ei kukaan sano mulle jotain paha tai sano, ei ikinä ole tavannut rasismi, vain tämä nainen, vain hän, en minä ymmärrä, voi olla että hän ei tunne minut tai...en ymmärrä” (informantti 6).

On yleistä, että suomalaiset naapurit eivät tervehdi toisiaan. Se, ettei suomalainen naapuri tervehdi marokkolaista maahanmuuttajanaapuriaan voi johtua siitä, ettei hän tervehdi muitakaan naapureitaan. Informantti 6:n kokemus on kuitenkin selvä osoitus siitä, kuinka suomalaiset käytöksellään osoittavat maahanmuuttajan olevan ’toinen’, se, joka ei kuulu suomalaisen käsittämään naapuriyhteisöön. Suomalaiselle tämä naapuriyhteisö on siis rajattu tila, josta kaikki vieras suljetaan pois. Tunteen ”voi, mulla oli aivan paha” jälkeen on maahanmuuttajan vaikea rakentaa kuulumistaan naapurustoon ja tuntee olevansa kotonaan tässä nimenomaisessa yhteisössä. Vaikka informantti 6 yrittää ymmärtää naapurin käyttäytymistä ”en minä ymmärrä, voi olla että hän ei tunne minut”, tässä tapauksessa naapurin käytös aikaan sai sen, ettei informantti enää uskalla yrittää tulla osaksi naapurustoa: ”nyt ei ikinä mä sano kellekään hei”.

Osalla tutkittavista on paljon suomalaisia tuttavuuksia. Kuitenkin informantit korostivat, kuten ystävyystunnetusta puhuessaan, kuinka vaikeaa suomalaisiin on tutustua. Vaikka ystävyystunnetusta liittyen vaikeuksiksi mainittiin muun muassa huono suomen kielen taito sekä marokkolaisten eroava ulkonäkö ja pukeutuminen, ei esimerkiksi hyvän suomen kielen taidonkaan avulla ollut aina helppo tutustua suomalaisiin:

”no kieli ja se, vaikka, vaikka jos puhutaan kieliä, se on vaikea tutustua suomalaisiin” (informantti 1).

”[les finlandais sont] gentils et...tendresse, mais timides, surtout les femmes” (informantti 2).
([suomalaiset ovat] ystävällisiä ja...lempeitä, mutta ujoja, etenkin naiset)

”minä haluaisin tutustua suomalaisiin, mutta en tiää haluavatko he tutustua minuun tai ei” (informantti 1).

”ihmiset ei puhuvat paljon, ei puhuvat niin paljon ja siksi on vähän vaikea, että ihminen ei voi saada ystäviä helposti, ei kukaan puhu sun kanssa, että sä voit tiedä, et tää voi olla mun kaveri, mun ystävä tai ei” (informantti 6).

Informantti 4:n mielestä suomalaiset eivät hymyile paljon ja he katsovat ja kiinnittävät huomiota marokkolaisten pukeutumiseen. Myös suomalaisten tavat ihmetyttävät alussa ja niihin tottuminen vie aikansa:

”esimerkiksi mä olin kotona ja joku suomalainen nainen ja hänen mies tulevat minun kotiin, he ovat minun miehen ystäviä ja minä...[näyttää eleillä tekevänsä poskisuudelmat], mutta minun mieheni sanoo ei, ei...niin, se oli, se oli vähän outo” (informantti 1).

Useimmiten kontaktit suomalaisiin syntyivät alussa aviomiehen kautta ja myöhemmin esimerkiksi työvoimatoimiston järjestämällä kursseilla tai työharjoitteluissa. Ero Marokkoon tuttavuutta solmittaessa on juuri siinä, että Suomessa tuttavuudet eivät tutkittavien mukaan juuri koskaan synny sattumalta tuntemattomiin ihmisiin tai naapureihin. Informantti 4:n mielestä Marokossa on helpompi tutustua ihmisiin kuin Suomessa, eikä syy ole yksinomaan kielessä. Marokossa toisilleen tuntemattomat ihmiset katseiden kohdatessa hymyilevät ja saattavat aloittaa keskustelun tämän kanssakäymisen pohjalta (informantti 4).

”Meilläkin, ihmiset voi tutustua ihan sillä tavalla, että joka päivä katsovat ja sitten se puhuvat ja näin” (informantti 1).

Tutkittavilla on aviomiehen kanssa yhteisiä tuttavuuksia ympäri Suomea, lähinnä Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa. Suurin osa näistä tuttavuuksista on joko marokkolaisia tai suomalaisia. Näitä suhteita ja suhteita muihin maahanmuuttajaryhmien edustajiin tarkastellaan lähemmin vielä seuraavassa **4.3. Ryhmät** osiossa.

Vaikka usein mainittiin, että suomalaiset olivat hiljaisia ja että heihin on vaikea tutustua, ei suomalaisten käyttäytymistä pidetty välttämättä negatiivisena. Informantti 2 kertoo kuinka hänen Suomessa jo pitkään asunut tyttärensä kuvaili hänelle suomalaisia ennen informantin tuloa Suomeen. Tyttären mielestä suomalaiset olivat ystävällisempiä ja kohteliaampia tietyissä asioissa kuin marokkolaiset:

Informantti 2: ”les gens [finlandais]...comment dirais-je, [sont] gentils et polis, c’est pas comme le Maroc” ([suomalaiset] ihmiset...kuinka sanoisin, [ovat] ystävällisiä ja kohteliaita, ei niin kuin Marokossa)
-Comment c’est différent? Les gens ne sont pas polis au Maroc? (-Kuinka se on erilaista? Eivätkö ihmiset ole kohteliaita Marokossa?)

I2: "C'est pas ça, c'est parce qu'il y a trop de monde au Maroc et on trouve pas...c'est tout, qui, qui énerve quand il y a beaucoup du monde, et pas de travail, surtout les, les, les, comment dirais-je... nuori" (Ei se ole sitä, se johtuu siitä, kun Marokossa on liikaa ihmisiä ja ei löydetä...kaikki mikä, mikä ärsyttää kun on paljon ihmisiä, ei ole työtä, varsinkin nuo, nuo, mikä se nyt on...nuori)

Välillä tutkittavilla oli epävarma olo siitä, haluavatko suomalaiset ylipäättään tutustua maahanmuuttajiin. Suomalaiset saattoivat kuitenkin osoittaa maahanmuuttajille kuinka tuttavuus heidän kanssaan oli antoisaa ja toivottua:

"Minä oon vielä ujo, ja minä aina esimerkiksi minä sanon, tuntuu, että minä en puhu suomea, tuntuu, että minä en pysty puhumaan kenenkään kanssa. X [kurssikaveri työvoimatoimiston järjestämältä kurssilta] on hyvin siellä, kun se viimeinen päivä annettiin meille yksi lomake mistä on paljon kysymyksiä, on yksi kysymys, että mistä on iloinnut, hän sanoi, että minä olen iloinnut sinusta [informantti 1]. Se on liian mukava, minä tykkään hänestä paljon." (informantti 1).

"minä kävin syömässä heidän [kurssikaverit] kanssaan, silloin viimeinen, ennen viimeinen päivä, kaksi päivää ennen työharjoittelua, me kävimme syömässä minä ja hän ja toinen suomalainen, meidän kurssilainen, hän asuu ihan samassa tässä talossa, kävimme syömässä ja puhuttiin ja vaikka henkilökohtaisia asioita puhuttiin" (informantti 1).

Kun ihmisten väliset kanssakäymisen tavat eroavat totutusta, kommunikointi tapahtuu vieraalla kielellä ja maahanmuuttajien ulkonäkö ja pukeutuminen ovat poikkeavia suomalaisten silmissä, ei tutustuminen suomalaisiin ole välttämättä helppoa. Tutkittavien mielestä Marokossa tuttavuus tuntemattomien ihmisten välillä syntyi helpommin kuin Suomessa. Kuitenkaan tunteet Suomea ja suomalaisia kohtaan eivät olleet negatiivisia, vaan päinvastoin toivottiin, että suomalaisista naapureista vielä tulisi ystäviä tai suomalaisiin tutustuminen onnistuisi. Epävarmuus marokkolaisten puolelta ei johtunut pelkästään kielestä, vaan usein siitä, että maahanmuuttajat eivät olleet varmoja halusivatko suomalaiset ylipäättään tutustua heihin. Informantti 6:n tapauksessa yksi naapuri oli käytöksellään saanut aikaan sen, ettei informantti enää uskaltanut aktiivisesti osallistua 'naapuruuteen'. Myös informantti 7 kertoi tapauksesta, jossa hänen aviomiehensä suomalaisen ystävän vaimon käytös oli saanut tutkittavan varovaiseksi ihmissuhteissa suomalaisten kanssa. Kyseessä olevassa tapauksessa informantti 7 oli vienyt aviomiehen tuttavapariskunnalle ensimmäisellä vierailullaan kukkia, jotka suomalainen vaimo oli jyrkästi torjunut jo ovella ja heittänyt ne myöhemmin keittiön pöydälle. Vierailun ajan vaimo oli pysytellyt makuuhuoneessaan, eikä ollut tullut seurustelemaan vieraiden kanssa. Myöhemmin selvisi, kun suomalaisen tuttavapariskunnan aviomies soitti ja pyysi anteeksi vaimonsa käytöstä, että vaimolla oli kukkiin kohdistuva allergia. Informantti 7 reaktiot tapahtumasta olivat seuraavat:

”Kun me lähetettiin, menin miehen kanssa, mä haluan itkeä. Mä sanoin miksi hän tei mulla näin? Ja tulen tosi huono, oli paha olo ja tulen kotiin ja menen heti nukkumaan ja kun minä näin se sitten hänen miehensä soitti minun miehelle, ”anteeksi, että hän tekee näin, hänellä on allergia”, mutta mä sanoin miehelle, jos hänellä on allergia, voi sanoa ”oi, no kiitos” ja jättää sen johonkin paikkaan tai vessaan ja sanoo ”anteeksi, toisen kerran ei tarvitse ostaa, mulla on allergia”, mutta hän sanoo ”ei, ei, en halua”, tosi hankala...mä sanoin miehelle ”toisen kerran en mene”. [...] Mä sanoin miehelle ”en aio ostaa kenellekään enää kukkia”.” (informantti 7).

Suomalaisten käyttäytyminen on eräänlainen peili, joka heijastaa maahanmuuttajalle kuvan hänestä itsestään uudessa asuinmaassa. Tämä peilikuva kertoo heille sen, kuinka suomalaiset heidät näkevät ja sijoittavat osaksi ympäristöään. Kun maahanmuuttaja pelkällä olemassaolollaan tai hyvätahdon eleillään herättää suomalaisissa negatiivisia reaktioita, ei se kuva, joka näistä reaktioista maahanmuuttajalle itsestään syntyy, rohkaise heitä solmimaan suhteita suomalaisiin. Toiseuden tiedostaminen itsessään lisää varovaisuutta ihmissuhteissa. Kun suomalainen taas kertoo ilahtuneensa tuttavuudesta, maahanmuuttajasta tulee tällöin osa sitä yhteisöä, jonka suomalainen kokee omakseen. Tällöin se kuva, jonka suomalainen käytöksellään heijastaa maahanmuuttajalle voi saada aikaan tunteen kuulumisesta.

4.3. Ryhmät

Tässä osiossa tarkastelun kohteena ovat tutkittavien suhteet kolmeen eri ryhmään: suomalaisiin, muihin maahanmuuttajiin ja marokkolaisiin. Edellä olevissa osioissa on tarkasteltu ystävyys- ja naapuruussuhteita näihin edellä mainittuihin ihmisryhmiin. Tässä osiossa tarkoitetaan sitä, mikä merkitys näillä kolmella eri ihmisryhmällä yleisesti on tutkittavien ihmissuhteissa.

Kun tutkittavilta kysyttiin tunsivatko he ihmisiä muilta paikkakunnilta Suomesta, lähes jokainen vastasi kyllä. Nämä tuttavat olivat usein aviomiehen vanhoja suomalaisia, marokkolaisia tai muita maahanmuuttajatuttavia, joihin informantitkin olivat tutustuneet. Suurin osa näistä tuttavista asui Helsingissä. Suomalaiset edustavat ’merkittäviä toisia’ tutkittaville. Vaikka sekä ystävyys- että tuttavuusosiossa kävi ilmi se, että suomalaisiin oli vaikea tutustua, toivottiin heistä tulevan niin ystäviä kuin tuttaviakin. Yhdellekään informantille suomalaiset eivät olleet yhdentekeviä. Suomalaiset muodostavat ryhmän, jonka avulla marokkolaiset rakentavat kuulumistaan Suomeen. Suhteissaan suomalaisiin maahanmuuttajat joutuvat käsittelemään niitä reaktioita, joiden kautta syntyvät tunteet kuulumisesta, kodista, toiseudesta tai ulkopuolisuudesta, eräänlaisesta ei-paikasta.

Toiset maahanmuuttajaryhmien edustajat ovat yhtä lailla 'toisia' suomalaisille kuin marokkolaisetkin. Tosin suomalainen ei välttämättä pysty erottamaan venäläistä maahanmuuttajaa suomalaisesta pukeutumisen ja ulkonäön perusteella. Marokkolaisen tai irakilaisen maahanmuuttajanaisena suomalainen kuitenkin erottaa ulkonäön ja pukeutumisen perusteella suomalaisesta. Sitä vastoin suomalainen ei todennäköisesti erottaisi marokkolaista ja irakilaista maahanmuuttajanaista toisistaan. Marokkolaisilla tutkittavilla oli suhteita moneen eri maahanmuuttajaryhmään somaleista bangladeshilaisiin. Ystävyysosiossa tuli ilmi, ettei somaliystävän islaminuskoisuus ollut ratkaiseva tekijä ystävyuden synnyssä. Usein tutkittavat saattoivat muslimiystävistään puhuessaan korostaa sitä, että ”ystävä oli hyvä muslimi”. Tämä on voinut olla yksi syy ystävyuden syntyyn, mutta edellä mainitut kommentit oli tarkoitettu todennäköisemmin korostamaan ystävän hyviä luonteenpiirteitä:

”on ollut joskus Saudi-Arabiasta yks nainen, se oli hyvä esimerkki, minä tykkäsin häntä liian paljon ja oli uskonnollinen, muslimiuskonto, mutta siis oikea islam...ei, ei... mitä minä, me aina katsotaan ja me kuunnellaan, minä tykkäsin häntä liian paljon, mutta hänkin muutti” (informantti 1).

Suhteet muihin maahanmuuttajiin syntyivät siis samalla tavoin kuin suomalaisiin: ihmisen luonteen perusteella.

Maahanmuuttajaryhmät, joista kukaan tutkittavista ei omannut ystäviä olivat irakilaiset ja iranilaiset, vaikka he muodostavat tutkittavien paikkakunnalla varsin suurilukuisia maahanmuuttajaryhmiä. Paikkakunnalla, jossa informantit 1-5 asuvat, kävivät irakilaiset eri moskeijassa kuin marokkolaiset tai somalit. Marokkolaiset ovat pääosin sunnamuslimeja ja irakilaiset ja iranilaiset lähinnä shiiamuslimeja. Vaikka tutkittavat tekevät selvän eron irakilaisiin ja iranilaisiin, osan mielestä sekä shiialaisten että sunnalaisten uskonnot ovat pohjimmiltaan samoja kun taas esimerkiksi informantti 2:n mielestä kyseessä ovat aivan eri uskonnot. Tutkittavat itse määrittelevät eroja irakilaisiin ja iranilaisiin seuraavasti:

”Ils [irakiens] ont leur Mosquée [ici dans notre ville], c'est différent de notre religion. Ils ne sont pas bien, on ne s'entend pas avec eux. Ils nous remarquent mals, les habits. [...] Notre façon de s'habiller, façon de parler, de rire, c'est pas comme eux, eux c'est tout noir. [...] C'est pas l'islam, c'est pas l'islam! Nous faisons pas la prière comme eux, c'est différent, la religion. [...] Nous nous habillons pas en noir, [pour] nous c'est moche, triste.” (informantti 2). (Heillä [irakilaisilla] on oma moskeija [paikkakunnallamme], se eroaa meidän uskonnosta. He eivät ole hyviä, emme tule toimeen heidän kanssaan. Heidän pukeutumisensa on meille outoa. [...] Meidän tapamme pukeutua, tapa puhua, nauraa, ei ole niin kuin heillä, heillä kaikki on mustaa. [...] Se ei ole islamia, se ei ole islamia! Me emme rukoile kuten he, se on erilaista, se uskonto. [...] Me emme pukeudu mustiin, [meistä] se on rumaa, ankeaa).

”on sama [moskeija iranilaisten kanssa], mutta iranilaiset eivät tule moskeijaan koska, mitäs mä voin sanoa...esimerkiks teillä on ortodoksi ja katolik, meilläkin on shiia ja sunna, ja ne...sunn hyväksyvät shiia,

shiia eivät hyväksy sunna ja harvoin kun he [shiialaiset] tulevat moskeijaan, jos on juhla tai jotain...mutta sama uskonto[...]kun mä tapasin joku shiia, se haluaa niin kuin riidellä, mutta mä sanon hänelle, me olemme molempia muslimilaisia, jos, jos esimerkiksi meillä on sama, me rukoilemme melkein sama, mutta se on vähän ero kuin esimerkiksi meillä on juhla, rukous juhla, se on niin eri, mutta he uskovat Muhammediin, he uskovat Koraaniin.” (informantti 7).

Informantti 1 huomauttaa myös eroista uskontoon liittyvissä seikoissa, mutta näkee suurimmat erot kuitenkin muualla:

Informantti 1: ”Et dans la religion, les femmes misent des vêtements noirs pendant deux mois, meillä ei oo tätä. [...] Minä en tiedä tarkkaan, mutta he laittavat ja itkevät ja...se on vähän ihme meillä, he rukoilevat erillä tavalla kun meitä...Ils ne font pas le ramadan” (Ja uskonnossa naiset laittavat mustat vaatteet kahdeksi kuukaudeksi, meillä ei oo tätä [...] Minä en tiedä tarkkaan, mutta he laittavat ja itkevät ja...se on vähän ihme meillä, he rukoilevat erillä tavalla kun meitä...He eivät noudata ramadania, paastokuukautta.)

-alors, c'est pour ça qu'il y a deux mosquées parce que les façons sont si différents? (eli siis sen takia, kun uskontoon liittyvät tavat ovat niin erilaisia, niin on kaksi moskeijaa?)

I1: ”je crois que le contacte n'est pas entre nous, c'est pas pour la religion, mais autre chose aussi.[...] C'est pas pour la religion, pas du tout pour la religion, mais, leur façon de penser, de vivre, c'est pas comme la nôtre, pas du tout comme la nôtre ” (minä luulen, että meidän välillä ei ole yhteyttä, se ei johdu uskonnosta, mutta muista asioista myös. [...] Se ei johdu uskonnosta, ei ollenkaan uskonnosta, mutta heidän tapansa ajatella, elää, se ei ole sama kuin meillä, ei ollenkaan niin kuin meillä)

Informantti 1 epäili, että suomalaiset ovat elämäntavoiltaan ja ajatusmaailmaltaan lähempänä marokkolaisia kuin irakilaiset. Eräästä irakilaisesta naisesta, johon informantti oli tutustunut työvoimatoimiston kurssin kautta hän totesi: ”Minusta tuntuu että meillä on erilaiset aivot”. Tämän lisäksi hänen mielestään ”suomalaiset ovat vielä avoimempia kuin irakilaiset”. Kuitenkin kuten informantti 7:nkin kertomuksesta käy ilmi, irakilaiset ja iranilaiset hakeutuvat marokkolaisten seuraan. Myös informantti 1 kertoo tästä:

”Les irakiens, j'ai remarqué qu'ils veulent le contact avec les marocains et il y a des ehdotus...comment dire ça...des propositions, ils veulent venir chez moi et chez mes amis, mais on ne veut pas, ils sont différents. [...] Ils veulent aussi le contact avec nous, elles ont fait des propositions avoir des amis, plus...trois fois, plus, mais on ne veulent pas. Tulemme toimeen suomalaisten ja somalialaisten kanssa, ja toisten kanssa kuin irakialaisten.” (informantti 1). (Irakilaiset, olen huomannut, että he haluaisivat kontakteja marokkolaisten kanssa ja heillä on ehdotus...miten sen sanoisi...ehdotuksia, he haluavat tulla minun ja minun ystäväni luo, mutta me emme halua, he ovat erilaisia. [...] He haluavat myös pitää yhteyttä meidän kanssa, he ovat tehneet ehdotuksia ystävien saamiseksi, enemmän...kolme kertaa, enemmän, mutta me emme halua. Tulemme toimeen suomalaisten ja somalialaisten kanssa, ja toisten kanssa kuin irakialaisten.)

Vaikka siis marokkolaisille merkittävät toiset, suomalaiset, eivät osaisikaan ensi näkemältä tehdä eroa marokkolaisen ja irakilaisen maahanmuuttajan välillä, tekevät marokkolaiset maahanmuuttajat itse eroa irakilaisiin ja iranilaisiin. Syiksi tähän tutkittavat mainitsivat muun muassa eroavat elin- ja ajattelutavat sekä erot uskontoon liittyvissä kysymyksissä. Eron tekeminen irakilaisiin ja iranilaisiin on marokkolaisten tapa erottautua eräästä toisesta maahanmuuttajaryhmästä Suomessa. Vaikka suomalaisilta tämä eronteko jäisikin huomaamatta, on se tärkeää marokkolaisille tutkittaville heidän maahanmuuttajuusprosessiin kuuluvassa paikantumisessa Suomeen.

Kun tutkittavat tulivat Suomeen, he eivät tunteneet uudesta asuinmaastaan ketään muita kuin aviomiehensä. Ensimmäiset kosketukset muihin marokkolaisiin syntyivät miehen kautta. Tutkittavat tuntevat kaikki muut paikkakuntansa marokkolaiset. Marokkolaisia tunnetaan myös muualta Suomesta. Nämä ovat muualla asuvien suomalaisten ja muiden maahanmuuttajattavien tapaan usein aviomiehen kanssa yhteisiä tuttavuuksia, jotka aviomies on tuntenut jo ennen vaimon tuloa Suomeen.

Vaikka kaksi informanttia nimesi paikkakuntansa kaikki marokkolaiset naiset ystävikseen ja jokaisella tutkittavalla tuntui olevan marokkolaisia ystäviä tai kavereita, ei esimerkiksi tieto muista marokkolaisista uudessa asuinmaassa helpottanut kotimaasta lähtöä:

”ei vaikuttanut, kun minä en tunne heitä, en tiennyt minkälaisia ihmisiä ne ovat vaikka on tässä marokkolaisia.[...] Tulenko minä toimeen heidän kanssa tai en.” (Informantti 1).

Kun alussa maahanmuuttajat eivät osaa uuden asuinmaan kieltä, saattaa muista saman kulttuurisen ryhmän edustajista tulla heille tällöin tärkeitä. Tutkittavat kertoivatkin, kuinka tietyistä asioista oli esimerkiksi helpompi puhua marokkolaisten ystävien kanssa kuin suomalaisten tai muiden maahanmuuttajien kanssa:

”niin, me puhutaan aina yhdessä...aina kun tulee, esimerkiksi kun minä tulin tänne, ei mulla ollut ystäviä eikä mitään, mutta koska on marokkolaisia sitten meillä on sama maa ja me puhutaan ja sitten tutustutaan ja voi tulla et hyvä kaveri ja tulla sitten niin...”(informantti 1).

Informantti 1 kuitenkin korostaa, etteivät alussakaan esimerkiksi kaikki paikkakunnan marokkolaiset naiset olleet tärkeitä, vaan vain ne marokkolaiset, jotka olivat hänen ystäviään.

Suomessa on vaikea järjestää marokkolaisia juhlia kotona. Esimerkiksi lapsen syntymäjuhlaan tulee kutsua suuri määrä naapureita, ystäviä ja tuttavuuksia. Uskonnollisista juhlista esimerkiksi uhrijuhlaa Eid al Adhaa juhlitaan usein yhdessä ja tällöin vieraita saattaa tulla muualtakin

Suomesta. Suomessa asuntojen koot ovat pienempiä ja usein tutkittavat mainitsivatkin tämän erona Marokkoon. Vaikka lähes kaikki informantit olivat vierailleet toisten marokkolaisten luona toisella paikkakunnalla, koettiin vierailut toisille paikkakunnille hankalaksi juuri tästä syystä. Seuraavassa kuvaus informantti 3:n järjestämistä lapsen syntymäjuhlista, jotka oli järjestetty informantti 3:n asuinlähiön kerhotiloissa:

”Juhla alkoi ruokailulla – ennen sitä istuttiin vain ja juteltiin. Ensin tuli leipää, lammasta, jossa luumuja ja manteleita. Sitten riisiä, jossa mantelirouhetta. Meidän ”sekalaisessa” [suomalaisia, marokkolaisia, muita maahanmuuttajia] pöydässä naureskeltiin eri syömistavoille ja keuhuttiin kilvan ruokaa, jonka informantti 3:n äiti oli valmistanut.

Naisia oli paikalla n. 25-30. Lisäksi oli lapsia. Marokkolaiset olivat pukeutuneet pitkiin mekkoihin, joissa oli upeat koristelut ja värit. Tanssin aikana lantiolle sidottiin vyö, joka korostaa lantion liikettä tanssittaessa. Marokkolaiset ovat innokkaita tanssimaan – kaikilla oli hauskaa vaikka tila oli ahdas ja ”leikkaussalivalaistuksessa”. Musiikki oli marokkolaista.

Informantti 1 taisi olla ainut [marokkolainen], jolla ei ollut marokkolaistyylisiä vaatetta, vaan upea juhlapuku suomalaisesta vaateliikkeestä. Sitä ihasteltiin suomalaisten ja marokkolaisten taholta. Informantti 1:n vastaus oli: ”On niin harvoin juhlia, niin halusin jotain kaunista”. Siitä varmaan johtui myös yli 1 h kestävä ehostus: juhliin oli selvästi panostettu paljon!

Kun marokkolaiset tanssivat, he vähän väliä huusivat ilmoille rukouksen, jonka jälkeen yksi naisista huusi ”kielihuutoa”. Suomalaiset tyytyivät lähinnä katselemaan.

Näki selvästi, että naiset nauttivat juhlista. Jokainen ehosti meikkejään, ulkonäköön oli panostettu, juttuja ja naurua riitti. Jossain vaiheessa osa naisista piti rukoushetken ja osa halusi jo päästä tanssimaan. Pettyneitä oltiin myös silloin kun oli kahvin aika ja musiikki seisahtui. Kahvihetken jälkeen minun piti lähteä, joten en nähnyt juhlien viimeistä kahta tuntia. Mukavaa menoa oli jatkunut kuulema klo 20 saakka. Sekä informantti 1 että 2 mainitsivat tilaisuuksista, jotka olivat sunnuntaisin vain naisille. Se oli kuulema ollut todella mukavaa ja siellä oli aina käynyt paljon naisia. Nyt ongelma on ettei ole sopivaa paikkaa löydetty kokoontumiselle, mutta naistenjuhlien perusteella voi sanoa, että osanottajia olisi!” (KP 6.1.2002)

Paikkakunnalla, jossa informantit 1-5 asuvat, marokkolaiset naiset tapasivat usein toisiaan samassa kerhotilassa, jossa informantti 3 järjesti lapsensa syntymäjuhlan. Naiset kokoontuivat tiloihin säännöllisesti kerran viikossa ja mukana saattoi olla myös suomalaisia ja muita maahanmuuttajia:

”me tehhään, leivotaan jottain kotona, otetaan ne sitten mukaan ja siinä sitten kahvia ja teetä ja joka nainen ottaa mukaan ne ja sitten tarjotaan pöydälle ja istutaan ja nauretaan jotakin, des blagues (vitsejä)...ja rukoilemme siinä kun aurinko laskee, vain yksi kerta ja siivotaan sitten, kaikilla on vuoro, vuorosivous, joka kaksi naista” (informantti 5).

”Oui, j’y suis allée plusieurs fois, mais pas souvent parce que j’étais enceinte alors aux moments j’étais un peu malade. [...] [C’est] pour se voir, pour s’amuser un peu, pour fêter la fête...” (informantti 3). (Kyllä

kävin useita kertoja, mutta en usein, koska olin raskaana ja silloin tällöin olin vähän sairaana. [...] [Siellä] me tavataan toisiamme ja pidetään hauskaa vähän ja juhliitaan)

”viime kesänä meillä oli tuo [kerhotila] joka lauantai, me oltiin...lauantai tai sunnuntai oli, me käytiin siellä, jokainen tuo oma jotakin, esimerkiksi minä leivon jotakin ja on, me ostetaan maito ja kahvi ja kaikki siellä, me ollaan siellä, me keskusteltiin ja tanssittiin ja kerrottiin vitsejä. [...] On, se tuli joku, joku X:n [informantti 1:n ystävä Dominikaanisesta tasavallasta] kaveri tuli, ja hän ei puhunut arabiaa mutta me kyllä...ymmärtää meitä, ja oli muitakin, oli joskus algerialaisia mutta nyt ei enää. Suurin osa marokkolaisia, on suomalaisiakin, joilla on miehiä Marokosta. [...] Oli vaan naisia, miehiä ainakin kiinnostaa vaan sitä jalkapallosta, ja naiset ei sitä halua varmaan, me aina halutaan tanssia, keskustella, kertoa vitsiä ja juttuja, meillä on erilaisia juttuja” (informantti 1).

Vaikka tutkimushetkellä tila ei enää ollut naisten käytössä, saatettiin kokoontumisia ja pienimuotoisia juhlia järjestää spontaanisti jonkun kotona:

”mutta, me juhliitaan joskus vaikka ei ole mitään juhla, minä voin vain kutsua minun kaveri, kavereita ruokalle ja me tehhään musiikkia, tanssitaan, sama jos meillä on joku juhla, se riippuu vaan meistä” (informantti 1).

Yhteiset juhlat, joissa tarjotaan marokkolaisia ruokia ja leivonnaisia, tanssitaan marokkolaisen musiikin tahdissa ja seurustellaan suurimmaksi osaksi arabiaksi ovat tilaisuuksia, joissa muiden marokkolaisten maahanmuuttajien läsnäolo konkretisoituu yksilölle. Juhlita olisi hankala järjestää ilman näitä muita marokkolaisia. Vaikka muihin marokkolaisiin ei muutoin pidettäisikään yhteyttä, ovat juhlatilaisuudet mahdollisuuksia ’olla kuin kotona’. Informanttien naistentapaamiset kerhotilassa eivät kuitenkaan olleet tarkoitettu vain marokkolaisille. Se, että marokkolaisia tapoja ylläpidetään esimerkiksi juhlien ja ruoan avulla muistuttavat maahanmuuttajia omasta taustastaan, jota he kantavat mukanaan myös muissa, jokapäiväisissä tilanteissa. Marokkolaisten juhlien avoimuus muillekin kuin marokkolaisille ja toiseuden esiintuminen voidaan nähdä keinona rakentaa omaa kuulumistaan Suomeen oman toiseuden kautta.

”Informantti 6 tuntui arvostavan paljon naapurikaupungissa olevaa [marokkolaista] ryhmää ja moskeijaa, siellä ihmiset juhlivat yhdessä ja muutenkin on ilmeisesti paremmin kuin omassa kaupungissa.” (KP 13.3.2002).

Elizabeth Bott jakaa sosiaaliset verkostot avoimiin (loose-knit) ja suljettuihin (close-knit). Kun esimerkiksi yksilön sosiaalisen verkoston jäsenet tuntevat suurilta osin kaikki toisensa, voi tämäntyyppistä sosiaalista verkostoa sanoa suljetuksi. Avoimessa verkostossa taas jäsenet eivät tunne lainkaan tai vain muutamat sen jäsenistä tuntevat toisensa. (Bott 1957, 60.) Tästä samasta ilmiöstä puhuu Magdalena Jaakkola kuvatessaan Ruotsissa asuvien suomalaisten

sosiaalisten verkostojen avoimuutta tai sulkeutuneisuutta. Jaakkola näkee, että avoin verkosto mahdollistaa yksilölle vapaammat suhteet verkoston jäsenten kanssa. Kun yksilön verkostoon kuuluvat ihmiset eivät tunne toisiaan on yksilön mahdollista käyttäytyä eri tavalla eri ihmisten kanssa. Jaakkolan tutkimuksessa suomalaisten oli mahdollista valita vapaammin keskustelun aiheet ruotsalaisten kanssa, kun taas suomalaisten kanssa puhuttiin usein juuri kotimaahan liittyvistä asioista. (Jaakkola 1984b, 73.) Tutkittavat molemmilla paikkakunnilla tunsivat kaikki paikkakunnan toiset marokkolaiset maahanmuuttajat. Esimerkiksi informantti 5 tunsi kaikki informantti 3:n marokkolaiset ystävät. Muiden maahanmuuttajien ja suomalaisten kanssa näin ei välttämättä ollut. Tutkittavien marokkolaiset ihmissuhteet olivat toisin sanoen suljettuja verkostoja ja muut avoimia. Mahdollisuus puhua kotimaasta sekä yhteiset Marokkoon liittyvät juhlat ja tapaamiset erottivat marokkolaiset ystävät ja tuttavat muista ystäväistä ja tuttavista. Kuitenkaan se, mitä marokkolaisten, muiden maahanmuuttajien ja suomalaisten ystävien kanssa tehtiin ei juuri eronnut toisistaan. Myös marokkolaisten maahanmuuttajien tapauksessa on mahdollista nähdä tietty vapaus suhteissa suomalaisiin ja muihin maahanmuuttajiin kun tarkastellaan esimerkiksi keskustelun aiheita. Suljetuissa, toisiin marokkolaisiin liittyvissä verkostoissa Marokko kulkee mukana aina, vaikkakin se konkretisoituu ainoastaan silloin tällöin keskusteluissa ja tekemisissä. Osiossa **5.3. Kotona vai matkalla** pohditaan lisää marokkolaisen ryhmän merkitystä tutkittavien toimijuutta ajatellen. Toimijuutta tarkasteltaessa on mahdollista hahmottaa muiden marokkolaisten vaikutusta esimerkiksi pukeutumiseen liittyviin seikkoihin.

5. TOIMIJUUDEN TILAT (KULTTUURINEN TILA II)

5.1. Julkinen tila

Toimijuuden samoin kuin sosiaalisten suhteiden tarkastelussa keskitytään kodin ulkopuolisiin kohtaamisiin ja tapahtumiin. Toimijuus julkisissa tiloissa hahmottuu niiden tilanteiden kautta, joissa maahanmuuttaja joutuu tekemisiin ihmisten kanssa esimerkiksi kadulla, linja-autossa ja kaupassa. Aikaisemmassa sosiaalisia suhteita käsittelevässä osiossa tutkittavat kertoivat vaatetuksen ja ulkonäön vaikutuksesta sosiaalisten suhteiden muodostumiseen. Julkisissa tiloissa liikkuvien ihmisten huomio kiinnittyy ensimmäiseksi kanssaliikkujien ulkonäköön, mutta usein vain silloin jos ulkonäkö on jollain tavalla yleisestä poikkeava. Informantti 1 tekee eroa syihin, miksi ihmiset kiinnittävät kadulla huomiota marokkolaisiin naisiin: toiset kiinnittävät huomiota suomalaisesta valtavirrasta poikkeavaan ulkonäköön ja pukeutumiseen,

mutta toisten katseista voi aistia eräänlaisen rasistisen katseen, jota informantti kuvailee pahaksi ja kunnioituksen puutteeksi.

Informantti 1: ”se ärsyttää minua joskus, se [että ihmiset] kiinnittää huomiota, mutta se riippuu joskus ihmiset katsovat sillä tavalla, että he vaan katsovat joku erilainen ihminen, mutta jotkut paha, paha...”

-katsovat pahalla?

I1: ”niin, niin, he eivät kunnioita meitä” (informantti 1).

Esimerkiksi informantti 4:n mielestä Helsinki oli miellyttävämpi kaupunki kuin paikkakunta, jossa hän asui, sillä ihmiset Helsingissä ovat tottuneet ulkomaalaisiin. Huivia käyttäviin musliminaiisiin ei kiinnitetä samalla tavalla huomiota Helsingissä kuin pienemmillä paikkakunnilla ja Helsingissä ihmiset myös puhuvat informantti 4:n mukaan normaalisti maahanmuuttajille. Omalla paikkakunnallaan informantti 4: n puhuessa suomalaisille, reaktio ”anteeksi minä en kuule” suomalaisten puolelta oli hänen mielestään merkki siitä, että suomalaiset eivät halunneet ymmärtää maahanmuuttajaa tai keskustella hänen kanssaan.

Osa tutkittavista olikin sitä mieltä, että Etelä-Suomen kaupungeissa ihmiset olivat ystävällisempiä ja avoimempia kuin ihmiset heidän omalla paikkakunnallaan:

”Helsinki [est] très vivant, les gens [sont] charmants, pas trop froids, ils sont toujours ouverts par rapport à X [la ville ou habite l’informateur 2] [ou les gens sont] toujours fermés, toujours souriants [à Helsinki], à X [la ville ou habite l’informateur 2] je vois toujours la tristesse, toujours la tristesse, je ne sais pas pourquoi.” (informantti 2). (Helsinki [on] hyvin eläväinen, ihmiset [ovat] viehättäviä, eivät liian kylmiä, he ovat aina avoimia verrattuna X:n [kaupunkiin, jossa informantti 2 asuu] [jossa ihmiset ovat] aina sulkeutuneita, aina hymyileviä [Helsingissä], X:ssa [kaupunki, jossa informantti 2 asuu] näen aina surua, aina surua, en tiedä miksi.)

Informantti 5:n mielestä Helsinki on kuitenkin liian iso kaupunki ja hänelle on tärkeää tuntea kaikki muut marokkolaiset asuinpaikkakunnallaan. Vaikka informantti 2 korosti helsinkiläisten olevan avoimempia kuin paikkakuntansa ihmiset, hän piti myös parempana asua pienemmällä paikkakunnalla, jossa asuminen oli halvempaa ja kontrolli kahdesta teini-ikäisestä tyttärestä helpompaa.

Sosiaaliset suhteet -osiossa tutkittavat nostivat esille vaikeuden tutustua suomalaisiin. Tuntemattomalle ihmiselle puhuminen esimerkiksi kaupassa voi olla vaikeaa jos kielitaito on heikko. Osalle tutkittavista englanti oli kieli, johon turvaututtiin silloin, kun suomen kielen taito ei riittänyt, mutta tällöinkään ei kommunikointi välttämättä onnistunut:

”au magasin, au bureau je parle un peu finnois, mais surtout l’anglais, quand je vais voir un papier, pour faire des provisions...je peux parler finnois, mais je ne comprendrai pas tout ce que dit l’autre, comme ça je

parle anglais et l'autre parle anglais difficilement, comme ça je comprends un peu ce qu'il dit. [...] Parce que les finlandais n'ont pas de langue, anglais facile...même les jeunes au kauppa quand je, je parle avec eux anglais, ils parlent aussi, même que moi anglais, moi je parle l'anglais difficilement, et eux, aussi ils parlent difficile" (informantti 2). (kaupassa, toimistossa minä puhun vähän suomea, mutta varsinkin englantia, kun menen jonkun paperin takia, ostoksille...minä voin puhua suomea, mutta en ymmärtäisi kaikkea mitä toinen sanoo, siksi puhun englantia ja toinenkin puhuu englantia vähän huonosti, sillä tavalla ymmärrän vähän mitä toinen sanoo. [...]) Koska suomalaisille ei englannin kieli helppoa...nuoretkin kaupassa kun minä, minä puhun heidän kanssaan englantia, he puhuvat myös, samoin kuin minä englantia, minä puhun englantia vähän huonosti ja he, myös he puhuvat vähän huonosti.)

"mulla on suomalainen kavereita, minun kavereita, se [kommunikointi] meni ihan hyvin, minä en tiiä...yks hammaslääkäri, minä puhun englantia joku kaks vuotta sitten, minä puhun englantia ja tämä lääkäri, hän sanoo sitten "en minä puhu englantia", en ymmärrä..." (informantti 5).

Tutkittavat kertoivat, että suomalaisille puhuminen ei ollut heille ongelma. Suomalaiset pystyivät ulkonäön perusteella arvaamaan, että kyseisellä henkilöllä saattoi olla vaikeuksia suomen kielessä ja useimmat informantit pitivät suomalaisia yleensä ystävällisinä ja avuliaina. Kuitenkin ennen kuin suomalaisille alettiin puhua, saatettiin arvuutella, oliko henkilö mahdollisesti halukas vastaamaan:

"no se riippuu millainen ihminen, jos en tiedä kuka hän on, en tunne ehkä vaikeampi kysyä tai jotain, mutta jos on nuori mä voin kysyä helposti, mutta jos on vähän vanha, sitten ujo tai ei tykkää tai, mutta kun mä kysyn ne vastaavat hienosti ja niin..." (informantti 7).

-comment ils réagissent les finlandais [quand tu leur parles]? (kuinka suomalaiset reagoivat [kun puhut heille]?)

Informantti 3: "Très bien, je parle avec eux, n'est-ce pas comme ça. Parce qu'ils savent déjà que je suis une étrangère, alors c'est pas la peine de...même si je fais des erreurs, je comprends mal ou bien, je comprends [quand même], c'est pas grave." (informantti 3) (Erittäin hyvin, minä puhun heidän kanssaan, eikä vain, noin vain. Koska he tietävät jo, että olen ulkomaalainen, joten ei ole mitään syytä...vaikka minä tekisin virheitä, ymmärrän hyvin tai huonosti, ymmärrän [kuitenkin], se ei ole vakavaa.)

"ei, tää yks mä mietin, mä ajattelin, että tää on hyvä asia siis suomalaisilla, siis vaikka he ei ymmärtä, he ymmärtävät, että sä oot suomalainen ei...että sä oot ulkomaalainen. He halusivat auttaa monta kertaa. Ei mulla tule semmonen ujo tai en mä sano, et en mä voi. Ei, kyllä mä voin puhua ihan, pääasia että mä, le message reçu (viesti ymmärretty), et ihminen ymmärtää mitä sanoo" (informantti 6).

Tietyt tilanteet julkisissa tiloissa vaativat suomen kielen taitoa, joka saattaa tutkittavien omasta mielestä olla heillä vielä puutteellinen:

Informantti 7: "kun kävin sairaalassa ja lääkärissä, kun lääkäri sanoi joku sana, mitä mä voin sanoa scientific (tieteellinen), joku sana, niin sitten on vaikea ymmärrä ja se on tärkeä asia, jos minä sanon tietoa väärin, jos mä sanon joku tieto väärin, sitten hän anna joku lääke väärin, niin, mutta kaupungissa en, en tarvii [apua suomen kielessä], mutta lääkärin kanssa pelkään että sanon joku asia väärin"

-puhuuks lääkärit suomessa englantia? Ootsä yrittäny puhua englantia niitten kaa?

I7: ”en, tänään mä kävin keskussairaalassa ja mä puhun lääkärin kanssa suomea ja se meni hyvin ja se sano, että ymmärrän ja näin ja mä sanon se uudestaan ja se sano ymmärsitkö ja mä sanoin näin ja näin ja näin” (informantti 7).

Myös itsensä ja tunteiden ilmaiseminen uudella kielellä voi muodostua joskus ongelmaksi. Informantti 1, jonka suomen kieli oli tutkimushetkellä varsin sujuvaa, kertoi, että hänelle tulee välillä tilanteita, joissa toivoisi jonkun tulkitsevan hänen tuntojaan. Informantti 1 ymmärtää hyvin mitä suomalaiset hänelle puhuvat, mutta hänelle itselleen jää tunne, ettei hän saa sanotuksi juuri sitä, mitä tuntee ja haluaisi sanoa. Tunne kielitaidon riittämättömyydestä, epävarmuus siitä, onko tilanteet ymmärretty oikein sekä oman itsensä ilmaisun vajaavaisuus voivat korostaa maahanmuuttajan toiseuden tunnetta ja voivat johtaa myös ulkopuolisuuden tunteeseen. Toisaalta onnistumiset suomen kielellä vahvistavat tunnetta siitä, että maahanmuuttaja hallitsee tilanteen. Kun ympärillä oleva maailma tulee ymmärrettäväksi, voi se edesauttaa kuulumisen tunteiden kehittymistä.

Tämän osion alussa kävi ilmi se, kuinka suomalaiset katseiden kautta rakentavat suhdettaan maahanmuuttajaan. Katseiden ja kielellisten reaktioidensa lisäksi suomalainen voi käytöksellään osoittaa maahanmuuttajalle mielipiteensä hänestä ja tämän paikasta, tai ei-paikasta, Suomessa. Informantti 4:n kokemus siitä, kuinka kukaan ei tule istumaan hänen viereensä linja-autossa, vaikka kyseessä olisi ruuhka-aika, on yksi esimerkki tilanteesta julkisessa tilassa, jossa maahanmuuttaja suomalaisten reaktioiden seurauksena alkaa pohtia paikkaansa Suomessa. Toinen esimerkki oman paikan hahmottamisesta koskee toimijuutta kaupassa. Vieraillessani kerran informantti 1:n kotona yksi informantin maahanmuuttajaystäväistä kertoi pahoittaneensa mielensä kun häntä oli epäilty varkaudesta eräässä vaatekaupassa. Informantti 1:llä oli myös kokemuksia vastaavanlaatuisesta tilanteesta:

”Informantti 1:llä on vähän samantyyppinen kokemus, kun hänet pysäytettiin Maxi Makasiinin kassalla ja pyydettiin näyttämään laukkunsa sisällön, ja kun sieltä ei löytynyt mitään (tietenkään), niin ei edes pyydetty anteeksi. Nyt informantti 1 sanoi jättävänsä aina laukkunsa säilytykseen, ettei ”niillä” ole mitään syytä epäillä, että hänellä olisi jotain esim. laukussaan. Tämä epäily varkaudesta oli loukannut kovasti informanttia, sillä hänet on hyvin kasvatettu ja hän ei ole koskaan, ei edes pienenä, varastanut.” (KP 17.2.2002)

Suomalaisten katset, reaktiot maahanmuuttajien heille puhuessa ja maahanmuuttajien toimiessa julkisissa tiloissa kuten matkustaminen linja-autossa ja ostosten tekeminen kaupassa saavat aikaan reaktioita myös maahanmuuttajissa. Riippuen suomalaisten reaktioista, maahanmuuttaja liikkuu kulttuurisen tilan pisteillä toiseuden, kodin ja ei-paikan välillä.

Suomalaisten katse silloin, kun se tunnistaa marokkolaisessa naisessa toisen, vahvistaa myös marokkolaisen naisen itsensä tuntoa toiseudesta, mutta ei välttämättä tunnetta ei-paikasta. Kun katse on informantti 1:n sanojen mukaan ”paha”, korostuu suomalaisten reaktioiden perusteella tunteet toiseuden lisäksi marokkolaisten naisten kuulumattomuudesta Suomeen. Suomalaisten avuliaisuus ja onnistumisen kokemukset esimerkiksi lääkärissä käynnin jälkeen vahvistavat kuulumattomuutta ja tunnetta kodista. Kun maahanmuuttaja ei ruuhkabussissa saa ketään viereensä tai joutuu syyttä myymälävarkauksesta epäillyksi, eivät tunteet toiseudesta muodostu positiivisiksi, vaan ne vahvistavat tunnetta kuulumattomuudesta ja ei-paikasta.

5.2. Koulutus ja työ

Kouluttautuminen ja työ ovat teemoja, jotka nousivat tutkimukseen tutkittavien itsensä ansiosta. Jokainen informantti oli joko opiskellut tai ollut töissä ennen Suomeen tuloaan ja opintojen tai töitten jatkaminen Suomessa tuli esille jokaisen tutkittavan kertomuksessa. Esimerkiksi informantti 1, jolta opinnot olivat jääneet kesken avioliiton solmimisen ja Suomeen tulon vuoksi, korosti opintojen tärkeyttä. Tullessaan Suomeen hän oli alkanut oma-aloitteisesti opiskella suomea, koska ei ollut päässyt suomenkurssille:

”kun minä tulin [tulin Suomeen], ensimmäisestä viikosta minä tulin raskaaksi, raskaana ja en pystynyt, minä halusin ja kävin työvoimatoimistossa etsimään kurssia, koska halusin jatkaa opiskelua, se on minun elämäni, mutta en pystynyt, raskaus oli vaikea, ja vielä ei löytänyt, alussa en löytänyt kurssia, kurssi oli vain...pakolaisille oli kurssi, mutta meille ei ollut. Halusin kovasti opiskella ja silloin kun ei oli ja en pystynyt, minä lainasin kirjoja ja opiskelin kotona itse ja halusin kovasti puhua suomea, se helpottaa paljon asioita” (informantti 1).

Jokainen informantti oli käynyt Suomessa työvoimatoimiston järjestämiä, maahanmuuttajille tarkoitettuja kursseja, joissa tavoitteena on oppia suomen kieltä ja taitoja, joita tarvitaan suomalaisessa työympäristössä. Informantti 1 toivoi pystyvänsä opiskelemaan lisää suomen kieltä ja englantia, joiden avulla hänen olisi myöhemmin mahdollista opiskella joko ATK-alaa tai valmistua matkaoppaaksi. Informantti 2 oli työskennellyt useita vuosia Marokossa sairaanhoitajana ja toivoi pystyvänsä jatkamaan ammattinsa harjoittamista myös Suomessa. Samoin informantti 4 ja 5, jotka molemmat ovat vaatetusalan ammattilaisia, toivoivat pystyvänsä harjoittamaan omaa ammattiaan myös Suomessa. Informantti 3 oli tutkimushetkellä äitiyslomalla. Hän on koulutukseltaan sihteerin (diplôme d’informatique) ja oli ollut työharjoittelussa suomalaisessa apteekissa teknisenä apulaisena. Informantti 3 toivoi pystyvänsä joko jatkamaan tätä työtä tai opiskelemaan kirjanpitoa. Myös informantti 6 on

koulutukseltaan sihtteri, mutta mielti alan vaihtoa lastentarhanopettajaksi. Informantti 7 halusi opiskella informantti 1:n tavoin ATK-alaa.

Jokainen tämän tutkimuksen informantti toivoi pystyvänsä joko jatkamaan töitään tai opiskelemaan ammatin itselleen Suomessa. Kuitenkin informantti 1:n mukaan näin ei välttämättä ole kaikkien marokkolaisten maahanmuuttajien kohdalla:

”Se riippuukin, koska minä huomasin tässä Suomessa, että esimerkiksi minä en pysty olla kotona ja koko ajan ja minä haluaisin tehdä jotakin elämässäni ja töitä, olla tärkeä, mutta on jotka, mulla on tuttuja tässä, että Marokossakin he haluavat vain kotona ja se on sama asia, Marokossa on, vaikka he olivat Marokossa he vain oma perhe, ei mennä, heillä ei ole mitään tavoitteita, mutta mulla oli erilainen asia” (informantti 1).

Myös informantti 2 korostaa omia tavoitteitaan työnteon suhteen. Hänen mielestään on ”rumaa” jäädä kotiin, kun hänellä on ammatti ja tätä kautta mahdollisuudet tehdä työtä:

”Je voudrais du travail, mon travail, je peux travailler, je veux travailler, c’est pour gagner un peu d’argent. [...] De collaborer, de se collaborer, de se collaborer oui...moi, j’aime bien travailler parce que ma jeunesse, c’est toujours, j’avais 18 ans quand j’ai eu acces au travail, je ne peux pas accepter que je reste à la maison, c’est pas...c’est moche, de rester toujours à la maison, et j’aime bien mon travail...c’était mon enfance, je rêve d’être infirmière et c’est mon choix” (informantti 2). (Haluaisin töitä, tehdä minun työtäni, minä voin työskennellä, minä haluan työskennellä, jotta hankkisin vähän rahaa. [...] Yhteistyötä, tehdä yhteistyötä, kyllä...minä pidän työnteosta sillä nuoruudessani, olin 18-vuotias kun pääsin töihin, en voi hyväksyä sitä, että jäisin kotiin, se ei ole...se on rumaa olla koko ajan kotona ja minä pidän työstäni...jo lapsuudessani, minä unelmoin sairaanhoitajan ammatista ja se oli minun valintani.)

Informantti 5 taas haluaisi jäädä kotiin, mutta samalla tehdä töitä:

”minä tykkään, teen omaa työtä kotona, sen takia minä haluan jatkaa ammattikoulussa. [...] Joo, ja kotona on parempi, hoidat lapsia, koko ajan on lähellä. On parempi...” (informantti 5).

Työvoimatoimisto oli tarjonnut työpaikkaa informantti 5:lle päiväkodissa, mutta informantti 5 korosti haluavansa tehdä oman alansa töitä, eikä ollut valmis vaihtamaan ammattiaan. Informantti 5:n tavoin myös informantit 2 ja 4 halusivat jatkaa omalla alallaan ja kaikki kolme suunnittelivat jatko-opintoja Suomessa tätä silmällä pitäen. Informantti 3 toivoi pystyvänsä opiskelemaan lisää suomen kieltä, mutta halusi myös myöhemmin työskennellä omaa koulutustaan vastaavalla alalla. Informantit 1 ja 7, joilla ei ollut vielä tutkintoa tai ammattia, halusivat aloittaa opinnot ATK-alalla. Ongelma maahanmuuttajien työllistymisessä on usein se, ettei lähtömaan tutkintoa eikä ammattitaitoa tunnusteta Suomessa. Kuten informantti 2 toteaa:

”on a un problème en Finlande, ils nous donnent pas notre travail...mais c’est [travail de la femme de charge] pas notre travail...au Maroc, je fais mon travail d’infirmière, ça sera [...] tout, mais ici on doit rien faire. [...] Je veux faire mon travail, veiller sur un cadavre, ça n’a rien à faire [avec le travail de l’infirmière], changer

des draps, changer les couches, c'est pas mon travail, en Maroc c'est le travail de la femme de charge. Le [même] problème qu'il y a avec mon mari, parce que mon mari a un droit plus que moi, il n'a pas un droit de faire son travail [ici]...et il a un diplôme...en France, en Angleterre on travaillera comme infirmières." (informantti 2). (meillä on ongelma Suomessa, he eivät anna meidän tehdä työtämme täällä...mutta se [perushoitajan työ] ei ole meidän työtä...Marokossa, minä teen sairaanhoitajan työtä, se on [...] kaikkea, mutta täällä ei voi tehdä mitään. [...] Minä haluan tehdä omaa työtäni, ruumiista huolehtiminen, sillä ei ole mitään tekemistä [sairaanhoitajan työn kanssa], lakanoiden vaihtaminen, vuodevaatteiden vaihtaminen, se ei ole minun työtäni, Marokossa se on perushoitajan työtä. [Sama] ongelma kuin miehelläni, koska miehelläni on vielä korkeampi tutkinto kuin minulla, hänelläkään ei ole oikeutta työskennellä [täällä]...ja hänellä on tutkinto...Ranskassa, Englannissa työskentelisimme sairaanhoitajina)

Tutkittavien kommentit ”minä tykkään oma ammatti” (informantti 5), ”Totta kai haluan töihin apteekkiin, sehän on minun ammatti” (informantti 3) kertovat siitä, että Marokossa hankittua omaa ammattia ja ammattitaitoa arvostetaan. Esimerkiksi informantit 2 ja 3 olivat sitä mieltä, etteivät työt Marokossa ja Suomessa heidän omalla alallaan juurikaan eroa toisistaan. Informantti 2 oli kuullut sairaanhoitajamieheltään kuvauksen suomalaisen sairaanhoitajan työstä ja informantti 3 oli ollut työharjoittelussa apteekissa.

Ainoastaan informantti 6 koki, ettei hän voisi Suomessa jatkaa omassa ammatissaan toimistosihteerinä ja oli miettinyt alanvaihtoa. Ammatinvaihtoon liittyvät kysymykset eivät liittyneet oman ammattitaidon kyseenalaistamiseen, vaan pukeutumiseen:

”Monta kertaa mä mietin ja mietin. Se on vähän vaikea ja tää opiskelu, tää sihteeritoimisto, mulle ei käy täällä Suomessa varsinkin, koska mä pidän huivi ja se on, ja mä tiedän, se on, että sihteerin pitäis olla no, pitäis laittaa lyhyt hame ja hieno makeup ja se on, se on, se on vaikea ja tää ei sopii mulle. Ja entäs muuta mä mietin mennä opiskelemaan se sairaanhoitaja, mutta sekin mä ajattelin, että mä en voi pärjätä koska se suomen kieli on vaikea ja se opiskelu ja koko opiskelu on suomen kieli tai englantia. Minä en oo, osaa englantia, mä osaan vaan espanjaa ja ranskaa, se on vähän hankala. Ja se viime aika mä mietin tämä voi olla, että mä meen opiskelemaan se päiväkotijuttuja. Tämä parempi jos ollaan lapsen kanssa, että lapsi ei voi sanoa, että ”sä sanoit väärin” ha ha ja lapset on ihana mitä maailmassa on, les enfants sont les plus... comment dit...ils sont très innocents (lapset ovat kaikista...miten se sanotaan...he ovat niin viattomia).” (informantti 6).

Huivin käyttäminen työelämässä askarrutti muitakin tutkittavia:

”Informantti 2:n kanssa oli puhetta hänen kurssiin kuuluvasta työharjoittelusta ja hän haluaisi tehdä sen sairaalassa. Hän kysyi minulta, että onnistuukohan se, jos hänellä on huivi, koska ilman huivia hän ei liiku kodin ulkopuolella. [...] Samalla hän kertoi kuinka hänen tyttärellään ei ollut ongelmia saada harjoittelupaikkaa X:stä [suomalaisesta vaatekaupasta], kun hänellä ei ollut huivia (mutta esim. irakilaiset tytöt eivät saaneet, koska hänellä [heillä] on huivi).” (KP13.3.2002)

”[huivin käyttäminen] ei häiritse, en usko, mutta se riippuu millainen työ sä teit, jos sä olet ravintolassa, sitten ei, tai baarissa, sitten ei, ei sopii, ei sovi. Mutta jos sä olet niinku toimisto tai luulen, että he ei, heillä ei häiritse, luulen, mutta en tiedä miten suomalaiset...tarvitsee aina laittaa make-up ja pikku hame ja sitten menee

työhön tai ei tarvii, miten sä voit olla tai...en tiää, mä en oo koskaan ole työssä, katsotaan, mutta se ei häiritse mua, ei häiritse, ei milloinkaan. [...] Mun mielestä, että jos, jos en saa mennä työhön esimerkiksi jos mä laitan huivi ja näin ja haen sihteeri, menen ja sanovat ”ei laita huivi pois, sitten tulet”, en laita huivi pois, jään kotiin, mutta mun mielestä en usko, että suomalaiset sanovat ei, laittaa huivi pois, laittaa shortsit ja sitten tule ha ha ha, en usko. Jos on baarissa, sitten okei. [...] mutta pankissa, siellä on monet, mutta jotkut me näemme ja jotkut...[...] mä voin olla siellä takana.” (informantti 7).

Kun tutkittavilta kysyttiin suomen kielen osaamisesta, jokainen oli sitä mieltä, että sen osaaminen oli tärkeää. Usein syy suomen kielen tärkeydelle oli yksinkertaisesti se, että tällä hetkellä asutaan Suomessa. Monet tutkittavista korostivat kuitenkin suomen kielen tärkeyttä työtä ja opiskelua ajatellen. Tutkittavat pitivät esimerkiksi englannin kielen oppimista erittäin tärkeänä, ja kommentit informantti 6:n tapaan ”Minä en oo, osaa englantia, mä osaan vaan espanjaa ja ranskaa” olivat yleisiä tutkittavien keskuudessa. Tutkittavat osasivat äidinkieltänsä arabian lisäksi kaikki ranskaa ja tämän lisäksi joko englantia tai espanjaa tai molempia ja luonnollisesti myös suomea. Heidän kielitaitonsa on itse asiassa erittäin laaja, mutta suomen kielen vaikeus ja työ- ja opiskeluelämän varsin korkeat vaatimukset suomen kielen osalta olivat kynnyskysymyksiä monille tutkittavista. Informantti 1 oli kieltäytynyt eräästä työpaikasta, koska koki, ettei osannut tarpeeksi suomea pystyäköseen hoitamaan työssä vaadittavia puhelinkeskusteluja. Oltuaan vasta kaksi viikkoa Suomessa, ainoa maahanmuuttajille tarkoitettu kurssi, johon informantti 7 pystyi osallistumaan oli suomenkielinen ATK-kurssi:

”Tai viime vuonna olen, opiskelin siellä, opiskelin ATK:n peruskurssi ja opettaja, se oli kaks viikkoa kun tulen ja menen opiskelemaan sinne ja se oli vaikea, mä osaan vain ”kiitos” ja ”hei” ja ”mitä kuuluu” ja opettaja selittää näin ja näin, sitten mä en ymmärrä ja mä sanon ”voit sä sanoa englanniksi”, mutta valitettavasti opettajakin ei osaa englantia, oli vanha mies, hän sanoo ”en osaa englantia ja mä en oo suomenkielinen opettaja”. [...] Niin, kävin [kurssin loppuun] ja yrittän ja kun tulen se mä sanoin mies se on turha ja tylsä, mä en ymmärrä mitään, miksi mä ja se, siellä oli ihmiset jotka opiskelivat peruskurssii ja jatkokurssii ja ne asuvat kolme vuotta Suomessa, mulla oli tyhmä ja hankala ja näin istun, mutta yrittään..” (informantti 7).

Jokainen informantti olikin valmis opiskelemaan lisää suomen kieltä sekä omaan alaan liittyvää lisäkoulutusta. Kuitenkin esimerkiksi informantti 2 ei pitänyt mielekkäänä vaihtoehtona sairaanhoitajaopintojen alusta aloittamista Suomessa pystyäköseen työskentelemään sairaanhoitajana. Myös Suomessa käytetty opintolainasysteemi aiheutti joillekin tutkittavista ongelmia, sillä lainan ottaminen ei uskonnollisista syistä ollut heille mahdollista.

Työn tekeminen ja opiskelu maahanmuuttajille uudessa asuinmaassa on alussa usein ongelmallista kielivaikeuksien takia. Halu opiskella uuden asuinmaan kieltä on suuri, mutta sopivia kursseja ei välttämättä ole tarjolla. Myös pienten lasten äidin on hankala irtautua kodin ulkopuolelle opiskellakseen kieltä. Kieliongelmiensa lisäksi marokkolaisten tutkittavien kohdalla työtekoon vaikuttivat myös pukeutumiseen liittyvät käytännöt. Seuraavassa osiossa **5.3. Kotona vai matkalla** maahanmuuttajat kertovat tarkemmin huiviin liittyvistä käytännöistä ja ajatuksistaan. Kukaan huivia käyttävistä tutkittavista ei ollut valmis työn takia jättämään huivia pois ja pisimmälle asian vei informantti 6, joka oli valmis vaihtamaan ammattiaan pystyäkseen tekemään töitä Suomessa.

Informantti 3:n kokemukset apteekin työharjoittelusta olivat positiivisia, mutta työkokemukset päiväkodista vakuuttivat hänet siitä, että hän halusi tehdä vain omaa koulutustaan vastaavaa työtä. Informantti 3 painotti myös, ettei ollut valmis hyväksymään mitä tahansa pystyäkseen tekemään töitä Suomessa:

”Au travail, quand j’étais à la creche, j’avais une petite voiture, une jolie voiture, c’était toute neuve, il y avait une copine, ah non, pas une copine, collègue et elle est venue chez moi et elle me dit ”est-ce que c’est ta voiture?” je lui dis oui ”mais comment t’as cette voiture?” elle me dit ”elle est vraiment chère, elle comme ça, elle est toute neuve, elle est...” et je lui dis ”vraiment, j’ai une voiture parce que’au Maroc j’ai travaillé”, je lui dis comme ça. Il y a une autre qui est...comment dirais-je, mustasukkainen, jalouse...”tu fais ça, lave ça” tout le temps elle me donne des travaux comme ça qui sont mals et...[...] ils ne peuvent pas comprendre pourquoi je suis une, nous on dit ”cheveux noir” au Maroc on le dit, il disent ”elle a des cheveux noirs et elle a une voiture”, mais moi je travaille, alors je paye le vero, je paye tout moi aussi, je paye, je suis...[...] elle m’a demandé ”qu’est-ce que tu fais au Maroc?”, ”Je travaille à la pharmacie”, elle n’a pas compris, elle ne peut pas comprendre pourquoi je travaille à la pharmacie, j’ai travaillé à la pharmacie, ”qu’est-ce que tu as comme diplôme?” [elle a encore demandé].” (informantti 3). (Kun olin töissä päiväkodissa, minulla oli pieni auto, nätti auto, joka oli aivan uusi, siellä oli yksi kaveri, eh ei kaveri, kollega, joka tuli kysymään minulta ”onko tuo sinun autosi?”, minä sanoin hänelle kyllä, ”mutta miten sinulla voi olla tuollainen auto?”, hän sanoo minulle ”se on tosi kallis, tuollainen, tuollainen uusi, se on...” ja minä sanoin hänelle ”todellakin, minulla on auto, koska Marokossa minä olin töissä”, niin minä hänelle sanoin. Oli toinenkin, joka oli...miten sanoisin, mustasukkainen...”tee tämä, pese tuo” koko ajan hän antaa minulle tuollaisia töitä, jotka ovat huonoja...[...] he eivät voi ymmärtää miksi minä, joka olen, meillä sanotaan ”mustatukkainen” Marokossa sanotaan niin, he sanovat ”hän on mustatukkainen ja hänellä on auto”, mutta minä käyn töissä, maksan veroja, minä maksan myös, maksan, olen...[...] hän kysyi minulta ”mitä sinä teit Marokossa?”, ”Minä olen apteekissa”, hän ei ymmärtänyt, hän ei voi ymmärtää miksi minä työskentelin apteekissa, työskentelin apteekissa, ”millainen tutkinto sinulla on?” [hän vielä kysyi])

”Pour eux, ils peuvent rester pour boire le café un quart d’heure, un demi heure et comme ça tatatatata, ils ne veulent pas sortir, ils ne sortent pas, pour toi, il faut que tu sors, il faut que tu sois assis avec les enfants tout le temps, s’il fait froid, s’il fait chaud, ça ne leur intéresse pas. Et pour le café il te dit comme ça ”dix

minutes, juste dix minutes”. Pourquoi me le...le droit juste pour moi et pas pour toi, on est quand même, il n’y a pas, il n’y a pomo...dans la loi de la Finlande, comme il est le patron, c’est comme [tout le monde], eux ils veulent toujours jouer le rôle d’un pomo pour moi, j’étais vraiment fâchée. Ils m’ont envoyé pour renouveler le contrat de travail, mais...J’ai même demandé de ne me jamais envoyer dans une creche, il y a des tas de gens tu travailles avec presque dix gens, quinze, il y a chaque fois, il y a une changement, pour toi tu es toujours là, il faut que tu fais, tu fais, fais, mais non, je ne veux pas ça. Parce que moi, j’ai travaillé cinq ans à la pharmacie, j’ai jamais vu ça. Au Maroc on dit un patron, c’est un patron, mais quand même, c’était très, très sympa et les employés aussi alors. Ici on dit, voilà, il y a la loi, mais...pour moi, non. Je suis désolée, mais c’est la vérité. [...] D’ailleurs, au début mon travail, comme dans mon papier, c’était pour aider les étrangers, les irakiens, les gens, des petits, des petits enfants qui ne savent pas encore parler ni rien du tout et leurs parents, et comme c’était de la traduction et c’était pour les aider, pas pour des tas de choses que je comprends pas, non mais, c’est incroyable, il y a des choses quoi, j’ai envie de pleurer encore, c’était pas bien. [...] Non, j’ai dit non, ça y est!” (Informantti 3). (He taas, he voivat olla kahvilla varttittunin, puoli tuntia ja jutella, he eivät halua mennä ulos, he eivät mene ulos, sinä, sinun täytyy mennä ulos, sinun täytyy olla lasten kanssa koko ajan, jos on kylmä, jos on kuuma, se ei heitä kiinnosta. Ja kahvista he sanovat näin ”kymmenen minuuttia, vain kymmenen minuuttia”. Miksi minulle...oikeus vain minulle ja ei sinulle, olemme kuitenkin samanlaisia, ei ole, ei ole pomoa...Suomen laissa kun on pomo, se on kuin kuka tahansa, he haluavat aina leikkiä pomoa minulle, olin todella vihainen. He lähettivät minut uusimaan työsopimusta, mutta...Minä varta vasten pyysin, etteivät enää ikinä laittaisi minua päiväkotiin, sitä työskennellään samojen ihmisten kanssa kymmenen, viisitoista vuotta, ja joka kerta on joku muutos, sinulle, sinä pysyt aina, sinun täytyy tehdä, tehdä, tehdä, mutta ei, minä en halua tällaista. Koska minä työskentelin viisi vuotta apteekissa, en koskaan nähnyt sellaista. Marokossa pomo on pomo, mutta kuitenkin, se oli todella, todella mukavaa ja työntekijät myös. Täällä sanotaan, että on laki, mutta...ei minulle. Olen pahoillani, mutta tämä on tosiasia. [...] Sitä paitsi alussa minun työni oli, kuten se oli papereissakin, ulkomaalaisten auttamista, irakilaisien, ihmisten, lasten, pienten lasten, jotka eivät osaa vielä puhua tai mitään ja heidän vanhempiaan, ja sen piti olla tulkkausta ja heidän auttamistaan, ei niitä juttuja, joita en edes ymmärtänyt, ei mutta, se on uskomatonta, kaikkea sitä onkin. Tekee taas mieli itkeä, se ei ollut hyvä juttu. [...] Ei, minä sanoin, ei, antaa olla!” (informantti 3).

Suomalaisten kollegoiden kysymykset informantti 3:n marokkolaisesta tutkinnosta ja ihmetys siitä, kuinka ”mustatukkaisella” oli niin hieno ja kallis auto ovat esimerkkejä stereotyyppioista, joita suomalaisilla voi olla maahanmuuttajista. Usein suomalaiset eivät tunne maansa maahanmuuttopoliittisia linjauksia eivätkä toimenpiteitä, jotka maahanmuuttajiin kohdistuvat. Maahanmuuttajat saatetaan käsittää yleisesti joko pakolaisiksi, jotka ovat joutuneet jättämään kaiken omaisuutensa kotimaahansa tai hyvinvoinnin perässä tuleviksi siirtolaisiksi, jotka käyttävät hyväkseen suomalaista hyvinvointijärjestelmää. Informantti 3 kertoikin, että kollegat olivat kuvitelleet hänen ostaneen autonsa Suomen työvoimatoimiston maksamilla rahoilla. Ulkomaisen koulutuksen ja tutkinnon tunnustaminen voivat muodostua ongelmaksi Suomessa ja esimerkiksi informantti 3:n tapauksessa eräs stereotypia maahanmuuttajien

koulutuksen alhaisesta tasosta tuli esiin juuri kollegojen reaktioiden kautta. Informantti 3 oli jättänyt työpaikkansa päiväkodissa suomalaisten kollegoidensa epäoikeudenmukaisen käytöksen takia. Informantti 3:lle oli tehty selväksi, että hän oli ulkopuolinen, 'toinen', "mustatukkainen" työyhteisössä. Informantti ei kuitenkaan antanut tilanteen jatkua ja kieltäytyi työskentelemästä tässä työpaikassa. Tämän tyyppiset stereotyyppit, jotka kohdistuvat maahanmuuttajiin sekä se, että maahanmuuttajaa ei pidetä tasavertaisena työntekijänä työyhteisössä johtavat helposti tunteisiin kuulumattomuudesta ja ei-paikasta.

Mahdollisuus omaa koulutustaan vastaavan työn tekemiseen antaa maahanmuuttajalle tilaisuuden näyttää osaamisensa ja tunteen tilanteen hallitsemisesta. Oman työn tekeminen on tapa kiinnittyä suomalaiseen työyhteisöön omana itsenään. Tutkittavat ovat maahanmuuttajia, jotka etsivät heille mahdollisia paikkoja ja tapoja kiinnittyä uuteen asuinmaahan työn ja opiskelujen kautta. Huivin säilyttäminen on asia, josta kukaan tutkimuksen sitä käyttävistä maahanmuuttajista ei ole valmis luopumaan työpaikan takia. Tutkittavat todentavat toiseutensa ja etsivätkin tämän todellisuuden puitteissa omia mahdollisuuksiaan työntekijöinä uudessa asuinmaassaan. He pohtivat sitä, kuinka he 'toisina' voivat löytää ne rajojen läpimenoaukot, joiden kautta he pääsevät mukaan työelämään. Työskentely virkailijana toimistossa taka-alalla ja työskentely lastentarhanopettajana ovat läpimenoaukkoja suomalaiseen työympäristöön liittyvissä rajoissa. Suomi nähdään myös mahdollisuuksien maana. Informantit 1 ja 7 olivat onnellisia niistä eri opiskelumahdollisuuksista, joita Suomi heille tarjosi. Näiden mahdollisuuksien kautta he pystyvät rakentamaan kuulumistaan Suomeen.

5.3. Kotona vai matkalla

Jokainen informantti on tullut avioliiton (informantti 2 perheen yhdistämisen) takia Suomeen. Lähtöä Suomeen ei sen kummemmin mietitä, usein todetaan vain informantti 3:n tavoin: "il faut que tu sois avec ton mari" (sinun tulee olla aviomiehesi luona). Ajatus paluusta Marokkoon on kuitenkin asia, joka koskettaa tutkittavia. Esimerkiksi informantti 3 piti työpaikkaansa Marokossa vuoden verran ajatellen, että saattaisi palata kotimaahansa. Säännölliset vierailut Marokkoon pitävät yllä suhdetta sukulaisiin ja ystäviin. Vaikka kukaan tutkittavista ei puhunut pysyvästä paluusta kotimaahan tutkimuksen tekemisen hetkellä, monen mielestä mahdollisuus paluusta voisi olla ajankohtainen myöhemmin. Informantti 2

toteaa suoraan, ettei halua viettää vanhuuttaan Suomessa. Syy, miksi hän on Suomessa, ovat hänen tyttärensä:

”pourquoi j’habite en Finlande, c’est pour, c’est surtout la grande fille qui a ses études ici et c’est pour mes filles, c’est pas pour moi, c’est pour mes filles.” (informantti 2). (Syy miksi asun Suomessa on vanhin tyttäreni, jolla on opinnot kesken täällä ja tyttäreni yleensä, en ole täällä itseni vuoksi, olen täällä tyttärieni vuoksi.)

Myös informantti 5 haluaisi palata Marokkoon vanhempana. Informantti 3 näkisi mielellään lastensa käyvän koulunsa Suomessa, mutta muutto toiseen maahan, kuten Saksaan, on myös mahdollista. Informantti 6 haluaisi palata Marokkoon vanhana ja omistaa siellä suuren talon. Informantti 7 haluaisi myös palata vanhana Marokkoon sukulaisten ja ystävien vuoksi.

”plus tard, quand je serais vieille [je voudrais retourner au Maroc], ha ha...oui, j’aime bien avoir une maison dans un, comme ici en Finlande, omakotitalo, dans la campagne, oui dans la campagne, oui, si je veux être dans la ville je peux m’en aller.” (informantti 6). (myöhemmin, kun olen vanha [haluaisin palata Marokkoon], heh heh...kyllä, haluaisin talon, kuten täällä Suomessa, omakotitalon maalle, kyllä, maalle, ja sitten jos haluaisin kaupunkiin, niin voisin mennä.)

”koska täällä ei ole sukulaiset, ei oo, on ystäviä, mutta ei oo vanhoja ystäviä, vanha ystävä se on jotain et voi ostaa tai et voi jotain...ja siellä on mummo ja veli, täällä ei, siellä on aurinko paistaa ha ha ha, siellä on hyvät asiat ja huonot asiat ja täälläkin on hyvät asiat ja huonot asiat” (informantti 7).

Informantit 1 ja 4 eivät olleet varmoja siitä, haluaisivatko he palata Marokkoon vai eivät.

Kun tutkittavilta kysyttiin oliko heillä koti-ikävä Marokkoon, jokainen vastasi kyllä. Usein kaipausta kohdistui kotimaahan jääneisiin ihmisiin eli sukulaisiin ja ystäviin. Monet mainitsivat myös kaipaavansa Marokkoa yleensä, aurinkoa ja ruokaa.

”siskot, ja perheeni kyllä varmasti tulee ikävä” (informantti 1).

”on koti-ikävä, minun äiti soitti eilen.” (informantti 3).

”[minulla on ikävä] mummo, veli, meidän talo, meidän katu, meidän naapuri, meidän kaikki, kesää ja kaikki” (informantti 7).

Koti-ikävään informanttien 2 ja 5 puheissa liittyi tutkimuksen teon aikaan sijoittunut muslimien uhrijuhla Eid al Adha.

”Ah, bien sûr, c’est la famille, la famille qui me manque, pas le Maroc...c’est la famille, j’espère bien de faire l’Eid al Adha avec eux et de revenir, parce que j’ai pas, comment dire...comment dire...des parents, c’est toujours... il y a quelque chose qui t’attache dans ton pays...” (informantti 2). (Ah, totta kai, perhe, perhettä kaipaam, en Marokkoa...perhettä, haluaisin viettää Eid al Adhaa heidän kanssaan ja tulla takaisin, koska minulla ei ole, miten se sanotaan...miten sen sanoisi...vanhempia, se on aina...on aina joku asia, mikä kiinnittää sinut sinun kotimaahasi...)

”kun samaan aikaan, jos on pääsiäinen, kohta alkaa, me silloin...joku erilainen kulttuuri ja siellä tuntuu, että siellä on pääsiäinen [Eid al Adha], mutta tänne ei...ne muslimin juhlat, siellä tuntuu, että muslimin paikka...” (informantti 5).

Informantti 5 liittyy ”muslimin paikan” uskonnollisten juhlien aikaan omaan kotimaahansa. Vaikka juhlia vietetään myös uudessa asuinmaassa, tunne omasta paikasta puuttuu. Informantti 5:lle uskonnolliset juhlat ovat aikoja, jolloin hänen toiseutensa uudessa asuinmaassa konkretisoituu tunteeseen ei-paikasta. Myös informantti 7:n ajatus marokkolaisen elämänmenon tuttuudesta ja ymmärrettävyydestä kertoo kotimaahan liittyvästä oman paikan tunteesta.

”No, mitäs mä voin sanoa, huonot asiat me ymmärrämme miksi ja näin...tässä Suomessa joskus, en tiedä miksi näin, mutta Marokossa tiedän” (informantti 7).

Puhuessaan kotimaastaan jokainen tutkittava esittää kertomuksissaan ne reitit, joiden kautta hän kiinnittyy ja kuuluu Marokkoon. Prosessissa, jossa uudesta asuinmaasta tulee koti, maahanmuuttaja rakentaa kuulumistaan hieman eri reittejä kuin kotimaassaan. Tunne tutusta ja ymmärrettävästä ympäristöstä Suomessa muodostuu informantti 4:n mukaan silloin, kun esimerkiksi kauppaan on helppo mennä ja voi elää ”normaalia elämää” Suomessa. Tutkimuksen tekemisen aikoihin informantti 1, joka on yksi pisimpään Suomessa olleista informanteista oli alkanut pohtia omaa kuulumistaan Suomeen ja Marokkoon.

Informantti 1: ”mistä minä tykkään enemmän Marokosta vai Suomesta ja se oli vähän vaikea kysymys, minä mietin ja mietin, en pystynyt, en, en pysty sanomaan että Marokko on enemmän Suomi, eikä Suomi on mulle enemmän, molemmat ovat minun maa”

-miten sä rupesit ajattelemaan sitä?

I1: ”en tiä, mä ajattelin vain sitä, se oli, se tuli vaan mieleen, että mistä, mistä minä tykkään enemmän, en voinut sanoa mitään, kyllä minä luulen, että jos joku kysyy, sanoo minulle, että ”mene pois omalle maalle”, minä voin sanoa että ”tämä on minun maa”, minä kyllä tykkään Suomesta, että tuntuu että se on minun maa”

-se olo, että tämä on minun maa, niin mistä se tulee? Onko se, se, että nyt sinä ymmärrät kaiken mitä sinun ympärillä tapahtuu vai?

I1: ”ymmärrän joo, ymmärrän esimerkiksi...minä ymmärrän, vaikka ihmiset ja kaikki, mutta ku, minä en ymmärrä sitä esimerkiksi tuo Suomen parlamentti ja näitä asioita, sitä minä en ymmärrä ollenkaan, mutta tuntuu olo, siis minun olo tässä Suomessa on hyvä olo ja tykkään, ei oo mulla ongelmia, että miksi minä oon tässä ja...” (informantti 1).

Informantti 4:n ”normaali elämä” voidaan määritellä suhteissa Marokkoon ja Suomeen. Marokossa ”normaali elämä” oli eri sosiaalisten suhteiden elämistä, töitten tekemistä, opiskelua, yleisesti ottaen elämää marokkolaisena naisena Marokossa. Suomessa ”normaali elämä” on myös sosiaalisten suhteiden elämistä ja toivottavasti töitten tekemistä tai opiskelua marokkolaisena naisena Suomessa. Edellä olevissa osioissa on tarkasteltu sosiaalisten suhteiden ja toimijuuteen liittyviä eroja Suomessa ja Marokossa ja sitä, kuinka maahanmuuttajat nämä erot huomioon ottaen pyrkivät elämään ”normaalia elämää”. Informantti 1:lle normaali elämä on sitä, kun ”on hyvä olo ja tykkään, ei oo mulla ongelmia,

että miksi minä oon tässä”. Kun tunne omasta paikasta on syntynyt, löytyy maahanmuuttajalta vastaus suomalaisten reaktioihin maahanmuuttajasta ei toivottuna toisena: ”tämä on minun maa”. Kun maahanmuuttaja alkaa pohtia omaa paikkaansa ja kuulumistaan, myös muiden maahanmuuttajien tunteet ja kokemukset kiinnostavat. Informantti 3 kertoi, kuinka hän kyseli usein muilta maahanmuuttajatuttaviltaan mielipiteitä elämästä uudessa asuinmaassa:

”souvent, moi je demande ”est-ce que tu es bien ici?”...Oui, je veux bien entendre les avis des autres.” (Informantti 3). (usein minä kysyn ”onko sinun hyvä olla täällä?”...Niin, minä haluan kuulla muitten mielipiteitä.)

Ryhmää tarkastelevassa osiossa tutkittavat kertoivat kuinka tärkeitä suhteet toisiin marokkolaisiin maahanmuuttajiin heille Suomessa ovat. Osiossa ei vielä tarkasteltu sitä, muodostavatko marokkolaiset maahanmuuttajat etnistä ryhmää. Erik Allardtin ja Christian Starckin mukaan etninen ryhmä muodostuu joukosta ihmisiä, joilla on muiden ryhmien edustajien kanssa käytävää vuorovaikutusta säätelevä sosiaalinen organisaatio. Tämä organisaatio sisältää ne säännöt, joiden perusteella tiedetään miten ja milloin etnisiä erikoispiirteitä voidaan tai ei voida näyttää. (Allardt & Starck 1981, 40.) Frederik Barth lähtee etnisen ryhmän määrittelyssään liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan etninen erottautuminen ja rajojen vetäminen ei johdu eristäytymisen halusta vaan on seurausta muiden ryhmien edustajien kanssa käydystä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Kun ihminen määrittelee itsensä tietyn ryhmän jäseneksi, tekee hän samalla eron muiden ryhmien edustajiin ja tällä tavoin luo säännöt toiminnalleen. Samastuminen tiettyyn etniseen ryhmään vuorovaikutussuhteissa on sääntelykeino, joka mahdollistaa kulttuuristen erojen olemassaolon. (Barth 1969, 10-16.)

Edellisissä osiossa on käynyt ilmi kuinka tutkittavat itse kokevat esimerkiksi huivin käytön vaikuttavan ystävyysuhteiden muodostumiseen ja työpaikan saamiseen. Pukeutuminen ja naisten huivin käyttäminen ovat marokkolaisesta kulttuuritaustasta kertovia merkkejä, jotka erottavat marokkolaisen suomalaisesta ja joissa on viitteitä etnisen ryhmän olemassaolosta:

”Mä luulen, että kun marokkolaiset tai kun muita muslimilaisia, kun he tulevat Eurooppaan, ja esimerkiksi Ranskassa on ollut joskus, että jotka menevät Ranskaan ja sitten lapset kasvavat siellä ja sitten he eivät tiedä mitä on meidän tapoja ja uskonto ja nyt me huolehdimme siitä, että me haluaisimme, että lapset vaikka on nyt tässä Suomessa tai Euroopassa, että hän tietää, vaikka hän ei pidä huivi, enkä minä pakota häntä laittamaan huivia ollenkaan, mutta mä haluan, että hän tietää, että meillä on erilainen asia ja hän...minä pelkään esimerkiksi, että jos minun tyttö kasvaa ja isoksi, mulla ei ole mitään vastaan, että hän menee diskoon tanssimaan, mutta tässä Suomessa se pelottaa vähän, että hän menee sinne, huumeita siellä ja jotakin pelottavaa, sen takia minä haluaisin, että hän tietää, että meillä on erilainen tapoja ja meillä on erilainen kulttuuri ja mä luulen, et sen takia kaikki, melkein kaikki naiset laittavat sitä ja kaikki huolehtii lapsistaan.” (informantti 1).

”Ei oo kukaan häiritse mua esimerkiksi joku suomalainen tai joku sano, miksi sinä laitat ei, ei ,ei, [täällä on] vapaa. Ei kukaan kiinnosta, ei kiinnosta laitatko huivi vai laitatko, et laita vaatteet, se on sinun asia, laitat sä punainen tai millainen vaatteet haluaa laittaa, laittaa vaan. Mutta luulen, että ne...mites mä voin sanoa, ne huomasivat miksi hän laittaa huivi, ehkä he kun he katsovat, että mä laitan huivi he tietävät, että olen muslimi, koska huivi tarkoittaa, että olen muslimi ja tää tee minua, miten mä voin sanoa suomeks... proud...ylpeä, että kun mä laitan huivi ja menen ulos, ja ne katsovat, että tää on islam, sitten mä olen ylpeä” (informantti 7).

Jokainen huivia käyttävistä tutkittavista kertoi käyttävänsä sitä uskonnollisista syistä. Informantit kertoivat, että huivin käyttäminen kuuluu islamilaisuuteen. Osa tutkittavista oli sitä mieltä, että kun työstä tulee nainen, tulisi hänen käyttää huivia. Toisten tutkittavien mielestä aikuinen nainen voi vapaasti valita milloin aloittaa käyttämään tai käyttääkö lainkaan huivia. Tutkittavista ainoastaan informantti 3 ei käyttänyt huivia.

”se riippuu jokainen...ja vielä sitä, minä en tiedä suomeksi, mutta, l’adolescence (nuoruus)...joskus tulee meille, mulle on tullut joskus Marokossa, ja pitin huivi yksi viikko ja otin pois sillon, kun mä olin liian nuori, 14 vuotta olin. [...] Pitää vasta silloin kun hän [nainen] haluaa, esimerkiks mun isosisko, hän neljäkymmentä vuotta, mutta hän ei pitä eikä aio pitää huivi, se riippuu.[...] Kun [Marokossa] mulla ei ollut huivi, ja tässäkin pidin silloin kun mä tuln, ei ollut mulla huivi heti kun mä tuln Suomeen, mä on ollut aika ilman huivi, pidin ihan tavallisia vaatteita, mutta jos sit kun laitta huivi, niin silloin laittaa vähän pitempiä vaatetta. [...] Minä, me [informantti 1 ja hänen miehensä] puhuttiin siitä ennen kuin me oltiin naimisissa ja minä kerron, että minä pidin huivin yksi viikko Marokossa ja minä otin pois ja mulla oli se ajatus, että eräänä päivänä minä laitan se huivi päällä, mutta ei mitään reagoi, se sanoi että se on oma asia.” (informantti 1).

”...kun nainen kasvaa ja kun hän voi mennä naimisiin, nainen, ymmärrät mitä mä tarkoitan, vartalo on nainen, ei oo tyttö, ei oo pieni, sitten pitää laittaa huivi. Huivi ja pitkät vaatteet...tää on jumalan, miten sanon...order (käsky), niin, se jumala sanoi, että pitää laittaa, siksi nainen, jos hän laittaa pikku hame tai jotain sit...then it’s attractive for the others sexuality, it means, (sitten se on seksuaalisesti toisia ihmisiä puoleensavetävä) oi, mä puhun...mä yritän puhua suomea, siksi kun nainen laittaa huivi ja kaikki on pitkä, sitten mies ei katso häntä niin kuin joku, jotain pitää vain laittaa seksi tai jotain, joku...respect (kunnioitus)” (informantti 7).

Tutkittavien mielipiteet erosivat huiviin liittyvien käsitysten suhteen. Toiset eivät nähneet musliminmaiselle muuta mahdollisuutta kuin käyttää huivia, sillä ”joko uskoo tai ei usko” (informantti 7). Toisten tutkittavien käsitykset korostivat valinnan mahdollisuutta ja henkilökohtaista päätöstä. Vaikka huivin käyttäminen joidenkin tutkittavien mukaan on siis naisten henkilökohtainen asia, siitä kuitenkin puhutaan marokkolaisessa maahanmuuttajayhteisössä. Huivin käyttämiseen liittyy myös muita ulkonäköön kohdistuvia sääntöjä, kuten pitkät paidanhihat, pitkät housut tai hame ja meikittömyys. Informantti 3, joka ei käyttänyt huivia kertoi marokkolaisten miesten puhuvan niistä marokkolaisista naisista, joiden pukeutuminen erosi marokkolaisten maahanmuuttajanaisten ’valtavirrasta’:

”parce que ici seulement les hommes qui parlent, souvent on dit que c’est les femmes qui parlent, mais... de ces choses, de l’habille...mais ce sont des hommes, des marocains qui parlent: ”voilà la femme de tel et tel...elle habille comme ça”... ” (informantti 3). (koska täällä vain miehet puhuvat, usein sanotaan, että naiset puhuvat, mutta...näistä asioista, pukeutumisesta...mutta ne ovatkin miehiä, marokkolaisia, jotka puhuvat: ”tuossa sen ja sen vaimo...hän pukeutuu noin...”)

Marokkolaisia maahanmuuttajia voidaan pitää etnisenä ryhmänä, kun tarkastelun kohteena on pukeutuminen. Marokkolaisten muodostama sosiaalinen organisaatio säätelee marokkolaisten käyttäytymistä muiden ryhmien edustajien kanssa. Toisaalta huivin käyttäminen ja siihen kuuluva pukeutuminen on vapaaehtoista, eikä siihen pakoteta ketään, mutta samanaikaisesti siitä puhutaan ja sitä kommentoidaan ja näin ollen pyritään vaikuttamaan marokkolaisten naisten käyttäytymiseen. Vaikka tutkittavat itse eivät myöntäisi kuuluvuuttaan kyseessä olevaan ryhmään, osa marokkolaisista maahanmuuttajista ylläpitää tiettyjä Marokkoon kuuluvia kulttuurisia piirteitä ja käyttäytymistapoja. Näin he onnistuvat välillisesti myös vaikuttamaan niidenkin yksilöiden elämään, jotka eivät koe yhteisyyttä tähän ryhmään, mutta jotka kuitenkin pitävät yhteyttä ryhmän jäseniin. Sosiaalisia suhteita tarkastelevassa osiossa tuli ilmi, että kaikilla tutkittavilla oli heille merkittäviä suhteita muihin marokkolaisiin maahanmuuttajiin joko omalla paikkakunnallaan tai muualla Suomessa. Ulkonäköön ja pukeutumiseen liittyvät seikat olivat asia, joka kosketti kaikkia tutkittavia, ja se oli samalla asia, josta puhuttiin marokkolaisten maahanmuuttajien keskuudessa. Kuusi informanttia seitsemästä käytti huivia. Huivin käyttämättömyys ja eroava pukeutuminen muista marokkolaisista naisista ei kuitenkaan tehnyt informantti 3:sta ulkopuolista marokkolaisen silmissä. Informantti 3:n pukeutuminen toimi eräänlaisena moottorina sille keskustelulle, kuinka eroja suomalaisen ja marokkolaisen välillä pukeutumisen kautta tehdään ja vahvistetaan.

Samaan aikaan kun huivin avulla tuodaan esiin omaa kulttuurista ja uskonnollista taustaa, se toimii eräänlaisena minuuden ulkoisesti näkyvänä jatkeena. Kun René Gothonin (2000, 95) tutkimat singalibuddhalaiset munkit loivat sateenvarjoillaan yksityistä tilaa kaupungin väkijoukossa, mahdollistaa huivi marokkolaisille oman kulttuurisen tilan esiintuomisen ja luomisen Suomen väkijoukossa. Vaikka huivin käyttäminen tekee maahanmuuttajasta suomalaisten silmissä lähes automaattisesti toisen, on tämä toiseus valittua ja maahanmuuttajien itsensä ehdottamaa, jolloin maahanmuuttajan tavoitteena on kulttuurisena olentona luoda oma paikkansa, kotinsa, uudessa asuinmaassa. Jos toiseus johtaa

poissulkemiseen, se tekee uudesta asuinmaasta paikan, jossa maahanmuuttajalle syntyy tunne kuulumattomuudesta. Uudesta asuinmaasta näissä tilanteissa tulee eräänlainen ei-paikka.

Kuusi informanttia seitsemästä oli ajatellut hakea tai oli jo hakenut Suomen kansalaisuutta. Ainoastaan informantti 2 sanoi, ettei halunnut hakea kansalaisuutta:

”je préfère être marocain...et rester toujours le marocain” (informantti 2). (olen mieluummin marokkolainen...ja pysyn marokkolaisena).

Vaikka Suomen liittyminen Schengen-alueeseen keväällä vuonna 2001 on helpottanut maahanmuuttajien matkustamista Schengen-maissa, merkittävin syy kansalaisuuden hakemiselle liittyi kuitenkin juuri matkustamiseen ja sen helpottumiseen. Muiksi syiksi mainittiin esimerkiksi pitkäaikainen halu pysyä Suomessa sekä omat lapset, jotka olivat Suomen kansalaisia.

”No se helpottaa se matkustaminen Eurooppaan ja maailman ympäri ja vaikka on se Schengen sopimus, mutta kaikki marokkolaiset huomasivat ja kaikki afrikkalaiset huomasivat, että vaikka he, minä nyt voin mennä ihan Eurooppaan, mutta se vaihtelee kun minä olen lentokentällä ja se virkailija, jos on suomalainen passi, se on liian paljon helpompi. Kun on afrikkalainen passi, se aina kestää jonkun aikaa.” (informantti 1).

”X [aviomies] sanoo mulle, että koska mulla on tyttö ja hän on suomalainen, pitäis olla suomalainen, hän sanoo ei, ei kukaan tietä mitä huomenna tapahtuu” (informantti 6).

”...koska mä haluan asua Suomessa tällä hetkellä” (informantti 7).

Tutkittavien kertomuksista käy ilmi, että Suomen kansalaisuutta haetaan käytännön syistä. Ainoastaan informantti 2 näkee sen valintana marokkolaisuuden tai suomalaisuuden välillä. Kukaan kuudesta informantista ei hakenut Suomen kansalaisuutta siksi, että tuntisi olevansa enemmän suomalainen kuin marokkolainen. Kansalaisuuden tarkasteleminen ei näiden maahanmuuttajien kohdalla kerro yhtä paljon heidän kuulumisestaan Suomeen kuin heidän miitteensä Suomessa asumisesta:

”minä huomasin silloin kun mä tulin Suomeen, mä huomasin, että hiljaisuus on tässä Suomessa, vaikka on päivä, mutta jos nyt Marokossa on päivä, on paljon ihmisiä kaduilla ja kuuluu joskus ääni ja mutta tässä oli sama jos, sama jos mä olin ainut joka asuu tässä X:ssa [paikkakunta] aina ku mä katon ikkuna, ni ei oo ihmisiä, ei oo ketään, ja vielä hiljaisuus ja...se oli mitä mä huomasin alussa ja sitten se niitä tapoja ja...esimerkiksi se avoliitto meillä ei oo...ja vielä Marokossa on helpompi tutustua ihmisiin ja puhua ja avoimia ihmisiä on, tässä, en tiedä miksi ihmiset, mitä he ajattelevat meistä.” (informantti 1).

”kyllä on kiva asua täällä, vain se, se kylmä juttu, se kylmä ilma ja ihmiset ei puhuvat paljon, ei puhuvat niin paljon ja siksi on vähän vaikea, että ihminen ei voi saada ystäviä helposti, ei kukaan puhu sun kanssa että sä voit tiedä et tää voi olla mun kaveri, mun ystävä tai ei. [...]...kyllä on hyvä, mä tykkään asua täällä Suomessa” (informantti 6).

Informantti 7: ”Mun mielestä, että elämä on Suomessa on helpompi kuin Marokossa”
-millä tavalla?

I7: ”No esimerkiksi, no monta esimerkkiä. Esimerkiksi jos sä menet toimistoon, heti tulee papereita tai mitä sinä haluat, jos sä olet Marokossa ja haluat joku paperi tai joku todistus, se on vaikea, että sä saat se”

-eli byrokratia on Marokossa...

I7: ”niin, pitää olla joku rikas mies, sitten se menis, se ottaa sulle tai pitää anna se, miten mä sanon, bribe [lahjus], se on vaikee, mun mielestä että teillä on hyvä toimisto, järjestys on hyvä, tää on hyvä asia Suomessa, mä tykkään. Esimerkiksi bussilla, jos sä menet bussilla, kun mä olen opiskellut siellä yliopistossa, mä haluan mennä yliopistoon, olen kotona ja haluan mennä yliopistoon, sitten vaikea mennä, nousta se bussi, koska siellä on monta ihmistä, ei oo vain viis miljoona kun täällä Suomessa, istut rauhassa ja näin ha ha ha, siellä pitää olla näin [näyttää, että on ahdasta] ja juoksee ja ha ha ha, siksi elämä tässä on helppo.”

[...]

-mites ne huonot puolet Suomessa?

I7: no, mun mielestä se on jumala takia, sää on vähän...mitäs mä voin sanoo, että me melkein koko vuosi on talvi, lyhyt kesää näin vhiut [viuhahdusta muistuttava ääni] ja sitten tulee talvi, ei oo sukulaisia, ei oo, ei oo ystäviä, jotka voit, on ystäviä, mutta jos on suomalainen ystävä se ei oo sama kuin marokkolainen, koska mä voin puhua äidinkieli ja näin rauhallisessa mutta suomella kielellä pitää miettiä ja näin ja näin ja eri kulttuuri, eri uskonto, se on vähän eri. No näin on elämä Suomessa, hyvä ja helppo, mun mielestä hyvä ja helppo. On monta mahdollisuutta, että menet opiskelemaan ja saat työtä, mutta Marokossakin opiskelen, mutta joku, joku esimerkiks joku paikka sitten ei oo mahdollisuus, että mä voin mennä sinne, se, se sä tiedät, että siellä menevät vain rikkaat ihmiset tai jotain näin, mutta tässä Suomessa se on sama, kaikki on [sama]...siksi on hyvä.” (informantti 7).

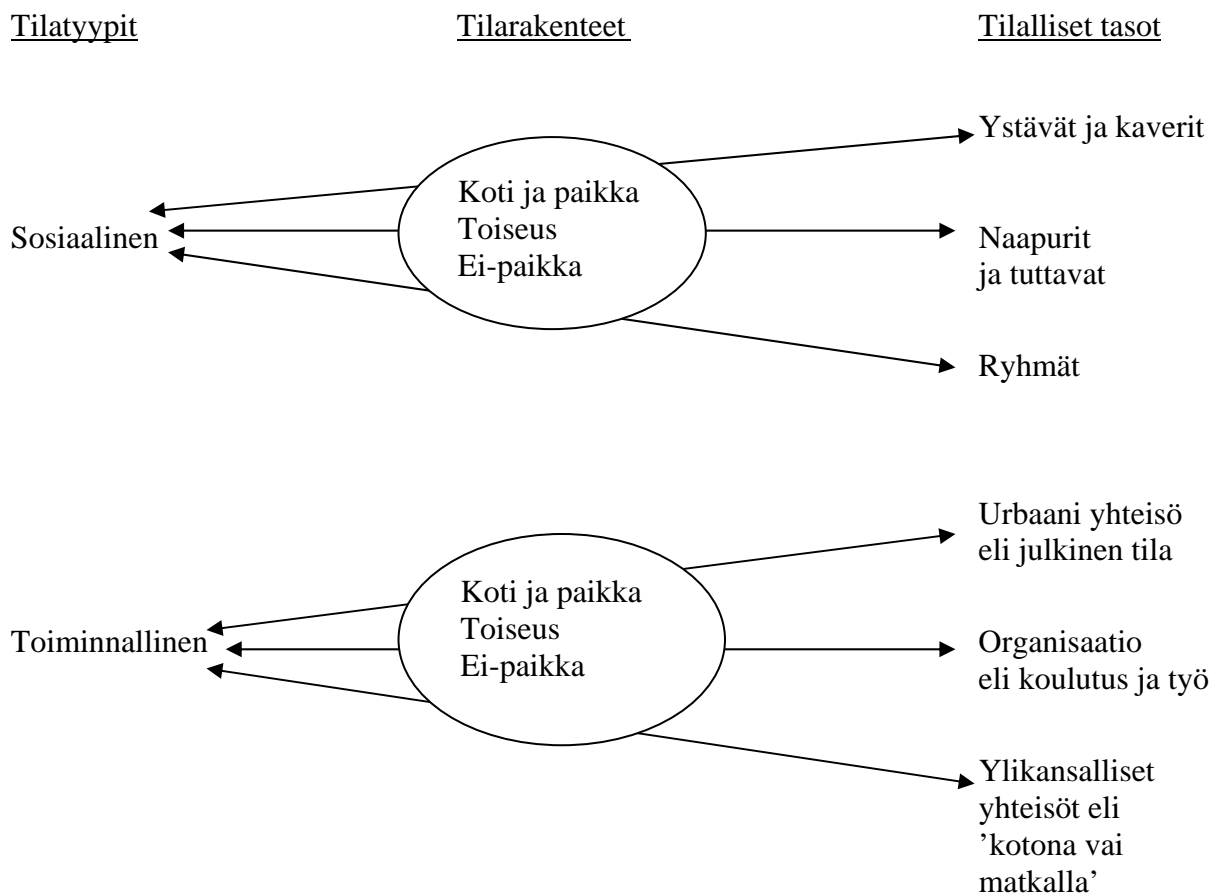
Tutkittavien ajatukset Suomesta voidaan nähdä liikkuvan paikan ja ei-paikan välillä. Tunne siitä, ettei tiedetä mitä suomalaiset ajattelevat maahanmuuttajista sekä vaikeus tutustua ihmisiin kertovat epävarmuudesta, jossa elinympäristö ei tunnu ’omalle’ tai ’kodille’. Erojen huomaaminen Suomen ja Marokon välillä (ilmasto ja tavat kuten avoliitto) ovat uuden asuinmaan ymmärrettäväksi tekemiseen kuuluvaa prosessia. Kun maahanmuuttaja toteaa viihtyvänsä uudessa asuinmaassaan ja näkee ympärillään mahdollisuuksia omaa elämäänsä ajatellen, voidaan elinympäristö nähdä, jos ei vielä kotina, niin potentiaalisena sellaisena.

6. NEUVOTTELUJA KULTTUURISISSA TILOISSA

6.1. Kohtaamisia (sosiaalisuuden ja toimijuuden kentät)

Kulttuurisessa tilassa ihmiset kohtaavat toisiaan ja järjestävät elämäänsä näiden kohtaamisten perusteella. Kulttuurinen tila sisältää kaikki ne tilanteet, joissa ihmiset ovat tekemisissä

toistensa kanssa. Tässä työssä kulttuurista tilaa on hahmotettu *tilatasojen*, *tilatyyppeiden* sekä *tilarakenteiden* avulla. Näiden tilaa määrittävien kolmen dimension kautta on ollut mahdollista järjestää tietoa eräiden maahanmuuttajanaisten elämästä Suomessa. Tämän työn kulttuurista tilaa määrittelevät *sosiaaliset suhteet* ja *toimijuus*. Nämä kaksi teemaa ovat muotoutuneet tutkimuksen lähtöasetelman perusteella ja osittain aineistosta nousseiden aiheiden kautta. Teemat muodostavat tutkimuksen *tilatyypit*. Tilatyyppeiden avulla on mahdollista tarkastella kulttuuristen ilmiöiden luonnetta eli tässä tutkimuksessa sitä, millaisia muotoja sosiaaliset suhteet ja toimijuus maahanmuuttajien elämässä saavat. *Tilatasojen* kautta on mahdollista määrittellä millaisia sosiaalisia ja kulttuurisia yksiköitä tutkimuksessa käsitellään sekä niiden kokoa ja organisoitumista. Tilatasot määrittelevät tutkimuksen maahanmuuttajat erilaisina toimijoina ja suhteissa eri ihmisryhmiin. Tämän työn tilallisia tasoja ovat yksilö, ystävät, kaverit, naapurit, tuttavat, ryhmät, urbaanit yhteisöt, organisaatiot sekä ylikansalliset yhteisöt. *Tilarakenteiden* avulla tilatasojen ja tilatyyppeiden tuottamaa tietoa voidaan järjestellä. Tilarakenteita tässä työssä ovat koti, paikka, toiseus ja ei-paikka. Seuraavassa kaaviossa on esitetty tilarakenteiden, tilatasojen ja tilatyyppeiden suhde.

Tämän työn osiossa **4. Sosiaaliset tilat (kulttuurinen tila I)** tilatyypiksi muodostuu sosiaalinen tila. Sosiaaliset tilat voidaan nähdä kenttänä, jossa maahanmuuttaja tapaa ihmisiä ja jossa kontaktit kodin ulkopuolisiin ihmisiin ovat mahdollisia. Sosiaaliset tilat tässä työssä käsitetään siis kodin ulkopuolisina tapahtumina ja ilmiöinä, toisin sanoen marokkolaisten maahanmuuttajanaisten kodin ulkopuolisina sosiaalisina suhteina. Osiossa 4 tilalliset tasot, joita ovat ystävät, kaverit, naapurit, tuttavat sekä ryhmät, muodostuvat kodin ulkopuolisen sosiaalisen kentän kautta. Sosiaalisten kontaktien ylläpitäminen näihin edellä mainittuihin ihmisryhmiin voi kuitenkin tapahtua kodin seinien sisäpuolella ja ensimmäinen kohtaaminen kodissa (esimerkiksi miehen tuttavat vierailulla). Koti kohtauspaikkana ei tee edellä mainituista suhteista kodin piiriin kuuluvia. Tässä työssä aviomiehen ja muiden perheenjäsenten (lähinnä informantti 2:n teini-ikäiset lapset) merkitykset ovat nousseet esiin silloin, kun kyseessä oleva informantti on lukenut heidät kuuluvaksi johonkin tilallisen tasojen ryhmistä. Perhesuhteet eivät siis varsinaisesti ole olleet tutkimuksen kohteena.

Toimijuuden tila, joka muodostaa tilatyypin osiossa **5. Toimijuuden tilat (kulttuurinen tila II)**, on se kodin ulkopuolinen kenttä, jossa maahanmuuttajalla on toimijan rooli. Toimijan rooli voi esimerkiksi olla asiakas kaupassa, matkustaja bussissa, oppilas, työntekijä tai kahden maan 'kansalainen', jolloin kenttä ulottuu Suomesta Marokkoon. Toimijuuden tila rajautuu työssä julkiseen tilaan, koulutukseen ja työhön sekä osioon, jossa tarkastelun kohteena ovat elämänalueet, joissa suhteet kotimaahan muodostuvat tärkeiksi.

Sekä sosiaalisia että toimijuuden tiloja käsittelevissä osioissa tilallisten tasojen ja tilatyypin suhteiden järjestämisessä on käytetty apuna tilarakenteita koti, toiseus, paikka ja ei-paikka. Ystävyyden syntyminen suomalaiseen muuttaa maahanmuuttajan sosiaalisten suhteiden kenttää, joka on aikaisemmin muodostunut vain suhteissa marokkolaisiin. Osiossa 4 suhteet ystäviin, tuttaviin ja naapureihin saivat toisinaan aikaan tunteen kodista, toisinaan toiseudesta tai jopa ei-paikasta. Suomalaisten reaktiot maahanmuuttajaa kohtaan vaikuttavat maahanmuuttajien sosiaalisen tilan muodostumiseen. Sosiaalisten suhteiden lisäksi maahanmuuttajat käsittelevät kohtauksia toimiessaan urbaanissa yhteisössä tai organisaatiossa. Urbanissa yhteisössä, jota tutkimuksessa on tarkasteltu julkisessa tilassa liikkumisen kautta, tunne kodista saattaa syntyä onnistuneen lääkärissä käynnin jälkeen, josta maahanmuuttaja on selviytynyt omin avuin. Magdalena Jaakkolan tutkimuksissa Ruotsissa asuvat suomalaiset muodostivat eräänlaisen 'hiljaisuuden alakulttuurin' välttämällä suomalaisuuden esiintuomista julkisissa tiloissa (1984a, 36). Marokkolaiset maahanmuuttajat

päinvastoin tuovat julkisissa tiloissa oman kulttuurisen taustansa esiin huivin käytön kautta ja muodostavat näkyvän 'toisen' omasta aloitteestaan. Myös organisaatioissa, kuten koulussa tai työpaikassa maahanmuuttaja etsii paikkaansa ja kuulumistaan oman toiseudensa huomioon ottaen. Kun maahanmuuttaja tuntee tietyissä tilanteissa oman paikkansa olevan lähtömaassa, voi maahanmuuttajan toimijuuden nähdä uudessa asuinmaassa olevan matkalla tilarakenteiden 'koti' ja 'ei-paikka' välillä.

6.2. Kenen tila – kuka päättää

Tässä työssä tutkittavat hahmottavat itseään suhteessa toisiin, joita maahanmuuttajille ovat ensisijaisesti suomalaiset. Suomalaiset muodostavat tutkimuksessa ryhmän, jota voidaan kutsua 'merkittäviksi toisiksi' marokkolaisille. Magdalena Jaakkolan tutkimuksessa Ruotsissa asuvat suomalaiset eivät kokeneet olevansa sosiaalisesti eristyneitä, vaikkei heillä ollutkaan yhtään ruotsalaista ystävää. Tärkeää suomalaisille oli se, että heillä ylipäättään oli ystäviä. Kuitenkin moni suomalainen toivoi saavansa ruotsalaisen ystävän. (Jaakkola 1984, 75.) Marokkolaiset tutkittavat yhtä lukuun ottamatta pitivät ystävyysuhteita yleisesti tärkeinä ja heillä sellaisia olikin niin marokkolaisiin, suomalaisiin kuin toisiin maahanmuuttajiinkin. Kuitenkin toivottiin, ettei suomalaisiin olisi niin vaikea tutustua ja että ystävyysuhteita myös suomalaisiin onnistuttaisiin luomaan. Sosiaalisia suhteita tarkastellessa suomalaiset hahmottuvat selvästi merkittäviksi toisiksi marokkolaisille naisille.

Marokkolaisten maahanmuuttajien merkitys yksittäiselle maahanmuuttajalle korostui sosiaalisia suhteita, eritoten ystävyyttä tarkastelevassa osiossa. Koti-ikävä, tarve puhua kotimaasta, toinen marokkolainen avunpyynnin kohteena, sisarellisten tunteiden liittäminen marokkolaisiin ystäviin ja marokkolaistyyliset juhlat ovat merkkejä siitä, kuinka marokkolainen on toiselle marokkolaiselle tärkeä. Sosiaalisten suhteiden kohteiden merkitys vaihteli tutkittavasta toiseen: Toiset kaipasivat lämpimiä suhteita naapureihin, toiset toivoivat saavansa useita suomalaisia tuttavuuksia. Yksi yhteinen rajanteko tutkittavilla oli irakilaisien ja iranilaisten muodostamaan maahanmuuttajaryhmään, jonka kautta kuuluminen omaan maahanmuuttajaryhmään voimistui.

Raimondo Strassoldon mukaan kulttuuristen järjestelmien päätarkoitus on sisä- ja ulkopuolen rajojen ylläpitäminen (1993, 33). Erot marokkolaisten ja suomalaisten välillä syntyvät kohtaamisten kautta. Maahanmuuttajat törmäävät rajoihin, joita suomalaiset ylläpitävät, mutta

samanaikaisesti marokkolaiset myös itse rakentavat rajoja ja kontrolloivat rajaamaansa tilaa. Yksi marokkolaisten tilaa rajaava tekijä on erottautuminen irakilaisista ja iranilaisista maahanmuuttajista. Pukeutuminen on toinen maahanmuuttajan tilaa rajaava ja samalla marokkolaista ryhmää etniseksi määrittävä tekijä. Pukeutuminen on yhtä aikaa oman kulttuurisen erityisyyden esittelemistä ja siihen kuuluvan käyttäytymisen todellistamista, joka paljastuu esimerkiksi silloin, kun maahanmuuttaja ei ole valmis luopumaan huivistaan työnsaannin vuoksi. Pukeutumisen kautta tutkittavat tuovat esiin myös tehtävänsä perheen äitinä välittää lapsilleen tietoa Marokosta ja avartaa lapsen kulttuurista maisemaa Suomen rajojen ulkopuolelle. Marokkolaisten naisten pukeutumistavat ovat heidän itsensä päätettävissä, mutta samanaikaisesti tätä pukeutumista kontrolloidaan puheilla marokkolaisessa maahanmuuttajayhteisössä.

Elizabeth Bottin määrittelemä organisoitu ryhmä muistuttaa etniseen ryhmään kuuluvia määritelmiä. Organisoitu ryhmä kontrolloi jäsentensä käyttäytymistä (Bott 1957, 58) samoin kuin etninen ryhmä. Pukeutuminen ja eron tekeminen tiettyihin maahanmuuttajaryhmiin ovat käytänteitä, joita kontrolloidaan puheiden kautta marokkolaisessa maahanmuuttajayhteisössä. Marokkolaisten maahanmuuttajanaisten toisiinsa marokkolaisiin solmitut suhteet muodostavat suljetun verkoston, jossa kaikki osallistujat tuntevat toisensa. Tutkittavien muut suhteet ovat luonteeltaan avoimia verkostoja. Marokkolaisten välisissä kanssakäymisissä korostui suhde Marokkoon, kotimaahan. Avoimissa verkostoissa maahanmuuttajilla taas oli vapaammat mahdollisuudet valita keskustelun aiheita ja tällöin maahanmuuttajan suhde kotimaahan jäi taka-alalle.

Suvi Ronkaiselle toimijuus on tilaa, jossa yksilö voi valita kilpailevista merkityksistä ja lukea ja merkityksellistää niitä toisin. Toimijuus tapahtuu marginaaleista silloin, kun ruumiillisuus ei ole samantasoisessa suhteessa ympäröivään maailmaan. Nainen, joka joutuu puhuessaan käyttämään patriarkaalista kieltä, joka ei tunnista naisen, tässä tapauksessa toisen kokemusta on esimerkki marginaaleista toimimisesta. (Ronkainen 1999, 80-89.) Marokkolaisen naisen sosiaalinen ja toiminnallinen tila on rajattua tilaa, jossa rajoista ovat päättämässä marokkolaisten lisäksi suomalaiset reaktioillaan, katseillaan, käytöksellään ja kielenkäytöllään. Rajattu tila ei tarkoita toimintaa marginaaleista silloin, kun maahanmuuttajan toiseus on hyväksyttyä suomalaisten puolelta eli maahanmuuttajalle muodostuu mahdollisuus toteuttaa itseään omana itsenään. Vaikka suomalaiset hyväksyisivät ulkomaalaisten maahanmuuton Suomeen, ei se välttämättä tarkoita myönteistä suhtautumista

maahanmuuttajiin suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä (Jaakkola 1994a, 69). Marginaalissa maahanmuuttaja on silloin, kun suomalaisten silmissä toiseus yhdistyy väärässä paikassa olemiseen. Maahanmuuttaja voi myös itse vaikuttaa siihen, toimiiko hän marginaaleista omien rajojen tekemisen kautta. Palveluammattissa työskennellyt huivia käyttävä musliminainen on valmis työskentelemään Suomessa toimistossa, jossa hän ei kohtaa asiakkaita lainkaan. Silloin, kun maahanmuuttaja ei suostu tekemään sairaanhoitajan töitä ilman huivia, voi marokkolainen törmätä rajoihin, joista ei helposti löydy läpimenoaukkoa ja joilla rajaneuvottelut suomalaisen ja marokkolaisen välillä voivat joutua umpikujaan.

Eri elämäntilanteissa toimiessaan ihmiset osallistuvat erilaisiin toimintakulttuureihin. Suvi Ronkainen antaa esimerkin sukupuolittuneista toimintakulttuureista, joissa naisten ja miesten kokemukset painottuvat eri tavoin. Tällöin kokemukset omista mahdollisuuksista ja kyvyistä muotoutuvat erilaisiksi. Tästä seuraa, että mahdollisuudet, ”jotka yhtäältä ovat olemassa sekä naisille että miehille eivät samanaikaisesti ole olemassa samoin naisille ja miehille” eli mahdollisuudet tehdä toisin pienenevät. (Ronkainen 1999, 53-54.) Kun maahanmuuttaja tulee uuteen asuinmaahan, kantaa hän mukanaan kulttuurista tietouttaan, jonka mukaan hän toimii ihmisten kohtaamistilanteissa. Suomessa maahanmuuttajan kokemukset painottuvat toisin kuin kotimaassa. Uudessa asuinmaassa ei maahanmuuttaja rakenna sosiaalisia suhteitaan ja toimijuuttaan samalla tavoin kuin kotimaassa. Sosiaalisten suhteiden muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat suomalaisten asenteet ja tavat toimia, maahanmuuttajien ulkonäkö, kieliongelmat sekä maahanmuuttajien epävarmuus siitä, haluavatko suomalaiset ylipäättään tutustua heihin. Toimijuutta rakennettaessa omat aikaisemmat ammattikokemukset joutuvat harkintaan, sillä uudessa asuinmaassa mahdollisuudet tehdä omaa työtä voivat olla rajalliset. Toisaalta uusi asuinmaa voi tarjota mahdollisuuksia, joita omassa kotimaassa ei ollut.

Kohtaamiset ja kokemukset uudessa asuinmaassa saavat aikaan muutoksia maahanmuuttajan kulttuurisessa tietoudessa. Uuteen asuinmaahan asettuminen on prosessi, johon maahanmuuttaja suhteutuu eri positioiden kautta. Positio kuvaa sitä, kuinka yksilö suhtautuu häntä määrittäviin puheisiin ja reaktioihin. Maahanmuuttajan positiioihin vaikuttaa siis hänen kulttuurinen taustansa sekä hänen asemansa maahanmuuttajana Suomessa. Maahanmuuttajien tieto ympäröivästä todellisuudesta ja heidän tapansa hahmottaa sitä ei rajoitu kuitenkaan maahanmuuttajuuteen tai kulttuuriseen taustaan. Tämän tutkimuksen kohteet ovat myös naisia, perheenäitejä, ystäviä, naapureita, työntekijöitä, opiskelijoita sekä toimijoita julkisissa tiloissa. Pekka Junkalan mukaan elämän kulkua kuvaava liike on välillä nopeaa ja välillä

hidasta, mutta aina suhteutunut joihinkin positioihin (Junkala 2000 b, 118-119). Positiot koti, toiseus, paikka ja ei-paikka ovat esimerkkejä mahdollisista tavoista kuvata sitä liikettä, mistä maahanmuuttajusprosessi koostuu.

Kulttuurinen tila vastaa kysymykseen 'missä olen?'. Kun maahanmuuttaja luo omaa paikkansa uudessa asuinmaassaan, ei tieto omasta paikasta ole varma. Kohtaamiset jokapäiväisessä elämässä niin suomalaisiin, muihin marokkolaisiin kuin muihin maahanmuuttajiinkin muokkaavat tunteita kuulumisesta ja eroista. Vaikka maahanmuuttajusprosessi rakentuu yksilön henkilökohtaisen elämän ympärille, ovat siihen vaikuttavat tekijät moninaisia. Eri tahoihin kohdistuvien sosiaalisten suhteiden ja eri tiloissa tapahtuvien toimijuuksien kautta rakentuu yksi mahdollinen kenttä sen tarkastelemiseen, kuinka maahanmuuttaja asettuu uuteen asuinmaahansa.

6.3. Tilasta paikkaan

Ihmisen voidaan sanoa kiinnittyvän paikkaan silloin kun hänellä on tunne siitä, että hän hallitsee ja kontrolloi elämäänsä. Yksilö kiinnittyy paikkaan myös ihmissuhteiden kautta. Vincent Descombes'n mukaan yksilölle tulee tunne kotona olemisesta, kun hän ymmärtää ja jakaa samat retoriset säännöt kuin ihmiset ympärillään. Tällöin yksilö tekee itsensä helposti ymmärrettäväksi ja pystyy osallistumaan ympäröivään keskusteluun ilman vaikeuksia. Yksilölle tutun retoriikan alue päättyy siinä vaiheessa, kun ympärillä olevat eivät enää löydä vastausta yksilön tekojen ja eleiden syille eivätkä ymmärrä, miksi yksilö toimii tietyllä tavalla. (Augé 1992, 136.)

Maahanmuuttajien tietous Suomesta oli varsin vähäistä ennen muuttoa ja se oli lähinnä luontoon liittyvää. Eläminen uudessa asuinmaassa vaatii maahanmuuttajilta uuden kielen opettelemisen sekä uuden ja erilaisen toimintaympäristön tapojen opettelua. Kaikki tämän työn informantit halusivat tehdä töitä tai opiskella Suomessa sekä saada suomalaisia ystäviä ja tuttavuuksia, joten heille nämä edellä mainitut asiat olivat tärkeitä. He olivat valmiita näkemään vaivaa kielen oppimiseksi sekä toimiakseen suomalaisten kanssa. Jo se, että tutkittavat halusivat kaikki osittain käyttää suomen kieltä haastatteluissa, kertoi siitä, kuinka tärkeää itsensä ilmaiseminen heille suomeksi oli. Kuitenkaan kaikkia uuteen asuinmaahan liittyviä käytäntöjä ja tapoja ei ole helppo ymmärtää. Tämän työn maahanmuuttajien tuttu retorinen alue, jossa ihmisten käyttäytyminen on yksilölle ymmärrettävää, kohtasi rajan esimerkiksi

suomalaisten naapureiden suhteen sekä julkisissa tiloissa toimiessa. Urbanissa yhteisössä käyttäytymistavat erosivat joidenkin tutkittavien mielestä paljon lähtö- ja tulomaan välillä. Julkisissa tiloissa toimiessa tutkittaville syntyi tunne epävarmuudesta suomalaisten tunteista ja reaktioista maahanmuuttajia kohtaan, kun kanssakäymiseen ei kuulunut kotimaahan liittyviä hymyjä ja tervehdyksiä. Maahanmuuttajan reaktiot suomalaisten käyttäytymiseen pohjautuvat siihen kulttuuriseen tietouteen, joka on syntynyt kotimaassa. Vaikka kulttuurinen tietous ei koskaan ole staattista, uudessa asuinmaassa tämä kulttuurinen tietous on muutoksen kohteena mitä pienimpien jokapäiväisten elämäntilanteiden kautta. Suhde kotimaahan tuli näkyväksi myös silloin, kun toivottiin uuden asuinmaan sosiaalisten suhteiden ja toimijuuksien muistuttavan tilannetta kotimaassa. Samoin mahdollinen paluu Marokkoon piti yllä suhdetta kotimaahan.

Georg Simmelin muukalainen joutuu neuvottelemaan paikastaan yhteisössä. Muukalaisen paikka ei kuitenkaan Simmelille ole koskaan täysin 'kuuluva', vaan muukalainen muistuttaa antropologista tutkimusta tekevää osallistuvaa havainnoijaa. (Simmel 1950, 402-404.) Osallistuessaan yhteisön elämään 'toisen' on löydettävä rajojen läpimenoaikat. Rajoiksi tutkimuksen maahanmuuttajille muodostuivat muun muassa kielitaito ja pukeutuminen. Näiden rajojen läpimenoaikoiksi työn kautta syntyvää toimijuutta tarkastelevassa osiossa tutkittavat mainitsivat uudelleen koulutautumisen sekä työnkuvan muuttamisen asiakaspalvelusta taustatöihin. Kuitenkin on tilanteita, joissa raja ei murru ja maahanmuuttaja jää ulkopuolelle. Suomalainen naapuri sai yhden tutkittavista tuntemaan olonsa ulkopuoliseksi eikä maahanmuuttaja ollut vielä tutkimushetkellä löytänyt tilanteelle ratkaisua, jonka avulla hän pääsisi ylittämään tämän naapurin aikaansaaman rajan. Myös tapaus, jossa tilanne ratkaistaan luopumalla paikan rakentamisesta, kun informantti jätti työpaikan työtovereidensa käyttäytymisen vuoksi kertoo suomalaisten ylläpitämästä ja rikkoutumattomasta rajasta. Vaikka tässä nimenomaisessa tilanteessa informantti ei löytänytkaan rajan läpimenoaikoja, hän säilytti tunteen kuulumisesta. Hän uskoi paikkansa vielä löytyvän suomalaisesta työyhteisöstä hänen itse valitessaan sen paikan, jossa työskentelee. On kuitenkin tilanteita, joissa maahanmuuttaja ei voi päättää omasta asemastaan uudessa asuinmaassaan. Ruuhka-aikaan linja-autossa yksin istuva maahanmuuttaja kokee suomalaisten käyttäytymisen johtuvan siitä, että maahanmuuttajaa ei pidetä 'normaalina'. Näissä tapauksissa maahanmuuttajan on vaikeaa vastata suomalaisten reaktioihin ja omien toimiensa kautta rakentaa kuulumistaan.

Se välitila, jossa maahanmuuttajien on katsottu olevan ennen asettumistaan ja integroitumistaan uuteen asuinmaahan ei välttämättä tarkoita päämäärättömyyttä ja irtonaisuutta suhteessa uuteen asuinmaahan. Vaikka alussa korostetaan kielivaikeuksien olevan syyn siihen, miksi maahanmuuttajat jäävät uudessa asuinmaassaan helposti ulkopuolisiksi, ei suomalainen voi vedota maahanmuuttajanaapurinsa kielitaidottomuuteen jättäessään tervehtimättä tätä rappukäytävässä. Kuulumisen tunteet voivat syntyä uudessa asuinmaassa jo ensimmäisinä päivinä, jos maahanmuuttaja kokee olevansa hyväksytty naapurustoon tervehdysten kautta. Suomalaisten katseiden ja käyttäytymisen kautta syntyvät tunteet ei-paikasta eivät vaikuta yhtä voimakkaasti maahanmuuttajien elämään silloin, kun tunne omasta paikasta uudessa asuinmaassa on syntynyt. Paikkansa löytäneille maahanmuuttajille Suomi on yhtä lailla heidän kuin suomalaistenkin maa.

Laura Huttusen maahanmuuttajuutta käsittelevässä tutkimuksessa koti saa merkityksensä yksilön mahdollisuudesta hallita ympäristöä, eri maantieteellisiin paikkoihin kuuluvista maisemista sekä ihmissuhteista (Huttunen 2002, 328-329). Tässä työssä maahanmuuttajille syntyvä tunne kodista liittyy toimijuuteen sekä sosiaalisten suhteiden mahdollisuuteen. Toimijuuden kautta tilasta tulee paikka, kun maahanmuuttajalla on tunne 'tilan haltuunottamisesta'. Sosiaalisissa suhteissa kontaktien solmiminen ja ylläpitäminen mahdollistavat paikan syntymisen. Jotta kiinnittyminen ja kuuluminen paikkaan syntyy eli jotta tilasta tulee paikka, tulee maahanmuuttajalla olla ymmärrys ympäröivästä todellisuudesta ja niistä mahdollisuuksista ja rajoista, joita tämä todellisuus tarjoaa. Tärkeää on myös se, että maahanmuuttaja tiedostaa omaan elämäänsä kuuluvat toiveet, odotukset ja tavoitteet pystyäkseen rakentamaan paikkaansa uudessa asuinmaassa. Kun omaa elämää koskevat toiveet ja odotukset kohtaavat ympäröivän todellisuuden, joutuu maahanmuuttaja neuvottelemaan paikastaan rajojen tullessa vastaan. Kyky neuvotteluun ja rajojen läpimenopaikkojen etsimiseen ovat ne välineet, joiden avulla maahanmuuttaja luo tilasta paikkaa.

7. EPILOGI

Uuteen asuinmaahan kiinnittyminen ei välttämättä tee siitä maahanmuuttajalle uutta kotimaata. Kiinnittyminen voidaan nähdä pikemminkin ymmärryksenä ympäröivästä todellisuudesta ja toiminnan mahdollisuutena. Tutkittavat olivat olleet yhdestä vuodesta viiteen vuoteen Suomessa, joten tutkimusajankohtana informanttien elämäntilanteet ja kokemukset Suomesta olivat hyvin erilaisia. Yhteistä tutkittaville oli se, että he jakoivat saman kulttuurisen taustan ja siihen pohjaten muodostivat käsityksiään elämästään Suomessa. Ymmärrys ympäröivästä todellisuudesta syntyi, kun tutkittavat havainnoivat ja kokivat eroja kotimaan ja uuden asuinmaan välillä. Näiden erojen kautta syntyvät rajat ja mahdollisuudet ohjasivat maahanmuuttajien toimia uudessa asuinmaassa. Olen pyrkinyt jokapäiväiseen elämään liittyvien toimintojen ja ihmissuhteiden tarkastelun avulla tuomaan esiin niitä tilanteita, joissa maahanmuuttaja kohtaa kodin ulkopuolisen maailman ja niitä tunteita ja käsityksiä, joita nämä kohtaamiset maahanmuuttajissa synnyttävät.

Toiseus, koti, paikka ja ei-paikka eivät vain kerro niistä positioista, joista maahanmuuttaja on suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Ne valottavat ja tekevät näkyväksi niitä eri tilanteita, joissa maahanmuuttaja joutuu miettimään omaa paikkaansa ympäröivässä kulttuurisessa tilassa. Maahanmuuttajien oma kulttuurinen tila rakentuu paikaksi kuulumisen tunteitten kautta. Myös toiseus on yksi niistä positioista, joista maahanmuuttaja voi rakentaa omaa paikkaansa. Silloin kun toiseus johtaa poissulkemiseen suomalaisten puolelta, keinot rakentaa paikkaa ja kuulumista pienenevät ja syntyy tunne ei-paikasta. Sosiaalisen ja toimijuuden tilat rakentavat mahdollisuuden tarkastella niin ystävyys- ja naapuruussuhteita kuin julkisiin tiloihin ja työpaikkoihin liittyvää toimijuutta. Tunteet toiseudesta, kodista, paikasta ja ei-paikasta hahmottavat sitä kulttuurista tilaa, jossa maahanmuuttajat Suomessa elävät. Maahanmuuttajuusprosessi on siis jatkuvaa tilassa liikkumista, jossa rakennetaan kuulumista eli tehdään tilasta paikkaa.

Vuosiakin maahanmuuttajana Suomessa asunut henkilö voi kohdata elämässään tilanteita, jotka vaikuttavat maahanmuuttajan omaan käsitykseen paikastaan uudessa asuinmaassaan. Kulttuurinen tila -käsitteen kautta hahmotetut sosiaalisten suhteiden ja toimijuuden kentät kertovat tilanteista, joissa maahanmuuttaja monenkin vuoden jälkeen vielä etsii paikkaansa tai varmistaa sitä. Vaikka tunne kodista ja paikasta olisi syntynyt ja maahanmuuttaja tuntisi voimakkaasti kuuluvansa uuteen asuinmaahansa, satunnaiset jokapäiväiseen elämään liittyvät

tapahtumat ja kohtaamiset saattavat saada aikaan ohimenevän tunteen kuulumattomuudesta ja ei-paikasta. Akkulturaatioasenteiden tutkimuksessa maahanmuuttajuus nähdään eriasteisina integraation, assimilaation, separaation tai marginalisaation tiloina. Kulttuurista tilaa tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa sitä, kuinka maahanmuuttajat toimiensa ja suhteidensa kautta kiinnittyvät paikkoihin ja millaisia paikkoja he luovat tämänhetkisessä elämäntilanteessaan. Kulttuurisen tilan kautta maahanmuuttajuus paljastuu vivahteikkaaksi prosessiksi, jossa liike toiseuden, kodin ja ei-paikan välillä, vaikkakin laantuneena, on jatkuvaa.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet:

1. Haastattelut

Informantti 1 (nauhalla, 2002)

Informantti 2 (nauhalla, 2002)

Informantti 3 (nauhalla, 2002)

Informantti 4 (muistiinpanot, 2002)

Informantti 5 (nauhalla, 2002)

Informantti 6 (nauhalla, 2002)

Informantti 7 (nauhalla, 2002)

2. KP = Kenttäpäiväkirja 3.1.-13.3.2002

Haastattelunauhat, -muistiinpanot, haastattelujen litteraatiot sekä kenttäpäiväkirja ovat tekijän hallussa.

Painetut lähteet:

Allardt, Erik & Starck, Christian 1981. *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Althabe, Gérard 1992. Vers une ethnologie du présent. Teoksessa Althabe, Gérard; Fabre, Daniel & Lenclud, Gérard (toim.), *Vers une ethnologie du présent*. Paris: Editions de la Maison de Sciences de l'Homme, 247-257.

Anttonen, Maarit 1999. *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Augé, Marc 1989. L'autre proche. Teoksessa Segalen, Martin (johd.), *L'autre et le semblable. Regard sur l'ethnologie des sociétés contemporaines*. Paris: Presses du CNRS, 19-33.

Augé, Marc 1992. *Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité.* Paris: Seuil. 1992.

Barth, Fredrik 1969. Introduction. Teoksessa Barth, Fredrik (toim.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference.* Bergen-Oslo-Tromsö: Universitetsforlaget, 9-38.

Berry, J.W; Kim, Uichol; Minde, Thomas & Mok, Doris 1987. Comparative Studies of Acculturative Stress. Teoksessa *International Migration Review.* Vol. XXI, 3. 491-511.

Blanquart, Paul 1983. Avant-propos. Teoksessa P.-Lévy, Françoise & Segaud, Marion. *Anthropologie de l'espace.* Paris: Centre Georges Pompidou / Centre de Création Industrielle, 7-12.

Bott, Elizabeth 1957. *Family and Social Network. Roles, norms, and external relationships in ordinary urban families.* London: Tavistock Publications.

Brah, Avtar 1996. *Cartographies of Diaspora. Contesting identities.* London: Routledge.

Bromberger, Christian 1987. Du grand au petit. Variations des échelles et des objets d'analyse dans l'histoire récente de l'ethnologie de la France. Teoksessa Chiva, Isac & Jeggle, Utz (toim.), *Ethnologie en miroir. La France et les pays de langue allemande.* Paris: Maison des Sciences de l'Homme, 67-94.

Christodoulidis, Emilios 1999. Europe's community: Dilemmas of Exclusions. Teoksessa Leskelä, Maarit (toim.) *Outsiders or insiders? Constructing Identities in an Integrating Europe.* Turku: University of Turku. Publications of the Doctoral Program on Cultural Interaction and Integration 4, 11-24.

Douglas, Mary 1991. The Idea of a Home: A Kind of Space. Julkaisussa *Social Research.* Spring 1991. Vol. 58, Issue 1, 287-307.

Eriksen, Thomas Hylland 2001 (1995). *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology.* 2nd ed. London: Pluto Press.

Fetterman, David M. 1989. *Ethnography Step by step*. Newbury Park–London–New Delhi: Sage publications.

Ghasarian, Christian 2002. Sur les chemins de l'ethnographie réflexive. Teoksessa Ghasarian, Christian (johd.), *De l'ethnographie à l'anthropologie réflexive. Nouveaux terrains, nouvelles pratiques, nouveaux enjeux*. Paris: Armand Colin, 5-33.

Gothi, René 2000. *Uskontojen uustulkintaa*. Helsinki: Helsinki University Press.

Grönfors, Martti 1982. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Gupta, Akhil & Ferguson, James 1997. Discipline and Practice: "The Field" as Site, Method, and Location in Anthropology. Teoksessa Gupta, Akhil & Ferguson, James (toim.), *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley: University of California Press, 1-46.

Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa 1997. Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa: Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 9-34.

Harvey, Lee 1987. *Myths of the Chicago School of Sociology*. Aldershot: Avebury.

Hastrup, Kirsten & Olwig, Karen Fog 1997. Introduction. Teoksessa Olwig, Karen Fog & Hastrup, Kirsten (toim.), *Siting Culture. The Shifting anthropological object*. London: Routledge, 1-14.

Hunter, David E. & Whitten, Phillip (toim.) 1976. *Encyclopedia of anthropology*. New York-Hagerstown-San Francisco-London: Harper & Row.

Huttunen, Laura 2002. *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jaakkola, Magdalena 1984a. Language, lifestyle and social network of Finnish immigrants in Sweden. Teoksessa *Siirtolaiselämää. Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikka, 21-49.

Jaakkola, Magdalena 1984b. Finnish immigrants and their Swedish Friends. Teoksessa *Siirtolaiselämää. Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikka, 51-95.

Jaakkola, Magdalena 1994a. Ulkomaalaisasenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 50-81.

Jasinskaja-Lahti, Inga; Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina 2002. *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.

Jauhiainen, Marjatta 1982. Tutkimushaastattelu folkloristin näkökulmasta. Teoksessa Suojanen, Päivikki & Saressalo, Lassi (toim.), *Kulttuurin kenttätutkimus*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, 177-193.

Junkala, Pekka 1999. Tila tutkimuskohteena. Junkala, Pekka & Sääskilahti, Nina. *Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. Jyväskylä: Atena-kustannus, 20-23.

Junkala, Pekka 2000a. Kulttuurin ovet ja portit. Teoksessa Lönnqvist, Bo (toim.), *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, 95-115.

Junkala, Pekka 2000b. Oikealla tiellä. Teoksessa Lönnqvist, Bo (toim.), *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, 116-128.

Kateb, George 1991. Introduction. Julkaisussa *Social Research*. Spring 1991. Vol. 58, Issue 1, 135-138.

Keesing, Robert M. 1981. *Cultural Anthropology. A Contemporary Perspective*. New York: Hole, Rinehart and Winston.

Lefebvre, Henri 2000 (1974). *La production de l'espace*. 4e éd. Paris: Anthropos.

Liebkind, Karmela 1994a. Johdanto. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 9-20.

Lönnqvist, Bo 1999. Mitä etnologia on?. Teoksessa Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 13-33.

Matinheikki-Kokko, Kaija 1997a. Monikulttuurinen Suomi. Teoksessa Pitkänen, Pirkko (toim.), *Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen*. Helsinki: Edita, 9-20.

P.-Lévy, Françoise & Segaud, Marion 1983. *Anthropologie de l'espace*. Paris: Centre Georges Pompidou / Centre de Création Industrielle.

Park, Robert E. 1925. *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Teoksessa Park, Robert E.; Burgess, Ernest W. & McKenzie, Roderick D. *The City*. Chicago: The University of Chicago Press, 1-46.

Riihinen, Olavi 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.), *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, 16-34.

Ronkainen, Suvi 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Schwartz, Jonathan 1997. "Roots" and "Mosaic" in a Balkan Border Village. Locating cultural production. Teoksessa Olwig, Karen Fog & Hastrup, Kirsten (toim.), *Siting Culture. The Shifting anthropological object*. London: Routledge, 255-267.

Simmel, Georg 1950 (1908). *The Stranger*. Teoksessa Wolff, Kurt H. (toim.) *The Sociology of Georg Simmel*. New York: The Free Press.

Sørensen, Birgitte Refslund 1997. The experience of displacement: Reconstructing places and identities in Sri Lanka. Teoksessa Olwig, Karen Fog & Hastrup, Kirsten (toim.), *Siting Culture. The Shifting anthropological object*. London: Routledge, 142-164.

Strassoldo, Raimondo 1993. *Tilan sosiaalinen rakenne*. Tampere: TTKK, Yhdyskuntasuunnittelun laitos.

Vesterinen, Ilmari 1995. *Valkoisen rannan kylä. Tutkimus itäjapanilaisesta pienyhteisöstä*. Helsinki: Helsinki University Press.

Muuta kirjallisuutta:

Dahlgren, Taina; Kortteinen, Juhani; Lång, K. J.; Pentikäinen, Merja & Scheinin, Martin (toim.). 1996. *Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto (Yliopistopaino).

Ekholm, Elina 2001. Monietninen yhteiskunta. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi, Petri; Ali, Abdullahi; Alitolppa-Niitamo, Anne; Kyntäjä Eve & Cuong, Nguyen Quoc (toim.), *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 161-188.

Forsander, Annika 2002. *Luottamuksen ehdot: maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla markkinoilla*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Forsander, Annika; Ekholm, Elina & Saleh, Raya 1994. *Monietninen työ. Haaste ammattitaidolle*. Helsingin yliopisto ja Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Täydennyskoulutusjulkaisuja 9.

Huttunen, Laura (toim.) 1999. *Sama taivas, Eri maa. Maahanmuuttajien tarina*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Jaakkola, Magdalena 1994b. Puolalaiset Suomessa. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 128-161.

Jaakkola, Magdalena 1999. *Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987-1999*. Helsinki: Edita: Työministeriö.

Jaakkola, Timo 2000. *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä*. Helsinki: Työministeriö.

Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela 1997. *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla. Sosiaalipsykologinen näkökulma*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Junkala, Pekka & Sääskilahti, Nina 1999. *Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. Jyväskylä: Atena-kustannus.

Kekäläinen, Annu 1999. Erikoisaurinko 60. leveyspiirillä. *Välähdyksiä maahanmuuttajanaisten elämästä*. Helsinki: Kansan sivistystyönliitto.

Leskelä, Maarit (toim.), 1999. *Outsiders or insiders? Constructing Identities in an Integrating Europe*. Turku: University of Turku. Publications of the Doctoral Program on Cultural Interaction and Integration 4.

Liebkind, Karmela 1988. *Me ja muukalaiset. Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, Karmela (toim.) 1994. *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, Karmela 1994b. Vietnamilaisena pakolaisena Suomessa. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 162-191.

Liebkind, Karmela (toim.) 2000. *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Marjak, Nina 1998. *Kiinalaisoppilaiden kotoutuminen: Helsingissä peruskoulua käyvien etniseltä alkuperältään kiinalaisten oppilaiden sopeutuminen Suomeen ja suomalaiseen kouluun*. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Marjeta, Maarit 1998. *Kotimaassa tiedettiin kuka minä olen. Selvitys maahanmuuttajien kotoutumisesta*. Helsinki: Opetushallitus.

Marjeta, Maarit 2001. *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Joensuu: Joensuun yliopisto, sosiologian laitos. Sosiologisia tutkimuksia 4.

Matinheikki-Kokko, Kaija 1994. Suomen pakolaisvastaanotto – periaatteet ja käytäntö. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 82-127.

Matinheikki-Kokko, Kaija 1997b. *Challenges of working in a cross-cultural environment: principles and practise of refugee settlement in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Mikkola, Pirjo 2001. *Kahden kulttuurin taitajaksi: maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta*. Turku: Turun yliopisto.

Oinonen, Liisa 1999. *Vietnamilaisia, suomalaisia vai suomenvietnamilaisia? Pääkaupunkiseudun vietnamilaisten etnisyys ja identiteetti 1990-luvulla*. Helsinki: Väestöliitto.

Park, Robert E.; Burgess, Ernest W. & McKenzie, Roderick D. 1925. *The City*. Chicago: The University of Chicago Press.

Pitkänen, Pirkko (toim.) 1997. *Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen*. Helsinki: Edita.

Pohjola, Anneli 1989. *Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun... Tutkimus paluumuuttajien muuttotaukusta ja sosiaalisesta ankuroitumisesta*. Lapin korkeakoulun

yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu.

Ruusunen, Mia 1998. *Maahanmuuttajat Suomessa ja heidän integroituminen yhteiskuntaan*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Suurpää, Leena 2002. *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 28.

Söderling, Ismo 1997. *Maahanmuuttoasenteet ja elämänhallinta*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Valtonen, Kathleen 1999. *Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990-luvulla*. Helsinki: Työministeriö.

Åström, Anna-Maria (toim.) 1995. *Meikäläisiä muukalaisia: kulttuurien kohtaaminen käytännössä*. Helsinki: Ethnos.

LIITE

Haastattelurunko

Taustakartoitusta

Ikä?

Kuinka kauan olet ollut Suomessa?

Ketä kuuluu perheeseen?

Asuitko yksin/perheen/sukulaisten kanssa Marokossa? Asuiko perhettä/sukua samassa kaupungissa? Kuinka usein tapasit sukua/perhettä? Pidätkö perheeseen/sukuun nyt yhteyttä?

Ystävät Marokossa? Mitä kautta ystävyys syntynyt (harrastus, naapurit, koulu, työ, vapaa-aika yleensä)? Mitä teit ystäviesi kanssa? Kuinka usein tapasit heitä? Pidätkö heihin nyt yhteyttä?

Mitä teit Marokossa ennen Suomeen tuloa (työ/koulu/koti)? Koulutustausta/ammattitausta?

Tämän hetkiset sosiaaliset suhteet ja toimijuus

Miksi tulit Suomeen? Mitä tiesit Suomesta ennen tänne tuloa? Tunsitko ennen tänne tuloa muita ihmisiä kuin aviomiehesi?

Nimeä 5-10 lähintä ystävääsi / Kenen kanssa vietät vapaa-aikaa? Kuinka kauan olet heidät tuntenut? Missä olet heihin tutustunut? Kuinka usein tapaatte (missä, milloin, mitä teette)?

Onko sukulaisia Suomessa? (vrt. sukulaisuussuhteet / ystävyyssuhteet)

Kenen puoleen käännyt jos on ongelmia tai tarvitset apua (esim. kieliongelmia)?

Voiko mies (muu kuin aviomies) olla hyvä ystävä?

Ystävyysmäärittelyä – mikä on ystävän ja tuttavien ero?

Tunnetko muita marokkolaisia paikkakunnallasi? Entäs muualla Suomessa?

Kuinka olet tutustunut heihin?

Oletko usein yhteydessä heihin (miten, milloin, missä, mitä teette)?

Miten arvioisit muita marokkolaisia naisia, onko heillä esimerkiksi laaja ystävä- ja tuttavapiiri? Keihin?

Omat viikkoaktiviteetit (vierailut, käytkö kylässä – tuleeko ihmisiä kylään)?

Onko teillä yhteisiä (vuotuis)juhlija muiden marokkolaisten kanssa?

Tunnetko muita maahanmuuttajia? Mistä maista? Missä olet tutustunut?

Oletko tekemisissä muiden maahanmuuttajien kanssa (miten, missä, milloin, mitä teette, kuinka usein?)

Onko sinulla suomalaisia ystäviä? Muut suomalaiset tuttavat (naapurit, työ, koulu, opettajat, viralliset tahot)? Missä olet tutustunut heihin? Miten usein tapaatte, mitä teette, missä?

Tuntevatko suomalaiset ystäväsi marokkolaiset ystäväsi? Tuntevatko marokkolaiset ystäväsi muut marokkolaiset ystäväsi?

Kaipaako lisää ystäviä (suomalaisia/marokkolaisia/muita)?

Millaisia asenteita suomalaisilla on marokkolaisia kohtaan? Onko sinulle sattunut ikäviä tapauksia Suomessa (rasismi/ennakkoluulo)? Kuinka itse suhtaudut suomalaisiin/millaisia suomalaiset mielestäsi ovat?

Oletko nyt töissä/koulussa? Millaisia töitä, kursseja, koulutusta ollut Suomessa? Mitä haluaisit tehdä Suomessa (jos et jo tee sitä mitä haluat)? Miten aiot toteuttaa mahd. suunnitelmasi Suomessa?

Haluaisitko palata takaisin Marokkoon? Mitä kaipaat Marokosta? Miten elämä eroaa Suomessa ja Marokossa?